

Универзитет у Београду

Филозофски факултет

Одељење за историју

Мастер рад

**„Југославија и Египат 50-их и 60-их година
двадесетог века“**

Ментор:

Проф. др Љубодраг Димић

Студент:

Ана Недељковић ИС 19/23

Београд, јул 2021. г.

Садржај:

Предговор	3
Увод	6
Југославија и Египат за време мандата Марка Никезића	9
Активности Марка Никезића током 1953. године.....	9
Активности Марка Никезића током 1954. године.....	12
Активности Марка Никезића током 1955. године.....	16
Активности амбасадора Никезића у првој половини 1956. године.....	25
Југославија и Египат у светлости припрема Прве конференције несврстаних земаља	31
Заокрет у спољној политици Југославије.....	31
Титово путовање по Западној и Северној Африци и две посете Египту.....	39
Сарадња дипломата и Припремни састанак.....	48
Активности Коче Поповића и Марка Никезића	53
Ставови ФНРЈ и УАР о актуелним међународним питањима до почетка Београдске конференције	55
Прва конференција несврстаних земаља (Београд 1-6. 9. 1961.).....	56
Југославија и Египат чланице истог покрета (политичка, културна и економска сарадња)	72
Југословенско-египатски односи почетком 60-их година.....	72
Југословенско-египатски односи у периоду од 1964. године до краја 60-их година.....	83
Закључак	106
Извори:	109
Литература:	109

Предговор

Односи Југославије уопште, а нарочито социјалистичке Југославије са Египтом, тема је, о којој се у досадашњој литератури није много писало. На то је свакако утицао велики број чинилаца, од којих је пресудна околност што су период који је уследио након смрти председника Јосипа Броза Тита обележили (распад Југославије и грађански рат) где је свако бављење историографијом, сем оног које је служило у пропагандне сврхе, било на маргини интересовања.

Данашња историографија, по свој прилици, такође не сматра нарочито потребним да се детаљније позабави овом темом, наводећи као главни аргумент временску дистанцу. При томе се пренебрегавају користи које би подробније проучавање југословенско-египатских односа, особито њиховог заједничког деловања у оквиру Покрета несврстаних, могло донети садашњим односима двеју земаља.

Из наведених разлога тема југословенско-египатски односи 50-их и 60-их година двадесетог века завређују нарочиту пажњу.

Рад ће бити истраживачки и знатним делом засниваће се на архивској грађи, као и одговарајућој литератури.

У истраживању је коришћена грађа Архива Југославије (фондови: Кабинет Председника Републике-КПР и Централни комитет Савеза комуниста Југославије-ЦК СКЈ) и Дипломатског архива Министарства спољних послова Републике Србије (фонд-Политичка архива-ПА). Архивску грађу највећим делом чине разни извештаји, информациони и припремни материјали за посете, записници и белешке са разговора вођених на највишем нивоу (председници држава и влада) као и дипломатски извештаји наших амбасадора, пре свега из Египта, али и других афроазијских земаља.

Треба нагласити да се у архивској грађи не налазе стенограми појединих важних разговора (на пример Јосип Броз Тито – Гамал Абдел Насер – Џавахарлал Нехру на Брионима јула 1956. године) као ни записници и белешке о сарадњи са египатским дипломатама уочи и на самој Београдској конференцији.

Комплекснија обрада теме захтевала је и консултовање одговарајуће литературе.

Што се тиче структуре рада, он се састоји из уводног дела, три поглавља и закључка.

У изради уводног дела драгоцене су биле монографија Александра Животића, Југославија и Суецка криза 1956-1957. година која пружа широк увид у односе Југославије и Египта у међуратном периоду; Зборник радова Југославија у Хладном рату даје пресек југословенских односа са земљама Блиског истока у раздобљу 1945-1956. г. осветљавајући сегменте који нису лако доступни у литератури; књига Бранка Петрановића Историја Југославије 1918-1988 Трећа књига Социјалистичка Југославија

1945-1988 која пружа добар увид у сукоб Југославије са Информбироом 1948. године, као и књига Миладина Милошевића Јован Дучић. Дипломатски списи која на изузетан начин осветљава дипломатску мисију посланика Јована Дучића у Каиру 30-их година 20. века.

У првом поглављу нагласак је на дипломатском мандату амбасадора Марка Никезића, који је својом делатношћу на плану југословенско-египатских односа, у знатној мери допринео њиховом развоју у правцу формирања Покрета неангажованих. Ради прегледности оно је издељено на четири подпоглавља и то:

- Активности Марка Никезића током 1953. године;
- Активности Марка Никезића током 1954. године;
- Активности Марка Никезића током 1955. године;
- Активности амбасадора Никезића у првој половини 1956. године.

Анализом ћемо обухватити политичку ситуацију у Египту у том периоду као и кључне личности египатске политичке сцене и основне принципе њихове спољне политике. Осим архивске грађе Дипломатског архива Министарства спољних послова РС, и у извесној мери Архива Југославије, значајну потпору у изради овог поглавља дала је монографија Владимира Петровића Југославија ступа на Блиски исток. Стварање југословенске блискоисточне политике (1946-1956), која на изузетан начин осветљава како односе Југославије и Египта у периоду који је непосредно претходило доласку на власт Слободних официра, тако и дипломатски мандат посланика Милана Ристића и почетну фазу мандата Марка Никезића. Овде треба поменути и монографију Saida K. Abriusha, Nasser, The Last Arab; The Cambridge of Africa (1945-1970), која осветљава унутрашњу ситуацију у Египту.

У жижи другог поглавља биће дипломатски односи двеју држава у светлости припрема Прве конференције несврстаних земаља као и сама Конференција. Оно је издељено на више подпоглавља попут:

- Заокрет у спољној политици Југославије;
- Титово путовање по Западној и Северној Африци и две посете Египту;
- Сарадња дипломата и Припремни састанак;
- Активности Коче Поповића и Марка Никезића;
- Ставови ФНРЈ и УАР о актуелним међународним питањима до почетка Београдске конференције;
- Прва конференција несврстаних земаља (Београд 1-6. 9. 1961.)

У изради овог поглавља осим архивске грађе Архива Југославије, од посебног значаја биле су: књига Драгана Богетића и Љубодрага Димића Београдска

конференција несврстаних земаља 1-6. септембра 1961. Прилог историји Трећег света, која даје одличан увид како у правац југословенске политике непосредно пред Београдску конференцију, тако и у извесне аспекте саме Конференције; књига Драгана Богетића Несврстаност кроз историју. Од идеје до покрета; монографија Драгана Богетића Корени југословенског опредељења за несврстаност, која пружа увид у узроке југословенског опредељења за политику несврставања; научни рад Драгана Богетића Сукоб Титовог концепта универзализма и Сукарновог концепта регионализма на Самиту несврстаних у Каиру 1964.

Обзиром да су Југославија и Египат биле водеће чланице Покрета несврстаних, у трећем поглављу рада биће ближе анализирана њихова политичка, економска и културна сарадња након одржане Прве конференције несврстаних земаља септембра 1961. године. Ово поглавље издељено је на два подпоглавља:

- Југословенско-египатски односи почетком 60-их година и
- Југословенско-египатски односи у периоду од 1964. године до краја 60-их година

У изради истог превасходно је коришћена грађа Архива Југославије (фонд Кабинета Председника Републике), као и Зборник радова, Југославија у Хладном рату.

У закључку ће бити изложен резиме рада уз посебан осврт на билатералне односе Југославије и Египта 50-их година двадесетог века. Значајно место биће посвећено и сарадњи Југославије и УАР на Београдској конференцији, као и односима две земље до краја 60-их година.

Увод

Присуство Југославије на простору Блиског истока датира са почетка двадесетог века и везује се за традиције Краљевине Србије. Због потребе отварања нових тржишта за српску извозну робу, Краљевина Србија је 1908. године отворила Дипломатску агенцију у Каиру¹, која је недуго затим (после проглашења независности Египта 1922. године) подигнута на ранг Генералног конзулата, а 1926. године и Посланства Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца. Посебним указом за саветника посланства на дужности отправника послова постављен је Јован Дучић², који се показао изузетно агилним у успостављању тешњих односа две земље.

Тако је током 1930. године Јован Дучић из Египта извештавао о тешкој политичкој ситуацији у тој земљи – о сукобу краља Фуада са шефом парламентарне већине Нахас пашом. Разлог тог сукоба и Нахасове оставке на место шефа египатске владе је био тај што је краљ одбио да потпише Закон о министарској одговорности. Као последица његове оставке у земљи су избиле демонстрације, што је насталој ситуацији дало на озбиљности и тежини, па је попримила карактер „праве државне кризе“. Став египатске јавности је био да оваква ситуација највише иде наруку Енглезима. Почетком септембра 1930. године у Александрији Ј. Дучић састао се са краљем Фуадом (Фаруком), којом приликом му је он отворено изнео сву сложеност и озбиљност ситуације у земљи. При помињању свог противника Нахаса био је изузетно оштар на језику, назвавши га у више наврата чак и погрдним речима. За египатски Устав, који је по његовом мишљењу био извор свих невоља, краљ је сматрао да мора бити усклађен „са степеном културе и формом мисли овог примитивног и неписменог народа“. Из разговора са краљем Ј. Дучић није могао да закључи да ли је био озбиљан у намери да изврши ревизију спорног Устава, „или само да октроише нови изборни закон“. Дучићев утисак је био да је краљ био изузетно забринут због настале ситуације, и то не толико због самих Египћана, које по свој прилици није довољно уважавао, већ у знатно већој мери због Енглеза, чије је опасности и те како био свестан.³

Током читавог међуратног периода југословенски и египатски званичници нису ни једном посетили Египат, односно Југославију. Највиши египатски званичник који је посетио Југославију је био министар иностраних послова Абдел Фатах Јахја – паша⁴, који је у Југославији боравио од 6. до 10. јула 1939. године.

У политичком смислу Египат је за југословенску владу постао изузетно важан после капитулације Краљевине Југославије, обзиром да су се краљ и влада преко Атине пребацили у Каиро⁵, а са њима и мањи контингент југословенских војних снага. Од 1944. године у Каиру се налазила Војна мисија НКОЈ – а (Националног комитета

¹ А. Животић, *Југославија и Суецка криза од 1956-1957*, Београд, 2008, стр. 43,

² Исто, стр. 44

³ М. Милошевић, *Јован Дучић Дипломатски списи*, Просвета – Београд, стр. 87-91; стр. 107-114

⁴ А. Животић, *Југославија и Суецка криза од 1956-1957*, Београд, 2008, стр. 45

⁵ Исто, стр. 45

ослобођења Југославије), која је до споразума Тито – Шубашић вршила и послове политичког представљања Националноослободилачке војске Југославије (НОВЈ), након чега су се ти послови вратили у делокруг југословенског посланства у Каиру.

У раздобљу између 1945. и 1956. године у ставу југословенске државе према земљама и проблемима на Блиском истоку уочавају се три периода које карактерише различит степен југословенског политичког, економског и културног присуства у том региону и заинтересованости за проблеме те регије.

Први период је трајао од 1945. до 1948. године. Како је ово време интензивне совјетизације југословенске државе и друштва то је и југословенска спољна политика ишла потпуно у корак са совјетским курсом.

Продубљивање блоковске поделе света заоштравало је односе Југославије и Запада. Томе је нарочито допринело приступање КПЈ новоформираној међународној организацији комунистичких и радничких партија – Информбироу. Овакав потез југословенског руководства на Западу је третиран као доказ да је „Југославија окренула леђа самосталности“, чиме је по њиховој процени постала „совјетски сателит“ и прихватила његов облик друштвено-економског и политичког система. На другој страни, доминантна претпоставка југословенске историографије је да је превасходни циљ формирања Информбироа било стављање КП Југославије и њеног руководства на челу са Титом под контролу СССР-а. У прилог овој тврдњи говоре следеће чињенице: Информбиро се искључиво бавио питањем Југославије; Надаље, распуштен је 1956. године након Стаљинове смрти и нормализације југословенско-совјетских односа; Аутентичност југословенске револуције и углед Тита у комунистичком свету по окончању другог светског рата видно су сметали Стаљину. Такође, историја Информбироа најбољи је показатељ да је он и био оформљен у служби Стаљинове тежње за сламањем Југославије. Евидентно је да је у југословенско-совјетским односима постојала криза, али је она била прикривана. Изјава Георги Димитрова дата у Румунији јануара 1948. године о вероватноћи повезивања социјалистичких земаља Европе (укључујући наравно и Југославију), била је окидач за ескалацију Стаљиновог незадовољства политиком југословенског руководства што је за последицу имало раскол на релацији Москва-Београд.⁶

Током претходно наведеног периода могу се уочити и прве назнаке о размишљањима југословенског руководства о потреби интензивирања политичких и економских односа између Југославије и земаља Блиског истока, а посебно са Египтом.

Други период је почео југословенским признањем новостворене израелске државе 1948. године и трајао је до успостављања тешњих односа са Египтом крајем 1954. године. У том периоду је дошло до југословенско – совјетског сукоба, а затим и до зближавања са Западом и формирања Балканског пакта са Грчком и Турском. Све до

---

⁶ В. Petranović, *Istorija Jugoslavije 1918-1988 Treća knjiga Socijalistička Jugoslavija 1945-1988*, Nolit Beograd, str. 195-203, Informbиро је формиран септембра 1947. године и у идејно-политичкој сфери представљао је покушај Стаљиновог централизованог одговора на повезивање западних земаља у првој фази Хладног рата и поларизације у међународним односима.

1952. године односи са Египтом су били веома затегнути како због деловања Југословенске политичке емиграције на простору Египта, тако и због прогона египатских комуниста, што је југословенска влада оштро критиковала.⁷ Може се слободно рећи да је главни разлог овако лоших односа двеју земаља било југословенско држање током арапско – израелског рата. Ово због тога што је Југославија током овог сукоба представљала значајну базу за снабдевање Израела чехословачким наоружањем, што је посебно озлоједило арапске земље, а пре свих Египат.⁸

Трећи период је почео крајем 1954. године и трајао је до средине 1956. године. Овај период карактерише одржавање и развијање добрих односа са Израелом, али, оно што је за нашу тему посебно битно, уследило је нагло побољшање односа са Египтом након Насеровог преузимања власти од генерала Нагиба. Током овог периода је дошло до две посете Јосипа Броза Тита Египту и посете египатског председника Гамала Абдела Насера Југославији.

После свргавања краља Фарука, односи Југославије и Египта улазе у мирнију фазу и постепено крећу узлазном путањом. До тада затегнути односи, постепено се претварају у добре, а потом и изузетно блиске.

На питање како је дошло до тако наглог југословенско – египатског зближавања, и ко је био креатор такве спољнополитичке доктрине не може се дати ваљан одговор. Ипак, догађаји који ће потом уследити, али и њихова прецизна анализа даће одговоре на многа питања и разјаснити многе недоумице.

---

⁷ А. Животић, Југославија и Суецка криза од 1956. до 1957. Београд, 2008, стр. 56-57

⁸ Vladimir Petrović, *Jugoslavija stupa na Bliski istok; Stvaranje jugoslovenske bliskoistočne politike od 1946-1956*, Beograd, 2007. str. 50

Југославија и Египат за време мандата Марка Никезића

Активности Марка Никезића током 1953. године

У ноћи између 22. и 23. јула 1952. године у Египту је дошло до државног удара⁹, у коме је збачен краљ Фарук, а власт је преузела група тзв. „Слободних официра“. Ову групу чинили су до тада широј јавности углавном непознати људи, попут Махмуда Фавзија, Мухамеда Нагиба, Гамала Абдел Насера итд. Организација „Слободних официра“ настала је 1949. године¹⁰, као одговор на политички курс тадашње владајуће Вафд партије Мустафе Нахаса, која је своју главну делатност усмерила на постизање споразума о повлачењу Британаца из зоне Суецког канала, занемарујући притом преко потребне унутрашње реформе. Обзиром на њихову политичку анонимност није било лако проценити курс како њихове унутрашње, тако и спољне политике. То питање није било за занемарити, јер се у пракси показало да је примирје склопљено после Првог израелско – арапског рата изразито нестабилно. Иако је Египат, као највећа арапска земља имао велики утицај на расположење Арапа у Северној Африци и на Блиском истоку, велике силе овој промени нису дале на значају. У СССР – у преовладало је уверење да нови режим неће довести до промена ни у унутрашњој ни у спољној политици, те да је њиме реакција у Египту чак ојачана. Слично мишљење је владало и међу британским званичницима.

Питањем оријентације новог режима се бавила и југословенска дипломатија. У настојањима да донесе самостални суд Београд се није обзирао ни на Москву, ни на Вашингтон. То, ипак, није било нимало једноставно. Због дугогодишње небриге и лошег финансијског стања посланства у Каиру тешко је било проценити догађаје и давати прогнозе које би ДСИП – у помогле у заузимању и уобличавању коначног става¹¹. Милан Ристић, југословенски посланик у Каиру је ову промену квалификовао као „буржоаску револуцију“, тврдећи да „нове реформе имају за крајњи циљ смањење класних разлика¹²“. Такође, његова процена је била да је променом власти и те како нанет ударац британским интересима, а да су САД извукле главну корист од промене, поставши заштитник нових египатских власти.

Ристићеви извештаји допринели су да југословенска дипломатија заузме позитиван став према променама у Египту. Захваљујући његовим тврдњама антикомунизам који су пропагирани Нагиб и остали слободни официри није изазвао осуду наших

⁹ V. Petrović, *Jugoslavija stupa na Bliski istok Stvaranje jugoslovenske bliskoistočne politike od 1946-1956*. Beograd, 2007. str. 56, oficirska grupa, tzv. Slobodni oficiri izvršila je 23. jula 1952. g. državni udar. Prevrat je izveden bez krvi i na vlast je doveo nove ljude – Nagiba, Nasera, Favzija.

¹⁰ Said K. Abruish, *Nasser, The Last Arab*; *The Cambridge history of Africa (1945-1970)*,

¹¹ V. Petrović, *Jugoslavija stupa na Bliski istok Stvaranje jugoslovenske bliskoistočne politike od 1946.-1956* Beograd, 2007. str. 57

¹² Isto, str. 57

званичника, будући да је након сукоба са Информбироом Комунистичка партија Египта третирана као нама супротстављена совјетска агентура.¹³

У „Борби“ је 3. августа 1952. године изашао коментар Јосипа Ђерђе, нашег високо рангираног дипломате, о догађајима у Египту и Ирану, оцењујући их као веома важне и повлачећи паралелу са Ататурковим реформама у Турској.

Ипак, популаризацији нове египатске владе највише је допринео дописник Здравко Печар, јер то што су његови прилози и оцене редовно објављивани у „Борби“ јасно говори о томе да се политика листа, а и партијска линија, слагала са његовом оценом да се ради о „буржоаској револуцији“.¹⁴

Тек пошто је званични Београд постао сигуран у „револуционарни“ правац промена у Египту, почео је испољавање афирмативног односа према новим властима. За ово је постојао ваљан разлог. „Неутралнији“ Египат био би свакако пријемчивији за сарадњу, и сарадња са њим на идеолошком плану била би за Југославију далеко прихватљивија. Ово, тим пре, што је Југославија прижељкивала да ће, под вођством Египта, арапске државе у Уједињеним нацијама иступати на неутралнијим позицијама, чиме би на овом нивоу била продубљена сарадња неколицине земаља¹⁵. Али, то и није било тако једноставно. У том контексту требало је политику према Египту уклопити у шири оквир југословенске политике, са посебним акцентом на њено приближавање Грчкој и Турској.

Нови курс југословенске политике према Египту је најавио амбасадор Ристић новембра 1952. године приликом састанка са египатским министром пропаганде, истакавши да је ФНРЈ благонаклоно пратила њихове промене. Надаље, још садржајнији и плодотворнији је био састанак Алеша Беблера, државног подсекретара у ДСИП – у и Мухамеда Фавзија, египатског министра спољних послова, јануара 1953. године, на којем је, између осталог, договорено да Мисија добре воље, предвођена Родољубом Чолаковићем, дође у Египат.¹⁶

У циљу унапређења египатско – југословенске сарадње требало је порадити на динамизацији дипломатских представништава. Из тог разлога је дошло до персоналних промена у југословенском посланству у Каиру. Будући да је Ристић био и те како строг на перу а што се косило са ставовима званичног Београда, за његовог наследника је крајем 1952. године именован Марко Никезић, перспективан партијски кадар, који је у Египат стигао марта 1953. године.

---

¹³ Исто, стр. 58

¹⁴ Исто, стр. 59

¹⁵ Исто, стр. 60, Југославија се надала подршци земаља Арапске lige и истичанју кандидатуре за место у Економско – социјалном већу Генералне скупштине УН.

¹⁶ Исто, стр. 61

По његовом доласку је уследио низ посета египатским званичницима. Једанаестог априла 1953. године је посетио Мухамеда Фавзија, министра спољних послова Египта. Са њим је разменио ставове о заједничким цртама развојног пута две земље и добио захвалност за разумевање и подршку коју су примали од пријатељске Југославије. На обострано задовољство су уговорили размену економских делегација сматрајући је „реалном базом добрих односа“. Истога дана се сусрео и са Абдул Фетухом, државним подсекретаром за иностране послове, и са њим разговарао на тему Арапске лиге која није успела да се позабави питањем израелско – арапских односа, због недоласка министра спољних послова арапских држава. Његов је став био да ће се они ипак морати састати пре посете Далса, којој је придавао велики значај због предвиђене промене у политици САД – а у овом делу света.¹⁷

Два месеца касније (20. јуна) се састао са Гамал Абдел Насером и у извештају Београду представио га као првог Нагибовог сарадника, задуженог за спољну политику. Током разговора су се дотакли теме Суеца, а он је исказао њихов став да желе мирно решење кризе и да је рат увек најгора могућа опција. Незаобилазна тема разговора су биле и опасности евентуалне совјетске инфилтрације у Египат. Што се билатералних односа тиче изразили су обострану жељу за даљим унапређењем и побољшањем истих, па су томе у прилог договорили размену војних делегација.¹⁸

Никезић је за разлику од свог претходника, реферисао шире, настојећи да побољша дипломатску интеракцију. Својим радом је подстакао и привредне преговоре, па су тако у јулу 1953. године склопљени Споразум о трговини и економској сарадњи и Споразум о плаћању. Нови египатски режим је карактерисао као фактичко стање које ће се одржати, па отуда и одлука Београда да са њим сарађује. Опширним и детаљним извештавањем је помогао да се искристалише и уобличи југословенска перцепција промена у Египту.

Никезић је, као и Ристић, дуго сматрао да је централна фигура војног режима Нагиб, да би тек крајем 1953. године након раскола у његовом врху увидео да је Насер ипак утицајнији, па је и сву своју пажњу сконцентрисао на њега. Насерово неповерење у совјетску политику је била спојница у приближавању две земље.¹⁹

Петог децембра 1953. године Марко Никезић, поново се сreo са подпредседником владе Гамал Абдел Насером да би му предао питања „Међународне Политике“. Осим што је дао интервју „Међународној Политици“, Насер је констатовао да је у међувремену између Југославије и Египта остварен низ пријатељских контаката са тенденцијом сталног побољшања, што га је чинило веома задовољним. Такође, високо је оценио посету њихове десеточлане војне делегације, предвођене контраадмиралом Езатом, нашој земљи, а утиске које су понели са тог путовања је сматрао вишеструко драгоценим. Из разговора са Насером, Никезић је сазнао да ће египатски званичници

¹⁷ ДА МСП РС, ПА, 1953, ф – 21, дос. 15, бр. 45188, *телеграм посланика* М. Никезића од 13. IV 1953.

¹⁸ Исто, бр. 48873, *телеграм посланика* М. Никезића од 20. VI 1953.

¹⁹ V. Petrović *Jugoslavija stupa na Bliski istok; Stvaranje jugoslovenske bliskoistočne politike (1946-1956)*; Beograd, 2007. str. 63

након избора у Судану, задржати неутралност, чак и у случају да Енглези окупирају део суданске територије. Из дотадашњег искуства, Насер је био убеђен да на помоћ САД не могу рачунати ни убудуће, јер су све до тада помагале искључиво Енглезима. Такође, није полагао велике наде ни у евентуалну совјетску помоћ, јер засигурно Совјети неће помагати државе које су још увек под доминацијом западних сила.²⁰

Упоредо са развијањем добрих политичких односа, су се развијали и економски односи. Кључно место у структури нашег извоза у Египат заузимао је извоз прехранбених производа а у знатно мањој мери извожени су производи дрвне и хемијске индустрије. Осим тога, Југославија је пружала Египту и техничку помоћ, особито на плану развоја хидроградње и рибарства. Испрва, египатски извоз у Југославију је био малог обима и имао је поприлично неповољну структуру. Југославија је из Египта увозила, углавном, памук, и у мањој мери, лан, омекшиваче и морску со.

Активности Марка Никезића током 1954. године

У јануару 1954. године у Југославију је дошла египатска војна делегација коју је предводио пуковник Осман Шарид. Том приликом је закључен Уговор о југословенској испоруци веће количине пушака, пушчане муниције, хексогена и каписли за малокалибарску муницију Египту.²¹

У наредном периоду дипломатска активност Марка Никезића је настављена истим интензитетом. Почетком марта 1954. године у Египту је боравила југословенска војна делегација предвођена генерал – пуковником Пеком Дапчевићем начелником Генералштаба ЈНА. Он и амбасадор Никезић су обавили разговор са генералом Абдел Хакимом Амером, врховним командантом египатске војске, који је исказао захвалност што су египатске војне делегације одлично примљене у Југославији, а нарочито што им је са наше стране понуђено снабдевање оружјем онда када то није желела ни једна земља на свету²². Истога дана одржан је и састанак двојице наших званичника са министром унутрашњих послова Закаријом Мохиедином, и то на његов предлог. Централна тема овог разговора је била тренутна унутрашња ситуација у Египту.²³

---

²⁰ ДА МСП РС, ПА, 1953, ф – 21, дос. 16, бр 416714, *Белешка о разговору посланика М. Никезића са подпредседником Владе Гамал Абдел Насером од 5. децембра 1953. г.*

²¹ А. Животић, *Југославија и Блиски у Хладном рату (1945-1970) стр. 42, Југославија у Хладном рату, Зборник радова, Београд 2010.*

²² ДА МСП РС, ПА, 1954, ф – 18, дос. 16, бр. 42924, *Белешка о разговору генерала Пеке Дапчевића и посланика М. Никезића са генералом Абдел Хаким Амером, врховним командантом египатске војске од 3. марта 1954. г.*

²³ Исто, бр. 42925, *Белешка о разговору генерала Пеке Дапчевића и посланика Никезића са министром унутрашњих послова Закаријом Мохиедином, од 3. марта 1954.*

Средином марта Никезић се састао и са председником египатске Републике, Нагибом и у разговору изразио задовољство чињеницом да се ситуација у Египту средила. Нагиб је истакао да му није била намера „да по сваку цену“ буде на челу Комитета, већ да му је приоритет очување националног јединства. На константацију нашег амбасадора да су у Југославији са симпатијама и интересовањем праћени резултати које је револуционарна влада постигла за протеклих годину ипо дана ради ослобођења од терета прошлости, Нагиб је изразио захвалност. Упитан „да ли су тачна нагађања да ће се он ставити на чело будуће Републиканско – социјалистичке партије, која у условима парламентарног живота треба да настави деловање садашњег „Покрета ослобођења“, Нагиб је одговорио да то још увек није дефинитивно одлучено, али је врло вероватно да ће тако бити. Анализом египатско – енглеских односа у погледу постизања коначног споразума о Суецу, Нагиб је рекао да се у преговорима није далеко одмакло, јер Енглези то не желе, па зато „отежу разговоре“ и „одуговлаче их у недоглед“.²⁴

Двадесет седмог марта је дошло до поновног сусрета Никезића са министром унутрашњих послова Мохиедином. Наш амбасадор се интересовао за стварне намере Комитета, јер је увидео да се одлуке донете 25. марта не слажу са оним што му је Мохиедин рекао приликом посете генерала Дапчевића само пар недеља раније, на основу чега је стекао утисак „да су у сталном одступању“. Након овога, је уследило опширно Мохиединово излагање да су „Слободни официри још пре удара 23. јула 1952. године имали за циљ да очисте земљу од корумпираних елемената и енглеских сарадника свих врста“ а све то у циљу да једном за свагда реше проблем ослобођења земље од Енглеза. Тај циљ још увек није остварен и Мохиедин је био уверен да парламентарни режим није пут за протеривање Енглеза. Надаље на Никезићево питање „Да ли је Нагибов компромисни став утицао на то да њихова политика реформи буде овако умерена, јер је било упадљиво да су се трудили да све раде у рукавицама“? Мохиедин је потврдно одговорио, уз опаску да је умереност била њихова велика грешка, али и питањем „зар сте и ви то приметили“? Никезић је био сасвим искрен када му је рекао да му је још од прошлог лета очигледан компромисни карактер њихове политике упркос радикалним изјавама које су давали. Попуштање Нагибу и, што је још важније, снагама старог режима је било очигледно, али Мохиедин је сматрао да у том тренутку није било нимало паметно „ићи главом кроз зид“. Њихова политика је била „да пристајањем на све доведу до смирења ситуације“ и одрже је под контролом. Ипак, није искључио могућност да се у крајњем случају (по потреби) власт поново послужи употребом силе, тачније да буде извршен нови војни удар.²⁵

Непосредно пред одлазак у Судан 29. маја 1954. године, Никезић се састао са Махмудом Фавзијем министром спољних послова, којом приликом је исказао нарочито интересовање за оцену тренутне ситуације од стране египатских званичника, односно да ли се влада Азхарија стабилизовала. По његовој слободној процени тренутно стање

²⁴ Исто, бр. 44395, Белешка о разговору посланика Никезића са председником египатске Републике Нагибом од 18. марта 1954. г.

²⁵ Исто, ф. 18, дос. 17, бр. 44148, Забелешка о разговору посланика Никезића са 3. Мохиедином, министром унутрашњих послова од 27. марта 1954. г.

је „релативно мирно“ и поприлично стабилно, пропраћено „неизбажним текућим несугласицама између Енглеза и Египта“. Али је он, поучен досадашњим искуством подвукао да „Енглези никада не напуштају област коју окупирају, све док не дођу у крајњу немогућност да је држе“, а није искључио ни могућност да они на све могуће начине покушају да омету Судан на путу ка независности. Такође, Фавзи је истакао да Египат није желео никакву унију са Суданом, јер би то био само терет и одговорност за нове невоље којих ће свакако бити. Оно што је Египат прижељкивао је одлазак Енглеза из Судана. Са независним Суданом они су наводно желели само добру сарадњу, и то онакву какву Суданци буду хтели. Међутим, потоњи Никезићеви сусрети са египатским званичницима, показаће да то и није било баш тако. Током разговора су се дотакли и палестинског питања и Фавзи је био мишљења да оно у тренутним условима не може и неће бити решено, али је веровао да ће поново, кад – тад бити актуелизовано.²⁶

По повратку из Судана, 14. јула Никезић се поново састао са Мохиедином, министром унутрашњих послова, да би му пренео своје утиске да се Енглези заиста спремају за одлазак и да су му то потврдили и они сами, али и Суданци. Мохиедин је и даље остао сумњичав, сматрајући да није искључена могућност „да Енглези преко УМЕ изазову немире“, кад већ на изборима нису постигли успех. Интересантно је поменути, да је Мохиедин са осмехом испратио Никезићеву опаску да званични Египат није играо на карту присаједињења Судана, већ на његову независност (напоменувши да му је то у два наврата рекао Фавзи), зато што је заправо истина посве другачија и њихов крајњи циљ управо и јесте потпуно јединство Судана и Египта. У најгорем случају за њих би била прихватљива и опција независног Судана, који би им био пријатељски наклоњен. Никезић је из Судана понео утиске да они свакако поштују и гаје симпатије према Египту, али да им је свакако дража независност, од уније или федерације са њим. Мохиедин се сложио да код Суданаца још увек постоји доза резерве и неповерења, али да ће, обзиром да „говоре истим језиком“ и да им је Египат потребан „као извор кадрова и уопште као културно и економски развијенији партнер“ ипак доћи до јединства. Из овога се лако да закључити да је Фавзи својим изјавама желео да прикрије праве намере владе, и да је несумњиво њихов крајњи циљ био умиривати Суданце, али и трпељиво радити на присаједињењу. Никезић је свакако њихове намере прозreo много раније, констатујући да су у праву они који очекују да ће политика према Судану натерати официре да Нагиба задрже дуже него што би то иначе учинили због ситуације у самом Египту.²⁷

Четрнаестог септембра 1954. године амбасадор Марко Никезић је посетио министра Мохиедина у намери да му представи пуковника Асима Хоџића. Министар је исказао нарочито интересовање за карактер америчке војне мисије у нашој земљи, пошто је код њих баш тих дана било актуелно питање добијања војне помоћи од САД, којим поводом је њихов шеф штаба сувоземне војске боравио у САД – у. Такође, је рекао да

²⁶ ДА МСП РС, ПА, 1954. ф. 18, доц. 18, број 47550, Белешка о разговору посланика Никезића са министром спољних послова Фавзијем од 29. маја 1954.

²⁷ Исто, ф. 18, доц. 19, бр. 49969, Белешка о разговору М. Никезића са Мохиедином, министром унутрашњих послова од 14. јула 1954.

рачунају са потписивањем споразума о Суецу кроз две недеље, или током наредне две недеље. Несумњиво је да су се тиме решили главне сметње на путу остварења својих планова, али да је споразум и даље био предмет жестоких напада у земљи и ван ње (Муслиманска браћа, ционистички и комунистички кругови)²⁸.

На састанку посланика Никезића са председником Републике Нагибом 25. октобра 1954. године разговарало се о резултатима посете наше војне делегације Египту и прошлогодишње посете њихове војне делегације Југославији. Нагибу су и те како импоновали позитивни утисци које је са те посете понео наш генерал Радован Вукановић, јер се и сам залагао за побољшање положаја војника. Што се тиче Споразума о евакуацији Суецког канала, био је мишљења да он има извесних слабих тачака, а да је једна од њих свакако Турска. Јер, ако се од њих очекивало да у случају рата уложе исти напор као и Турска, онда би било логично за очекивати да их Запад помогне у наоружању, али и шире од тога. Обзиром на то да су они уговором пристали да дају базу, односно да уђу у рат²⁹, Русија им то неће заборавити, штавише та база би могла испровоцирати руски напад. Никезић није оспоравао обавезу Велике Британије и Сједињених Америчких Држава да их помогну у наоружању ако већ од њих очекују активну сарадњу, али је сматрао да би невезано са тим ова област, због геостратешког положаја и нафте, у случају рата била први руски циљ, независно од тога да ли САД и В. Британија у њој имају базе, или не. Југославија није дала базе САД – у и В. Британији не да би тиме избегла агресију, већ зато што је тако било боље за њену независност. Нагибова опаска је била да смо добили помоћ, иако нисмо дали базе. Никезић му преко овога није прешао, већ му је јасно ставио до знања да немамо исте позиције, да између нас и њих постоје разлике у полазним основама, и „да смо ми увек разговарали у пуној независности“, а они „у присуству страних трупа у земљи.“

И у наставку разговора Нагиб није престао да оспорава Споразум, изнова истичући да њиме Енглези добијају базу, док Египат заузврат не добија ништа, чак ни оружје, све у циљу да га одрже слабим. По уговору из 1936. године Велика Британија је имала обавезу да организује и опреми египатску војску, али по том питању није урадила ништа. Зато, је Нагиб сматрао да је у постојећим условима требало порадити на постизању бољег, тј. повољнијег уговора као што је то нпр. урадила Турска која је дала базе и заузврат добила свестрану помоћ. Пошто је било речи о уговору који ће имати далекосежне последице и за касније генерације, требало га је продискутовати у неком представништву народа, јер свакако један његов део њиме није био задовољан. Ипак, сагласан је био са Никезићевим мишљењем да се очувањем јединства многе ствари могу изменити и да се од Енглеза може добити много више ако земља буде уједињена у односу на утицаје споља.³⁰

---

²⁸ Исто, ф. 18, дос. 19, бр. 412432, *Белешка о разговору М. Никезића са министром Мохиедином од 14. септембра 1954.*

²⁹ Исто, ф. 18, дос. 20, бр. 414311, *Белешка о разговору М. Никезића са председником египатске Републике Нагибом од 25. октобра 1954.*

³⁰ Исто

Активности Марка Никезића током 1955. године

На састанку који је одржан 1. јануара 1955. године у Каиру, амбасадор Марко Никезић и председник египатске владе Гамал Абдел Насер договорили су да се он и председник Тито на кратко састану током Титовог проласка кроз Суецки канал на повратку из Индије и Бурме, а да се његова посета Египту организује на јесен. Насер је изразио жељу да и он посети Југославију, и Европу уопште, али је био свестан чињенице да је то у тој години било тешко остварљиво, јер је најпре морао да посети Азију. Никезић је за то имао разумевања обзиром на географски положај Египта на тремеђи Европе, Азије и Африке. Такође, рекао му је и да се у Југославији са великим интересовањем и симпатијама пратила њихова политика, јер су многи очекивали да се после споразума о Суецу, Египат веже за западне велике силе. Председник египатске владе Насер је навео да они морају остати доследни и да је на њиховој влади да испуни своја обећања и учини „оно што народ осећа и жели, а то је да остану независни“, тако да те теорије завере да ће се везати за велике западне силе остају неутемељене.

Надаље, након што су се ослободили негативног деловања организације Муслиманске браће све своје снаге и пажњу усмериће у правцу унутрашње изградње. Никезић је изнео своје запажање да су се они оријентисали најпре на велике економске пројекте, као што је нпр. Асуанска брана, који би били добра основа да се потом започне и спроведе далекосежнија политика реформи. Насер није делио његово мишљење, и истакао је да они раде на томе да се оба процеса одвијају паралелно. У том смислу, развоју провинција требало је посветити посебну пажњу, јер је тренутно све сконцентрисано у Каиру и Александрији. Осим тога, свакако би се требало озбиљније позабавити и питањем политичког покрета и стварањем политичких организација, јер, како је то Никезић приметио, у недостатку истих на терену су само њихови противници водили агитацију. Кључна карика у свим започетим процесима било је очување јединства „Слободних официра“.

На спољнополитичком плану нису имали намеру да склапају споразум са Турском, нити да прихвате нека наметнута америчка решења, али би зато примили помоћ од САД и Велике Британије само ако она буде безусловна.³¹

Уочи сусрета премијера Насера и председника Јосипа Броза Тита, Никезић се 31. јануара 1955. године састао са Закаријом Мохиедином, министром унутрашњих послова, да би утаничили неке детаље везане за тај сусрет. Ипак, током разговора дотакли су се и неких актуелних светских проблема. У разговору о Формози наш званичник је био мишљења да Аустралија, Канада и др. не желе да ратују, док је Мохиедин сматрао да би можда САД биле у стању да саме уђу у рат. Надаље, њихово признање Кине уопште више није било упитно, већ је само питање тренутка. Турско –

³¹ ДА МСП РС, ПА, год. 1955. фас. 13, дос. 16, број 4305, *Белешка о разговору посланика Никезића са Гамал Абдел Насером, председником египатске владе од 1. јануара 1955. г.*

ирачки пакт је, по њему био више дело Велике Британије, него САД, јер, иако је несумњиво да су САД подстакле Турску на тај корак, оне су се дистанцирале, док Британци нису одустали од своје намере да разбију јединство арапског света. Независно са тим, египатске власти су и даље биле спремне да приме војну помоћ, „али само у оквиру Арапског пакта и без прихватања нових обавеза“.³²

Председник Федеративне Народне Републике Југославије Јосип Броз Тито се састао са председником владе Египта Гамал Абдел Насером 5. фебруара 1955. године на броду ЈРМ „Галеб“, током његовог пролаза кроз Суецки канал. Овај састанак је био прилика за размену гледишта како о проблемима општег међународног значаја, тако и о питањима од посебног интереса за две земље.

Насер је разговор започео анализом проблема на Средњем истоку. У контексту тога је истакао да је циљ њихове политике увек био да се ослободе окупације и да се чувају сваке могућности да поново потпадну под било чију доминацију. Пошто су они од почетка револуције били против пактова, сматрајући их новим обликом доминације, свесрдно су навијали „за стварање система колективне безбедности“ међу арапским земљама. Реализацију ове идеје је онемогућио пакт између Ирака и Турске.

Он је даље констатовао да западне силе инсистирају на повезивању одбрамбеног система Средњег, односно Блиског истока са западним одбрамбеним системом. Међутим, био је мишљења да ће закључивање пактова арапских влада са великим западним силама довести до тога да, у случају ратне опасности, народ неће сарађивати са њима, нити ће учествовати у примени одредби тих пактова.³³

Председник Тито је био сасвим сагласан да је циљ Турско – ирачког пакта да се онемогући групација арапских земаља, Египта и осталих, као и да се све оно што је до тада постигнуто по том питању разбије, све са намером да велике силе што лакше задрже постојеће позиције, и евентуално их прошире. Што се тиче помоћи коју су нудиле и пружале западне земље, свуда, па и на Истоку Тито је сматрао да она може бити изузетно опасна када је условљена. Поносно је истакао да је Југославија успела да издејствује добијање безусловне помоћи. Египту је помоћ неоспорно била потребна, али је комплексно питање какав је став требало заузети да она ничим не буде условљена. Даље је навео, да је унутрашње јединство у Југославији и поверење народа у руководство, заправо било чврст бедем који је успешно одолевао разним уценама и притисцима споља.³⁴

Председника Јосипа Броза Тита посебно је занимало какав су став према Египту заузеле остале земље Арапске лиге, сада када је он Турско-ирачким споразумом доведен пред свршен чин. Искористио је прилику да се огради од свих потеза Турске на Блиском истоку, посебно нагласивши да то нема баш никакве везе са концепцијом

---

³² Исто, ф. 13, дос. 16, бр. 41915, Белешка о разговору М. Никезића са Закаријом Мохиедином, министром унутрашњих послова од 31. јануара 1955.

³³ АЈ, КПП 1-2/4-3, Стенографска белешка разговора председника ФНРЈ Ј. Б. Тита, председника владе Египта Г. А. Насера и њиховим сарадника, „Галеб“ 5. II 1955.

³⁴ Исто

Балканског пакта, чија смо и ми били чланица, и да је Турска све то радила искључиво „на своју руку“. Овај део излагања је завршио констатацијом да је дубоко уверен да ће Египат, као водећа држава на Средњем истоку, успешно утицати на државе Арапске лиге да не пођу путем Ирака, и да прихвате реалност да су њихови интереси везани за Исток, а не за приступање блоковима.³⁵

Такође је проценио да се ситуација смирила и да је ратна опасност у великој мери потиснута, мислећи при том и на непосредну опасност од агресије према нашој земљи од стране СССР-а и других источних земаља. Овоме је у највећој мери допринела стабилизација наших односа са Совјетима. Југославија ће наставити да следи свој курс у складу са политиком сарадње са свим земљама које то буду желеле и у правцу ублажавања, а не заоштравања међународне сарадње, али без икаквог везивања за блокове. Побољшање наших односа са Совјетским Савезом није смело имплицирати погоршање наших односа са Западом, јер је став наше политике био да и са њима одржавамо добре односе до мере која не угрожава наше интересе.

Додао је још и то да је главни циљ његовог пута у Индију и Бурму било очување међународног мира.

У наставку разговора премијер Насер је констатовао да народ арапских земаља, па чак и народ у самом Ираку, и те како подржавају египатску политику. Прозрео је намере Запада да код Ирачана створе утисак да Турци претендују на делове њихове територије, те да им је, да би спречили те аспирације, неопходан пакт са њима. Западне силе ишле су и корак даље стварајући привидну опасност по Ирак од стране Совјетског Савеза, па и од унутрашњих комунистичких елемената. Да би се заштитио од свих ових тобожњих опасности Ираку је било потребно наоружање које ће са Запада добити под условом да уђе у одбрамбени пакт са Турском, Ираном и Пакистаном.³⁶

Међутим, изнео је своја сазнања да се у последњих шест месеци ситуација у Ираку закомпликовала, да су учестали унутрашњи сукоби и да је отпор према Турско-ирачком пакту знатно ојачао.

Дотакао се и сиријског питања, оценивши да је јавно мњење у Сирији против везивања сваке врсте, јер су им још увек свежа сећања на донедавну Француску доминацију. Али, влада у Сирији је била слаба и без јединствене спољне политике, обзиром да је била састављена од више различитих партија са засебним политичким концепцијама. Отуда је влада била у страху да би Турска и Ирак могли поделити сиријску територију.

Што се тиче осталих земаља које су припадале Арапској лиги, Насер је навео да су Јордан и Саудијска Арабија против Турско-ирачког пакта, а да је Јемен територијално сувише далеко да би се бавио тим питањем. Пошто је Египат као водећа земља Средњег истока био чврсто оријентисан против Турско-ирачког пакта, очекивао је да

---

³⁵ Исто

³⁶ Исто

се у будућности ниједна од земаља Арапске лиге неће прикључити том пакту, јер је свима постало јасно да су његове намере биле рушење арапског јединства.

Пошто се председник Тито интересовао и за односе Египта са Суданом, премијер Насер је рекао да су они тежили успостављању јединства са њим, као и да су им на том путу стајале британске трупе и доминација у Судану. Осим тога, у Судану су постојале две партије, једна је Партија јединства, која се залагала за јединство са Египтом, и друга, Омер партија, која је сарађивала са Британцима и која је за Судан тражила пуну независност. Уопштено гледано, ситуација у Судану је била поприлично замршена и прожета разним елементима, тако да је посве неизвесно било шта ће им будућност донети.

Упитан од Тита каква би била база њиховог уједињења са Суданом, Насер је одговорио да је њихов циљ био потпуно јединство, али да због тренутне ситуације нису полагали много наде у његову реализацију. Отуда би то, вероватно, била нека федерација или конфедерација.³⁷

У даљем току разговора председник Тито је оценио да у ближој будућности није претила непосредна ратна опасност, јер су све владе углавном биле свесне последица које би настале у случају рата. „Међународна јавност као савест човечанства“ имала је велику улогу³⁸, па би се тако сваки евентуални агресор морао суочити са њеном осудом.³⁹

Након што су подробно размотрили стање тренутне међународне ситуације, двојица званичника анализирали су билатералну сарадњу. Премијер Насер је оценио да су се захваљујући плодотворној дипломатској мисији посланика Марка Никезића односи између наших земаља додатно учврстили. Тиме су били створени услови да у скорије време њихова привредна делегација посети Југославију, што су и договорили.⁴⁰

Председник Тито се поново дотакао нашег односа са Совјетским Савезом, истакавши да нам је 1948. године нанео огромну штету (пре свега економску), али да су после Стаљинове смрти несугласице отклоњене и ствари постављене на право место. Југославија је прихватила њихову иницијативу за нормализацију односа, под условом немешања у нашу унутрашњу политику уз поштовање независности спољне политике.

На крају председник Тито је изнео и своје импресије са пута у Индију и Бурму, изневши да је након размене мишљења са њиховим руководством закључио да имају идентичне ставове и мишљења по питању актуелних међународних проблема.

Непосредно након сусрета председника Тита и премијера Насера, Марко Никезић је 23. фебруара разговарао са Махмудом Фавзијем, који је искористио прилику да га

---

³⁷ Исто

³⁸ Исто

³⁹ Исто

⁴⁰ Исто

обавести о огромним импресијама које је тај сусрет оставио на њих, да је тај догађај од огромне важности био само почетна етапа у развоју наших односа, а да ће наредну несумњиво обележити Титов долазак с јесени. Размотрили су и ситуацију међу арапским земљама за коју је Фавзи сматрао да се није битно променла, тако да евентуални уговор о пријатељству Ирака са Турском, не би никога могао да заваља, јер би после свега што се десило, његова последица било разбијање арапске лиге и везивање њених чланова за друге силе. Ако је раније и било неких изгледа да између Египта и САД може бити постигнут директни споразум (нпр. на плану војне помоћи), Фавзи је сматрао да је то сада потпуно нереално. И док је са једне стране дошло до погоршања египатско-турских односа, дотле су долазак на предстојећу Бандушку конференцију најавиле неке азијске земље које су иначе под утицајем САД, чему је Фавзи утолико више придавао на значају. Пријем Кине у ОУН и остављање Чанг Каи Шека на Формози још на неко време, могло би да буде решење далекоисточне кризе.⁴¹

У поновном разговору са председником Насером 24. фебруара, он се код нашег амбасадора интересовао за планирање привредног развоја, јер су они имали тај проблем да још увек нису направили општи план развоја. Досадашње искуство показало им је да држава мора да контролише економски развој. С тим у вези у скорије време планиран је пут њиховог новоименованог министра продукције (производње) Хасана Ибрахима у Југославију, са циљем да се на лицу места упозна са нашим досадашњим искуствима. Проценио је да би им од велике помоћи у том смислу био и долазак неколицине наших стручњака, који би их увели у посао. Никезић је изразио задовољство и спремност да се помогне пријатељском Египту и истакао да ће то свакако бити поуздани људи који ће им наша, скупо плаћена, искуства доследно пренети без било каквог утицаја са стране.⁴²

Двадесет трећег јуна 1955. године дошло је до још једног у низу састанака Марка Никезића са председником египатске владе Насером. Том приликом обавестио га је да је рад Бандушке конференције у Југославији праћен са великим интересовањем. Конференција је показала да је примена метода преговора повољно утицала на смањење међународне затегнутости, па је с тим у вези Насер истакао значајну улогу Нехруа у целој тој акцији. Највише несугласица на Конференцији имао је са Арапима пре свих са Малеком (Либан) и Цамалијем (Ирак) због њихове прозападне оријентације. Анализом тренутне египатске позиције је навео да су се све донедавно носили мишљу да ће моћи да остану неутрални. Њихове планове осујетио је Турско-ирачки пакт који их је „приморао“ да своју политику јасно конкретизују, што су платили различитим и јаким притисцима са Запада. Вид тог притиска биле су и тренутне израелске акције, јер су у њиховој позадини стајале западне земље. Сматрао је да је перспектива Турско-ирачког пакта умногоме зависила од Сирије, јер ако би му она приступила, онда би то вероватно учинили и Либан и Јордан. Међутим, размишљања о томе тренутно су била у запећку, зато што су Сиријци били окупирани

⁴¹ ДА МСП РС, ПА, год. 1955. фас. 13, дос. 16, број 42632, *Белешка о разговору посланика Никезића с министром иностраних послова Махмудом Фавзијем, Каиро, 23. фебруара 1955.*

⁴² Исто, ф. 13, дос. 17, бр. 42639, *Белешка о разговору посланика Никезића са председником египатске владе Гамал Абдел Насером од 24. фебруара од 1955.*

предстојећим председничким изборима. На крају, Насер је изнео став владе која је веровала да је могуће потписивање тројног пакта (Египат-Сирија-Саудијска Арабија), али да ће и то морати да сачека председничке изборе у Сирији.⁴³

Десетог августа 1955. године Никезић је имао поновно виђење са министром Мохиедином, што су искористили за анализу и размену мишљења поводом недавне Насерове одлуке да прихвати позив совјетске владе и посети СССР. Поводом овога Мохиедин је очекивао да ће се Британци уздржати од било какве реакције, а да ће „за Американце то свакако бити удар“. Непознаница му је била каква се од њих реакција може очекивати али је сматрао да је Насерова одлука исправна, и да је то пут којим треба ићи. Свакако није очекивао озбиљнији напад, у смислу каквог бојкота или блокаде, чак штавише очекивао је да ће се западњаци, колико год им то било неправдо, потрудити „да очувају садашњи степен сарадње са Египтом“. Овај Насеров потез никако није значио да се Египат буквално „баца у руке Истока, и то Запад зна“, већ је у томе видео прилику да избегну очекивања са Запада да их приволе себи.

Никезић је приметио да ће Насерова одлука да посети СССР неминовно допринети промени става неких прозападних посматрача који су све донедавно официјерску владу третирали као марионету у америчким рукама, са циљем да је компромитује код још увек зависних суседа. Мохиедин је имао објашњење и за њихове односе са Кином, па је сматрао да су у Бандунгу наступили мудро зато што су Египћанима ставили до знања да их формалности не интересују, чак ни то да ли ће их ови признати. Уместо тога, они су са Кином успоставили добре трговинске односе (продали су им око 15.000 тона памука) и тиме их признали *de facto*. Никезић и Мохиедин су констатовали да ће Кина по признању водити своју политику, што јој неће бити сметња да у догледно време оствари чврсту сарадњу са СССР-ом као јединим заштитником од утицаја САД.⁴⁴

Шеснаестог новембра исте године Марко Никезић се састао с министром иностраних послова Фавзијем, након његовог повратка са заседања Организације уједињених нација, чија је оцена била да је тамо између наших делегација остварена добра сарадња. Остала је недоумица око пружања подршке југословенској кандидатури за чланство у Савету безбедности УН, јер је Фавзи потврдио да нас је одмах подржао, а званични Београд је располагао информацијом да су египатски представници гласали за Филипине. Никезић је, имајући у виду предстојећу Титову посету Египту и добре југословенско-египатске односе, замолио да се ово разјасни. Фавзи је био незадовољан резултатима Женевске конференције, сматрајући да је главни разлог неуспеха блоковско неразумевање, који су неоспорно желели мир и смањење тензија у свету, али је међу њима још увек била присутна велика доза подозривости. Зато је сматрао да

---

⁴³ Исто, ф. 13, дос. 18, бр. 48693, *Бечешка о разговору посланика Никезића с председником владе Гамал Абдел Насером од 23. јуна 1955.*

⁴⁴ Исто, ф. 13, дос. 19, бр. 411026, *Белешка о разговору посланика Никезића с министром унутрашњих послова Мохиедином од 10. VIII 1955.*

је најбољи начин за превазилажење настале ситуације повећање броја блоковски неодређених земаља. У ситуацији када су и Русија и САД претендовале ка доминацији на Средњем истоку, Египат је био чврст у одлуци да им у томе неће помоћи, јер је то у интересу не само његове независности, већ много шире, у одржавању мира на овим просторима.⁴⁵

У периоду од 28. 12. 1955. године до 6. 1. 1956. године председник ФНРЈ Јосип Броз Тито са својим сарадницима је боравио у званичној посети Египту. Разговори које су водили били су, у неку руку, наставак њиховог разговора од 5. фебруара 1955. године.

Двадесет деветог децембра разговор је започет анализом актуелне светске ситуације, пре свега резултата Женевске конференције. Након разговора са Далсом на Брионима и приспелих информација од Совјета, Титов је општи утисак био да су обе стране за наставак контаката, упркос томе што су конкретни резултати овога пута изостали. Кључна питања којима се бавила Женевска конференција су била немачко питање и питање европске безбедности. По питању европске безбедности међу њима је постојала велика блискост у ставовима, па је за очекивати да им неће бити тешко да се усагласе. Међутим, по немачком питању ставови великих сила су се још више удаљили. Тито је био мишљења да ниједна, ни друга страна нису журиле са решавањем немачког питања. Отуда неуспех Женевске конференције није требало гледати као „трагичан свршетак“ већ као процес који ће потрајати, пошто је изгледало „да обе стране желе да употребе те преговоре у своју корист“. Ниједна страна није желела да на себе преузме одговорност за прекид преговора, јер је у читавом свету постојало расположење за слабљење Хладног рата.⁴⁶

Везано за нагађања светске јавности да ће након неуспеха Женевске конференције поново започети Хладни рат, Титов је став био да су нетачна и неутемељена. Што се тиче прича о совјетској инфилтрацији тамо где је раније није било, Тито је рекао да уопште није упитно да ли Совјетски Савез жели да задобије тај утицај, јер свака велика сила томе тежи. Међутим, до ког ће се степен ти односи даље развијати зависи, „не толико од онога ко жели да свој утицај прошири, колико од онога на кога се тај утицај врши“.⁴⁷

Што се тиче ситуације на Средњем истоку, Тито је остао при свом ставу да је Багдадски пакт који је ојачао на рачун арапских земаља првенствено штетио јединству арапског света, а једним знатно мањим делом, имао је одбрамбену улогу према СССР-у. Отуда је Титов закључак био да „са моралног и реалног гледишта тај Пакт нема ослонаца“. Дакле, неспорно је, да је по питању Средњег истока и те како било размимоилажења између великих сила. С једне стране, постојало је мишљење да је пружање економске подршке арапским земљама начин за спречавање совјетске

⁴⁵ Исто, ф. 13, дос. 20, бр. 415481, *Белешка о разговору посланика Никезића са министром Фавзијем* од 16. XI 1955.

⁴⁶ АЈ, 837, КПР I-2/5-2, *Забелешка о разговорима председника Тита са председником Владе Републике Египта Насером, вођеним 29. децембра 1955. г. у резиденцији председника Тита у палати Кубех.*

⁴⁷ Исто

инфилтрације. Али, постојало је и друго размишљање које се сводило на принцип „завади па владај“ у циљу очувања позиција.⁴⁸

Питање израелско-египатских односа председник Тито је оценио као рањиво и комплексно. Поменуо је нагађања светске штампе да ће он можда посредовати између Израела и Египта, и потврдио да је таквих сугестија заиста било (од Далса). Био је мишљења да је ово питање „погоршано политиком цепања арапских земаља и притиском који се на њих врши да уђу у пактове“, а посебно тежак проблем, који је што пре требало решити, је питање арапских избеглица. Израелско-арапски сукоб, пре свега са Египтом, је питање које се није тицало само Израела и арапских земаља, па ако се сукоб није могао трајно решити, онда је бар требало тежити смиревању ситуације.

Тито је оценио да су југословенско-египатски односи „присни и на добром путу“ за успостављање још тешње сарадње у економском и културном погледу.⁴⁹

Тито и Насер су се бавили и анализом односа блокова према ванблоковским државама. Тито је био мишљења да је за челнике оба блока најважније да ванблоковске земље не приступе супротном табору. Насер се сложио делимично, сматрајући да је то одлика политике Источног блока, пошто је став Запада био другачији и заснован на принципу „ко није са нама, тај помаже друге“. Насер се интересовао какав је став нашег председника по питању разоружања. Титово је мишљење било да је то веома комплексан процес који ће тећи споро, и трајати све дотле док се не реше кључни светски проблеми, ради чијег су се решавања државе наоружавале.⁵⁰

Насер је изнео да они са великим интересовањем прате актуелна светска дешавања, јер она утичу на ситуацију на Средњем истоку, па самим тим утичу и на Египат. Географски и стратешки положај Египта је био посебно битан за западне земље, што је код њих будило сумњу у намере друге стране да се инфилтрира у ове просторе. Скоро читава област Средњег истока била је под британском доминацијом, па је „главни фактор у овој области дух независности и ослобођења и борбе против колонијализма“. Ипак, сматрао је да се проблеми ове области свде на два главна проблема: прво, одбрана Средњег истока и постојање тзв. вакуума, и друго, арапско-израелски спор. Египат је био за стварање чисто арапске организације, али Запад на то није седео скрштених руку, па је послао Турску да одради оно што он није могао. Последица тога је био Турско-ирачки пакт.

Овако сложену ситуацију додатно је закомпликовао проблем са Израелом. Ако би египатска страна радила на нормализацији односа са Израелом, Запад би то искористио да код других арапских земаља створи искривљену слику да је Египат индиферентан према арапском питању.⁵¹ С друге стране, Запад је чинио све да арапске земље убеди да им је савез са њима једина шанса да се одбране од израелске агресије. Очигледно је да су моћници са Запада израелско-египатски сукоб користили као средство утицаја на

---

⁴⁸ Исто

⁴⁹ Исто

⁵⁰ Исто

⁵¹ Исто

египатску политику. Отуда је створена идеја да се окрену Истоку, што је у западним круговима изазвало немир, па је одлучено да Иран уђе у Багдадски пакт, и да то исто учине и Јордан, Либан и Либија.

Што се тиче односа са Израелом, у Египту се увек сматрало да је мир остварљив и да је то „питање времена“. Међутим, околности су се измениле, ратна опасност је лебдела у ваздуху и упркос вољи двеју влада да до њега не дође, рат је ипак био сасвим известан, па је и најмања варница могла довести до његовог распламсавања.⁵²

Председник Насер је сматрао да је на њима да постигну највећу могућу сарадњу са Суданом и Етиопијом, али као претходно питање остаје какве су биле намере Абисиније према афричком појасу, који је Запад желео да оствари. У том смислу они ће настојати да Судан увере у неопходност вођења независне политике, али било је индиција да је Абисинија покушавала да приволи Судан на сарадњу са Западом.⁵³

На помен Етиопије, председник Тито је истакао да је са царем Хаилеом Селасијем разговарао о положају Муслимана у Етиопији и о њиховој евентуалној дискриминацији. Цар је одговорио да ако је нечега и било, сада се ради на томе да се односи муслиманског живља и државе изгледе. А у вези са „афричким појасом“ из разговора са царем Тито није стекао утисак да су Етиопљани за то заинтересовани.⁵⁴

Разговори двојице председника настављени су 5. јануара 1956. године. Прва тема разговора је било питање египатске независности.

Тито је био оптимистичан по питању очувања египатске независности, али и дубоко уверен да ће тај процес још дуго бити изложен притисцима и уценама. Свој оптимизам поткрепио је југословенским искуством и положајем Југославије, који је баш такав Западу више одговарао, него Београд као сателит Москве. Али, то није одувек било тако. Тито није пропустио да укаже на све тешкоће са којима се Југославија суочавала у почетним фазама сарадње са Западом.⁵⁵

Насер се потом интересовао за историју наших односа са СССР-ом пре 1948. године.

Тим поводом председник Тито му је изложио кратак историјат тих односа од рата надаље, са посебним освртом на све форме совјетских настојања да доминирају Југославијом. Садашњи југословенско-совјетски односи су усаглашени са Београдском декларацијом из маја 1955. године. Наше односе са осталим источноевропским земљама Тито је углавном позитивно оценио, осим односа са Мађарском и Чехословачком, са којима су још увек постојали извесни економски проблеми.⁵⁶

---

⁵² Исто

⁵³ Исто

⁵⁴ Исто

⁵⁵ Исто, *Забелешка о разговору друга председника са председником Насером 5. јануара 1956.*

⁵⁶ Исто

Насер је потом константовао да је питање независности деликатно и праћено бројним тешкоћама. Указао је на огroman притисак који су на Египат вршиле САД. Оне су помоћ Египту у наоружању најпре условљавале споразумом са Британцима по питању Суеца. Пошто је то решено, као нови услов су поставиле решење спора са Израелом. То је био разлог због којег се Египат одлучио за куповину наоружања од Чехословачке и СССР-а.⁵⁷

Активности амбасадора Никезића у првој половини 1956. године

Дипломатска мисија Марка Никезића ни у 1956-тој години није била ништа мање интензивна и успешна, него претходних година његовог посланства.

Дванаестог фебруара састао се са министром спољних послова Фавзијем. Једна од централних тема разговора је била актуелна ситуација у Северној Африци. На питање нашег амбасадора шта ће по том питању урадити Молеова влада, Фавзи је изнео очекивање да ће се министар спољних послова Француске Пино засигурно са њим консултовати у вези Северне Африке.

Никезић је додао да су југословенски званичници на основу досадашњих контаката са Французима, стекли утисак да је Молеова влада себе видела као најбољу прилику за Алжирце да постигну какав-такав споразум са Француском. У супротном, у случају њеног пада засигурно би на власт дошла десница, која не само што не би тежила компромисном решењу, већ би била још рестриктивнија.⁵⁸

Фавзи је констатовао да без обзира на то ко ће у догледној будућности преузети власт у Француској, остаје непобитна чињеница да алжирски народ више не прихвата овакав модел француске владавине, као и да Египћани неће моћи да испуне очекивања Молеове владе да Алжирце одврате од борбе и приволе их на предају.⁵⁹

Идеално би било, сматрао је он, да Француска искористи садашњи моменат и изнађе неко средње решење које би задовољило обе стране. Јачање војне репресије представља губитак за Француску. Последице ове репресије по франкофоно становништво би могле бити далекосежне, јер би се довео у питање њихов опстанак у Алжиру.

У разговору о Судану Марко Никезић је навео да се код Суданаца и даље, у знатној мери, осећа неповерење према Египту. Фавзи се са тим сложио уз констатацију да је уздржаност Суданаца сасвим оправдана јер је донедавно политика званичног Каира тежила присаједињењу Судана. Египат је, рекао је Фавзи, свестан да ће требати доста времена да докаже нови курс своје политике и он ће то учинити, независно од цене

⁵⁷ Исто

⁵⁸ ДА МСП РС, ПА, 1956. г. фасц. 17, дос. 11, бр. 43965, *Белешка о разговору амбасадора Никезића са Фавзијем, министром иностраних послова Египта од 12. Фебруара 1956. г.*

⁵⁹ Исто

коју ће морати да плати. Био је мишљења, да је у садашњој констелацији односа, ипак боље што није дошло до уједињења, јер ће се овако Египат и Судан приближавати, док би се у заједничкој држави све више дистанцирали. Отуда је једини и истински интерес Египта био независни Судан.⁶⁰

Деветнаестог марта Никезић се поново састао са Мохиедином, министром унутрашњих послова. Главна тема разговора и овога пута је био Судан. Египатски министар је тамошњу ситуацију оценио као прилично конфузну, због чега се резултати избора нису могли предвидети. Сматрао је да је главна слабост Суданаца подела на Ансаре, чија је политичка партија УМА и на Катмије, чија је политичка партија НУП. Ансари су били малобројнији, али је њихова снага била верска и политичка јединственост и чврста организованост. Код Катмија, су ствари стајале другачије, јер је њихов вођа Али Миргани сматрао да све присталице организације не морају бити политички истомишљеници. Показало се да му је овакав став у ствари нашкодио, што га је навело да размишља у правцу оснивања нове партије којом би задобио подршку коју Катмије дају Азхарију. Упитно је да ли је то било могуће реализовати у кратком временском периоду?⁶¹

Мохиедин је био мишљења да још увек није сазрео тренутак за федерацију унутар Судана, јер би економски заостао Југ био, и те како, лак плен за колонијалне силе да га, користећи његову аутономију, потпуно одвоје. Никезићево је запажање да је остајање Југа у саставу Судана управо условљено стицањем аутономије те да у том правцу треба предузимати даље кораке⁶². Мохиедин је био сагласан, али ипак чврст у ставу да ће решење овог питања ипак морати да сачека повољнији моменат. О енглеском притиску на Јордан да се прикључи Багдадском пакту, Мохиедин је рекао да је ослабио, али да је њихов утицај у Јордану још увек веома снажан, што не значи да у повољном тренутку неће поново бити интензивираан. Пошто је извесно да Нури Саид неће иступити из Багдадског пакта, египатски званичници су прижељкивали „замрзавање“ пакта, у смислу спречавања његовог проширења новим чланицама и јачања у арапском свету. Тиме би и учешће Ирака у њему временом било анулирано.⁶³

О разговорима са Пиноом (за које се Никезић такође интересовао), Мохиедин је рекао да са детаљима није упознат, али да је суштина у томе да је Насер обавестио Пинооа да је Египат за мирно решење проблема у Северној Африци. Независно од тога, он (Мохиедин) није очекивао да би ускоро могло доћи до практичног побољшања ситуације у Француској Северној Африци и до промена у ставу Француза, јер нису престајали да довлаче појачања у Алжир. Веровао је да би Французи могли покренути још једну велику офанзиву против Алжираца, па би их евентуални неуспех најзад могао натерати на преговоре.⁶⁴

---

⁶⁰ Исто

⁶¹ Исто, ф. 17, дос. 12 бр. 44352, Белешка о разговору амбасадора Никезића са министром унутрашњих послова Мохиедином, 19.III 1956. г.

⁶² Исто

⁶³ Исто

⁶⁴ Исто

Петог маја амбасадор Марко Никезић се састао у Каиру са потпуковником Али Сабријем, политичким секретаром председника Владе. У првом делу разговора разматрали су све околности предстојеће Насерове посете Југославији, од дужине његовог боравка, до сврсисходности да у исто време у Београду бораве и Насер и Нехру. Сабри је био мишљења да би, по њима, то свакако било у реду зато што би се, поред информација које би председник Тито имао после пута у Москву, од Нехруа сазнало о резултатима разговора са Американцима.⁶⁵

У другом делу разговора дискутовало се о Алжиру. Обзиром да је Сабри износио умерене ставове, прилично прецисно формулисане и без увијања, Никезић је стекао утисак да су то заправо ставови Владе и Насера. Навео је, да су се са Пиноом сложили да би се прихватљив компромис састојао у томе да Француска обећа Алжиру да ће му у будућности омогућити право на самоопредељење, након чега би требало да дође до прекида ватре.

Интересантно је Сабријево запажање да су за постизање независности потребне деценије, па отуда сматрају да је у овом тренутку преурањен алжирски захтев за пуном независношћу. Египат је био против екстремних захтева за истеривање Француза из више разлога. Прво, пошто су слабији француска војска би могла лако да сломи њихов отпор, па би у том случају Алжирци претрпели огромне људске жртве. Друго, Алжир још увек није имао довољне људске капацитете и кадрове потребне да једна независна држава профункционише у правом смислу.

Чињеница је да је алжирско питање паралисало француско-арапске односе. Међутим, без признања права алжирског народа на самоопредељење, нико, па ни Египат, није могао да приволи устанике да прекину оружану борбу.⁶⁶

Деветог маја Марко Никезић састао се са председником Владе Египта Насером. Најпре су разговарали о пројекту египатског устава, за који је Никезић рекао да га је пажљиво прочитао и о њему написао опширан извештај. Насер је потом, алудирајући на већ вођене разговоре о плановима за стварање политичке организације, рекао да су се предомислили, па да су им намере да ту организацију ипак оформе после избора. Никезић је приметио да је у досадашњој пракси било уобичајено стварање таквих организација пре избора. Насер то није оспорио, али је истакао да је код њих од самог почетка све ишло „обрнутим редом“, па уместо да прво постоји покрет, и да се онда преузима власт, код њих је то било обратно, па ће тако бити и са предстојећим изборима. Ово би им омогућило да након избора формирају политичку организацију од најбољих људи, који нису ни корумпирани, ни компромитовани, а нису ни противници револуције. Даље је истакао, да ће састав будућег парламента изненадити многе, да у њему неће бити места за богате и да ће то бити парламент средње класе.⁶⁷

---

⁶⁵ Исто, ф. 17, дос. 18, бр. 47161, *Забелешка о разговору амбасадора Никезића са потпуковником Али Сабријем политичким секретаром председника владе од 5. V 1956. г.*

⁶⁶ Исто

⁶⁷ Исто, ф. 17, дос. 12, бр. 47361, *Белешка о разговору амбасадора Никезића са председником Владе Насером од 9. V 1956. г.*

Говорећи о одредбама Устава он је рекао да су неке од њих можда дискутабилне, али да су унете са намером да руководство има одрешене руке ако устреба да се не би довели у ситуацију да га крше. Тако је направио поређење са југословенским Уставом. Председника Републике у Египту бира Скупштина, а он по Уставу има право да је распусти. По његовом сазнању у Југославији председника бира Скупштина и она га може и сменити. Они су се одлучили за овакав концепт јер још увек немају гаранције о будућем парламенту, па би хтели да имају легитимно право да га распусте.⁶⁸

У вези са предстојећим Насеровим посетама Италији и Шпанији, наш амбасадор је приметио да би му управо посета Италији у политичким смислу добро дошли, јер би му вероватно помогли да сачува баланс, пошто је западно-европска штампа писала о искључивој оријентацији Египта на земље совјетског блока и неутралце.

Насер је поздравио тежњу Италије и још неких средоземних земаља да се активирају у смислу да буду самосталније и да воде сопствену политику. Никезић се сложио са тим, али га је подсетио да је Италија донедавно водила политику која није била њена, изражавајући сумњу да су у позадини такве политике стајале САД. Ово тим пре што је од стране Италијана већ било покушаја да се САД-у представе као најпогоднији за повезивање са Арапима, зато што нису били омражени као Енглези и Французи. Насер је био мишљења да би се евентуално могла искористити околност да су Италијани против Велике Британије на пример у Либији и Сомалији. Никезић се сложио, али и упозорио да нипошто не треба пренебрегнути чињеницу да су Италијани против Енглеза не зато што су против империјализма, већ зато што су још увек гајили наду да ће се кад тад те територије поново наћи у њиховом поседу.⁶⁹

Једна од тема њиховог разговора била је и НР Кина. Насера је интересовало мишљење наших званичника о питању египатског признања Кине, тачније да ли је за то сазрео тренутак, јер су са њима на пољу економских и културних односа већ отишли далеко, па је питање признања постало формалност. Никезић је сматрао да је то сасвим очигледно и да сви потези које је Египат повлачио у пракси иду у том смеру, без обзира што су још увек признавали владу на Формози. Међутим, њега је посебно интересовало какав ће одјек то признање имати у САД-у. Поготову, ако се има у виду, како је то Насер навео, да би након Египта, то признање учинила Сирија, Судан и вероватно Либан. Насер није сумњао да би то признање значајно погодило Американце и да би њихови ционисти покушали то искористити против Египта, пренебрегавајући да је и сам Израел признавао НР Кину.⁷⁰ Интересантно је било Никезићево запажање да Египту то што признаје Чанг Каи Шека досад није помогло да приволи Америку и приближи је себи. Такође, Насера је упознао са својим сазнањем да су канадски амбасадор, а и неки други, очекивали да ће Влада САД после избора бити флексибилнија по питању кинеског признања, а да сада ниједна од двеју великих

---

⁶⁸ Исто

⁶⁹ Исто

⁷⁰ Исто

странака не жели да мења став, зато што би засигурно она друга то „искористила у изборној борби“.⁷¹

Гамал Абдел Насер је допутовао у Југославију 12. јула 1956. године. Током разговора који су водили председници Тито и Насер анализирали су билатералне односе, али и актуелне светске проблеме и постигли сагласност у погледу начина решавања истих. По питању развоја односа акценат је стављен на начела активне и мирољубиве коегзистенције и дистанцирања од блоковске поделе. Значајан допринос доброј сарадњи Југославије и Египта дала је и Декларација од 5. јануара 1956. године.⁷²

Ова посета је изазвала велику пажњу не само домаће штампе (која јој је дала огроман публицитет), већ и египатских, западних и совјетских медија.

До дуго планираног састанка југословенског председника Јосипа Броза Тита, египатског председника Гамала Абдела Насера и премијера Индије Џавахарлала Нехруа је дошло 18. јула. Услед недостатка стенограмских белешки остала је непознаница о чему су тачно разговарали. Једини валидан извор у том смислу је њихова заједничка изјава дата светској јавности 19. јула 1956. године.⁷³

Трилатерални сусрет на Брионима је, како ће време показати, утемељио концепцију политике несрвставања и будући спољнополитички курс Југославије. Слични погледи на актуелну светску ситуацију тројице државника допринели су усаглашавању њихових ставова, а све то афирмацији принципа активне и мирољубиве коегзистенције. Сагласни су били да начела усвојена на Бандуншкој конференцији треба да постану трајна основа међународних односа. Поучени лошим искуствима својих земаља, тројица председника су се заложила „за принцип окончања доминације једне земље над другом“. Питању разоружања због његовог огромног значаја у очувању светског мира посветили су нарочиту пажњу. Сагласни су били да је један од приоритета међународне политике развој неразвијених земаља, чему би значајно допринело оснивање Специјализованог фонда Уједињених нација за економски развој као и да се омогући нормалан ток међународне трговине.⁷⁴

Као три жаришта избијања потенцијалних сукоба истакли су Блиски исток, централну Европу и Далеки исток. Будући да су Кину препознали као кључног чиниоца на Далеком истоку, били су мишљења да ће и решавање тамошње кризе бити условљено њеним пријемом у ОУН. Председници су сматрали да је на простору централне Европе немачко питање кључно питање које директно утиче на све остале проблеме.⁷⁵ Такође су сагласни да су сложену ситуацију на Блиском истоку додатно компликовали супротстављени интереси великих сила. У том смислу ситуацију у Палестини су окарактерисали као „опасност по светски мир“, „а ситуација у Алжиру оцењена је као изузетно важна и специфична“. Тито и Нехру су покушали да ублаже

---

⁷¹ Исто

⁷² Александар Животић, *Југославија и Суецка криза 1956-1957. г.* Београд, 2008. г. стр. 75

⁷³ Исто, стр. 75-76

⁷⁴ Исто, стр. 77

⁷⁵ Исто, стр. 78

Насеров став према Израелу. Поздрављена је ослободилачка борба алжирског народа, али и истакнута потреба „за заштитом интереса алжирског становништва европског порекла“.⁷⁶ Указали су на потребу јачања улоге Организације уједињених нација у очувању светског мира. Осим што је поставио темеље будућег Покрета несврстаних, овај стастанак је био од изузетне важности за сваког од тројице председника понаособ и допринео је њиховој међународној афирмацији. И на крају означио је почетак новог раздобља у развоју југословенско-египатских односа.⁷⁷

Гамал Абдел Насер, Јосип Броз Тито и Џавахарлал Нехру на Брионима, 18. јул 1956.

Марко Никезић је половином 1956. године завршио своју дипломатску мисију у Египту. Неспорно је да је био изузетно активан, успешан и уважаван у свом послу, као и да је својим деловањем на најбољи могући начин обележио први послератни период југословенско-египатских односа.

---

⁷⁶ Исто, стр. 78

⁷⁷ Исто, стр. 80

Југославија и Египат у светлости припрема Прве конференције несврстаних земаља

Заокрет у спољној политици Југославије

Крајем 50-тих година Југославија је већ имала зацртан спољнополитички курс, али су јој се на путу његове реализације испречили бројни проблеми, па је утисак био да замишљени концепт активне мирољубиве коегзистенције није нимало лако спровести у дело. Вишегодишња настојања Београда на плану политике еквидистанце према блоковима, уз истовремену тежњу за приближавањем новоослобођеним државама Азије и Африке, нису постигла жељени резултат.⁷⁸ Разлог томе је тај, што је Југославија тих година прилично успешно водила упоредно своју спољну политику на чак три фронта. Запад, првенствено САД биле су нам велики економски и војни ослонац. С друге стране, након што је доласком Хрушчова у Београд изглађен југословенско-совјетски спор⁷⁹, али не задуго, отворено је ново поглавље на пољу политичке и економске сарадње двеју земаља. Овакав изузетно повољан однос Југославије са иностранством је био употпуњен и њеном тесном сарадњом са афроазијским земљама. Али, у пракси се убрзо показало да је овакав тренд био преамбициозан, јер је нереално било за очекивати да се такав успешан спољно политички курс одржи на дуже стазе. Тако су се током 1958. године југословенско-совјетски односи поново пореметили, а нови сукоб је потрајао све до почетка 60-тих година. Сукоб на релацији Москва-Београд и те како се негативно одразио и на односе Југославије са новоослобођеним афроазијским државама, што је и било за очекивати обзиром на њихову економску зависност од СССР-а.

Званичном Београду постало је јасно да је немогуће водити независну политику и према Истоку и према Западу, без подршке трећег утицајног фактора. Тако су Тито и његови сарадници потражили ослонац и подршку благонаклоњених нам афроазијских саамодржаца, који су обједињени у јединствени покрет свакако били светска снага и солидан економски партнер.⁸⁰

Неспорно је да су корени југословенског опредељења за политику несврстаности произишли „из карактера и циљева народноослободилачког рата и социјалистичке револуције, из социјалистичког и самоуправног и федеративног уређења земље, као и из сукоба са великим силама Истока и Запада и негативних искустава која су за њих везана“. Међутим, истраживање корена југословенског опредељења за ову политику је

⁷⁸ Д. Богетић, Љ. Димић, *Београдска конференција несврстаних земаља 1-6. септембра 1961*. Прилог историји Трећег света, Београд 2013. стр. 52,

⁷⁹ Исто, стр. 52,

⁸⁰ Исто, стр. 53

изузетно комплексан процес, који изискује свеобухватно истраживање многих одредница које су допринеле оваквој југословенској спољнополитичкој оријентацији. Истраживање околности које су Југославију определиле за несврстаност свакако захтева и упоредну анализу околности под којима су се и Египат и Индија (као водеће чланице Покрета несврстаних) определиле за исти спољнополитички курс. У том смислу, заједничко за све три земље је да су биле изложене страној доминацији, да су припадале неразвијеном свету, да је свака од њих након стицања независности настојала да се отме страној доминацији као и да ни једној од њих није одговарало послератно устројство света.

Осим тога, Л. Матес је уочио да је заједничка карактеристика народноослободилачке борбе у Југославији и антиколонијалних покрета њихова борба за независност.

Неопходно је истаћи да између спољашњих и унутрашњих чинилаца који су определили наведену југословенску оријентацију постоји корелативна веза. Тако из тезе Б. Петрановића „да је унутрашњополитички контекст прилика онај фундамет који одређује карактер и принципе спољне политике“, произилази да је несврстана спољнополитичка оријентација Југославије поникла из суштине њеног унутрашњег друштвеног система и била резултат југословенског виђења савременог друштвеног развоја. У послератној, хладноратовској констелацији односа између два супротстављена војнополитичка табора, могућност реализације тековина једне самосвојне и аутентичне револуције би била минимална, ако би се таква држава уклопила у овакав међународни контекст и определила за једну од супротстављених страна.⁸¹

Међутим, и на путу реализације ове наше концепције искрсли су нови проблеми. Земље Азије и Африке (као актери поменуте трансформације међународног политичког система) нису биле заинтересоване да следе југословенска амбициозна настојања, јер Југославија није припадала њиховом подручју.

Лидери Индије, Бурме, Египта и Индонезије (Нехру, У Ну, Насер и Сукарно) били су заговорници идеје „регионалне солидарности“ новоослобођених држава, још увек изложених притиску западних империјалиста. Разлог акцентирања потребе окупљања земаља са афроазијског простора био је у њиховом уверењу да проблеми ових земаља немају много додирних тачака са проблемима европских држава. Међутим, Тито је на време проценио да је положај Југославије која је све више била изложена притисцима супротстављених блокова незавидан, па је у формирању Покрета несврстаности видео прилику да се очувају национална независност и опстанак актуелног режима.⁸²

На Бандуншкој конференцији, одржаној још априла 1955. године, је заузет став да би једна таква новоформирана асоцијација требало да има регионални предзнак, а Југославија га није имала. На поменутој конференцији, највиши представници двадесет

⁸¹ D. Bogetić, *Koreni jugoslovenskog opredeljenja za nezavisnost*, Beograd, 1990, str. 8-24

⁸² D. Bogetić, *Nesvrstanost kroz istoriju. Od ideje do pokreta*, Beograd, 2019, str. 35

девет земаља Азије и Африке су усвојили десет начела мирољубиве коегзистенције као кључне компоненте свог будућег спољнополитичког деловања. Концепт регионализма косио се са југословенским концептом синхронизованог деловања истих држава у склопу ширег покрета, чији би важан члан била и она сама. Пред властима у Београду испречио се тежак задатак како да „бандуншком регионализму“, супротставе свој „концепт ванблоковског глобализма“. Став Београда је био да политичком фактору треба дати приоритет у односу на географски, јер то доноси читав низ погодности.

Међутим, у пракси се показало да реализација зацртаног спољнополитичког курса Тита и његових сарадника није била нимало једноставна. Главни разлог томе је тај што Индија и Египат, као две најутицајније државе у афроазијском свету, нису одмах у окупљању ванблоковских земаља и њиховом заједничком наступу у међународним односима препознале „могућност ефикасног утицања на светска збивања, тј. на политику великих сила“⁸³.

Ово се нарочито односило на индијског лидера Нехруа који је имао сасвим супротан став, сматрајући да новоослобођене државе могу своје спољнополитичке циљеве остварити једино уз подршку великих сила. Зато све до краја 50-их година није ни био заинтересован за идеју повезивања ванблоковских земаља у покрет „који би јединствено наступао против блоковске поделе света“.

Када је реч о стварању покрета ванблоковских држава, сличан став је имао и египатски председник Насер. Он је 50-их година био заговорник „арапског уједињења“ и „арапског национализма“.⁸⁴

Пресудну улогу у формирању египатске ванблоковске оријентације током 1955. године одиграло је формирање регионалног војног савеза тзв. Багдадски пакт (или CENTO пакт – Central Treaty Organisation) између Ирака и Турске.⁸⁵

Формирањем Уједињене Арапске Републике, извршеним почетком фебруара 1958. године није дошло до промене у основној спољнополитичкој оријентацији Египта, коју је председник Насер уочи стварања Уније (између Египта и Сирије) окарактерисао речима: „Наша спољна политика биће инспирисана трима принципима: општим арапским јединством, мирољубивом коегзистенцијом и арапским национализмом“. Основна спољнополитичка концепција Уједињене Арапске Републике могла се најприближније дефинисати као политика невезивања за блокове која се не може потпуно идентификовати са политиком мирољубиве коегзистенције.

Али, ако се осврнемо на сарадњу на политичком пољу између Југославије и Египта, онда је евидентно да су у недавној прошлости забележени видни успеси како у њиховом позитивном доприносу ствари мира и коегзистенције, тако и у продубљивању међусобних пријатељских односа.

---

⁸³ Д. Богетић, Љ. Димић, *Београдска конференција нестврстаних земаља 1-6. септембра 1961*. Прилог историји Трећег света, Београд 2013. стр. 53-54

⁸⁴ Исто, стр. 56

⁸⁵ D. Bogetić, *Nesvrstanost kroz istoriju. Od ideje do pokreta*, Београд, 2019. стр. 18

Сигуран правац развоју ових односа су дали састанци шефова двеју држава и документи који су након тих састанака издати. Председник Тито је посетио Египат у периоду од 28. децембра 1955. до 7. јануара 1956. године, а председник Насер је посету узвратио јула 1956. године. Осим ових састанака на највишем нивоу, и дипломатски односи двеју земаља су били интензивни.

По истеку мандата амбасадора Марка Никезића кормило амбасаде ФНРЈ у Каиру преузео је почетком 1957. године Јосип Ђерђа. На основу доступних извора, који су прилично оскудни немогуће је стећи прецизан увид у његове активности. Свакако је општи утисак да ни он, а ни његови следбеници нису досегли обим и опсег Никезићеве дипломатске мисије.

Један од првих састанака новоименованог амбасадора Јосипа Ђерђе је био са министром индустрије Азизом Седкијем 13. фебруара 1957. године. Позитивно су оценили постојање реалних могућности за сарадњу двеју држава, што је дотадашњом разменом искустава и потврђено. Амбасадор Ђерђа је проценио да су се створили услови за конкретизацију ранијих заједничких закључака и да су добри политички односи добра основа за развој и унапређење економских односа.

Министар Седки је изразио забринутост због непосредне ратне опасности, верујући да је светски рат постао сада много извеснији него пре три месеца. Ђерђа се сагласио да је опасност заоштравања Хладног рата акутна, али не у тој мери да би узроковала нови светски рат.⁸⁶

По повратку из Југославије амбасадор Јосип Ђерђа 2. марта 1957. године се састао са министром трговине Носсеиром, којом приликом му је пренео најбољу вољу и жеље југословенског руководства да се економски односи Југославије и Египта даље унапређују. Министар Носсеир је истакао да ни њихове жеље нису ништа мање и да свакако теже већој размени.⁸⁷

Четвртог марта исте године састали су се Добривоје Видић, подсекретар за иностране послове и египатски амбасадор у Београду Хуссеин Ружди. Повод састанка је била молба египатске владе да их руководство Федеративне Народне Републике Југославије подржи у захтеву за одштету због штета проузрокованих недавним ратом, подсећајући га да би могли наћи начина да службено подржимо део Коминикеа четворице у Каиру који се на то односи. Имајући у виду нашу принципијелну сагласност са правом на одштету, Видић му је јасно ставио до знања да ће се по том питању свакако нешто учинити.⁸⁸

Петог августа амбасадор Ружди се састао и са државним подсекретаром Срђом Прицом. Врло га је интересовао састанак наше и совјетске делегације у Румунији, као и

⁸⁶ ДА МСП РС, ПА, 1957. г. фас. 21, дос. 7, бр. 42217, *Забелешка о разговору амбасадора Ј. Ђерђе са министром индустрије Азизом Седкијем*, 13. II 1957. г.

⁸⁷ Исто, дос. 11, бр. 45442, *Забелешка о посети амбасадора Јосипа Ђерђе министру трговине Носсеиру*, 2. марта 1957. године.

⁸⁸ Исто, фас. 20, дос. 35, бр. 45007, *Забелешка о разговору државног подсекретара Добривоја Видића са египатским амбасадором Хуссеином Руждијем* 4. марта 1957. г.

путовање Кардеља и Ранковића у СССР. Прица га је информисао да су то били контакти и разговори који су у складу са нашим односима са Совјетима, као и са нашом политиком сарадње која је тежила уклањању препрека за даљи развитак односа и приближавања гледишта. Већ сама чињеница да је дошло до оваквог састанка била је довољан знак да су се услови побољшали и да је политика СССР-а коначно кренула у позитивном смеру. Наравно, да се на том састанку нису могле уклонити вишегодишње несугласице, нити је било реално то очекивати.⁸⁹

У даљем разговору Ружди је поставио бројна питања, од којих треба издвојити следећа: 1. Да ли је чињеница да су се између нас и Совјета смањиле разлике и да су они све више прихватили наша гледишта значила да ће Југославија постати део лагера? 2. Да ли су нас Совјети тиме спречававали да се мешамо у питања источноевропских земаља и да утичемо на њихов развој? 3. Како ће Американци реаговати на приближавање југословенско-совјетских односа?

Што се тиче првог питања Прица је одговорио да то што се разлике између нас и Руса смањују а гледишта приближавају, је свакако у интересу међународног мира и сарадње, јер социјалистички лагер није више оно што је некада био. На друго питање одговорио му је да се ни до сада нисмо мешали у послове источноевропских земаља. Свако побољшање југословенско-совјетских односа и до сада је имало утицај на развитак ових земаља, па нема разлога да тако не буде и убудуће. Пошто састанак није донео никакве новине, није се ни очекивала било каква реакција званичног Вашингтона.⁹⁰

Дванаестог октобра 1957. године је потписана Културна конвенција и отпочела је сарадња у размени искустава у области коришћења и примени атомске енергије у мирнодобске сврхе.

За разлику од 1957. године коју нису обележила значајнија збивања у југословенско-египатским односима (или белешке о њима нису доступне у изворима) тај утисак је донекле поправљен већ наредне године.

Делегација Националне уније Уједињене Арапске Републике присуствовала је VII Конгресу Савеза комуниста Југославије у Београду 22. априла 1958. године у саставу Мохамед Абонар, Мосад Мосад Ел Тимани и Назми Рашед Ел Мекави.

Најпрогресивнији и нама најближи по својим ставовима био је Мохамед Абонар, који је припадао групи Слободних официра, а по политичком убеђењу био је близак сиријским социјалистима. У парламенту је неколико пута наступао заговарајући принципе Бандунга и потребу што шире сарадње ванблоковских земаља.

---

⁸⁹ Исто, бр. 417375, *Забелешка о разговору државног подсекретара Срђе Прице са египатским амбасадором Хуссеином Руждијем* 5. августа 1957. г.

⁹⁰ Исто

И те како водећи рачуна да се не замери Западу, Насеров режим се умногоме динстанцирао од комунизма⁹¹. Утолико чињеница да је Национална унија, ипак, упркос Насеровом ставу, послала своју делегацију на наш Конгрес добила је на тежини, и ово је свакако био први пут да су своје представнике послали на један комунистички конгрес.

Делегација Националне уније је из Југославије понела врло повољне утиске. Више пута су поновили да су о нашој земљи имали сасвим другачије мишљење и да су пријатно изненађени у сваком погледу. Импресиван утисак на њих је оставила срчаност и достојанство са којим је VII Конгрес бранио независне позиције југословенске спољне политике и своја идеолошка схватања. У више наврата нагласили су „да се таквог комунизма и социјализма какав је у Југославији не боје“. Штавише били су спремни да од нас уче.

Једини могло би се рећи, неугодан моменат за делегацију Уније Уједињене Арапске Републике на Конгресу је био иступање израелског делегата, који је на непримерен начин тражио од њих да дискутују. Они су то одбили, и провокацију истакли као разлог што су одустали од своје првобитне намере да поздраве Конгрес. У сваком случају њихов боравак је био веома користан, а време ће показати да ће бити и добра основа у реализацији разних акција од обостране користи.⁹²

На позив председника одбора за социјалну политику СИВ-а Моме Марковића почетком маја 1958. године Југославију је посетила делегација социјалног осигурања УАР-а предвођена Хусеином Махмудом Ел Шафеи-ом, министром за социјалну политику и планирање (провинција Египат) и Мустафом Хамдуном, министром радова и социјалних послова, за провинцију Сирију. На њихово велико задовољство омогућен им је састанак са председником Титом на Брионима 7. маја којом приликом су исказали посебно интересовање за питања: 1) радних односа, положаја радника и самоуправљање; 2) социјалног осигурања; 3) задругарства и 4) планирања.

Осим овога су разговарали о уједињењу Египта и Сирије, о ситуацији у Алжиру, Конференцији афроазијских земаља у Каиру и афричких земаља у Акри, забрињавајућег стања у вези са Индонезијом, као и улози коју треба да имају мале, и уопште независне земље у свету у борби за мир.⁹³

Своје путовање по земљама Азије и Африке Тито је започео и завршио посетом Уједињеној Арапској Републици (од децембра 1958. до фебруара 1959.), па је разумљиво да се најпре састао са египатским председником Насером. Разговоре су започели 5. децембра у Порт Саиду, а наставили су их по Титовом повратку из Индонезије, Бурме, Индије, Цејлона, Етиопије и Судана. Тито се, са великим задовољством заједно са Насером укључио у свечане манифестације организоване

---

⁹¹ АЈ, А СК СКЈ IX, 25/II-5, *Забелешка о боравку посматрача Националне уније УАР на VII Конгресу СКЈ* 22. IV 1958.

⁹² Исто

⁹³ АЈ, КПП I-3-а/121-10, *Забелешка о разговорима друга председника са министрима УАР Хусеин Махмуд Ел Шафеи-ом и Мустафа Хамдуном на Брионима* 7. маја 1958. г.

поводом прославе прве годишњице проглашења Уједињене Арапске Републике. Међутим, непосредно пред Титов повратак у УАР је дошло до Насеровог обрачуна са комунистима, што је пољуљало пријатељске односе двојице председника. Реч је, о Насеровом сукобу са комунистима у Сирији⁹⁴, који су се супротстављали „египатском хегемонизму и супрематији“ у тек формираној заједничкој држави. За Тита је био неприхватљив Насеров оштар обрачун са комунистима и њихово масовно хапшење. Још неприхватљивије му је било Насерово тумачење комунизма као дестабилизирајућег фактора у земљама Трећег света.

По повратку у земљу, Тито је информисао државни врх о „инциденту“ који се догодио по његовом повратку у УАР 20. фебруара. Изреволтиран сазнањем да ће Насер на митингу у Каиру напасти комунисте, Тито је одустао од учешћа на истом. Иако нерадо, Насер је прихватио сугестију и кориговао текст свог говора. Чинило се да је тиме проблем решен, али је ипак, по Титовим речима, њихов следећи сусрет „био неуобичајено хладан“.⁹⁵

До размимоилажења Тита и Насера је дошло и због Насеровог хегемонистичког односа према осталим арапским земљама, у којима је Тито видео потенцијалне партнере „у борби против политике блокова“.

Насер је оштар обрачун са политичким неистомишљеницима правдао потребом да се очува јединство новоформиране државе.⁹⁶

Односи између Југославије и Уједињене Арапске Републике развијали су се и у току 1960. године у духу пријатељства и узајамног разумевања и могли би се сврстати међу наше најуспешније међудржавне односе. Сарадња између двеју земаља је показала да постоји низ других могућности за њено даље проширење и продубљење у будућности.

Обострана плодна сарадња се заснивала на заједничкој привржености принципима мирољубиве коегзистенције као и на заједничкој борби за очување националне независности и ликвидирање наслеђене економске заосталости.⁹⁷

Током 1960. године је дошло до многобројних сусрета и контаката између представника Федеративне Народне Републике Југославије и Уједињене Арапске Републике на различитим нивоима. Ипак, на плану посета и сусрета посебно треба истаћи следеће:

- Посету државног секретара за иностране послове, Коче Поповића УАР-у у мају 1960. године.
- Посету председника Насера председнику Титу на Брионима у јуну.

⁹⁴ Д. Богетић, Љ. Димић, *Београдска конференција несврстаних земаља I-6*, септембра 1961. *Прилог историји Трећег света*, Београд 2013. стр. 76

⁹⁵ Исто, стр. 76-77

⁹⁶ Исто, стр. 77

⁹⁷ ДА МСП РС, ПА, 1960. фас. 138, дос. 3, бр. 436426, *Материјал за извештај СИВ-а за 1960. г.*

- Сусрете председника Тита и Насера на XV заседању УН у септембру исте године.
- Посету подпредседника Едварда Кардеља УАР-у у децембру.

Реч је о посетама које су по броју, нивоу и значају превазилазиле посете и сусрете из ранијих година, јер осим што су учврстиле билатералну сарадњу, давале су значајан импулс даљем приближавању, тешњој сарадњи и заједничким акцијама ванблоковских земаља, што је посебно дошло до изражаја на XV заседању УН.

У економском погледу, за нас, је била најзначајнија посета Хасана Бркића, секретара СИБ-а за индустрију УАР-у, којом приликом су утврђени пројекти сарадње и утврђене извесне обавезе на плану робне размене.

Од посета званичника Уједињене Арапске Републике Југославији треба издвојити: Посету министра јавних радова египатске области Муса Арафа, министра привреде Хасан Абас Закија (египатска област) и министра привреде сиријске области Хусни Ел Савафа. Такође, крајем априла у посети Југославији је боравио и први грађанин УАР Шукри Ел Куатли.⁹⁸

Несумњиво је да су односи са УАР спадали у наше најуспешније међудржавне односе. Постављени су на трајну основу и са перспективом дугорочне сарадње на свим пољима (политичком, културном, економском). Ипак, од свих видова сарадње, свакако је сарадња на политичком пољу учинила досад највише и дала је најбројније резултате. Ту је било и најмање пропуста. Опште је прихваћена чињеница да су наши политички односи са Уједињеном Арапском Републиком у много чему били узор односа између две земље.

На позив председника Тита председник УАР-а, Гамал Абдел Насер је посетио Југославију у периоду од 12. до 20. јуна 1960. године. Ова посета омогућила им је да изврше детаљну размену мишљења о најважнијим проблемима из области међународне политике и да се договоре о даљем унапређењу билатералне сарадње. Са задовољством је констатован континуитет у развоју односа две земље, и потврђена не само велика сличност у оцени најактуелнијих међународних догађаја, већ и чврста решеност ФНРЈ и УАР да у актуелној ситуацији уложе највеће могуће напоре да се спречи повећање затегнутости, и да се побољшају међународни односи.

Председници су били сагласни у ставу да треба подржати све конструктивне напоре усмерене на контролисано разоружање, па су у том смислу поздравили последњи предлог совјетске владе о разоружању. Истакли су неопходност унапређења економске и трговинске сарадње између свих земаља света, на принципу равноправности и узајамне користи. Решење алжирског и палестинског питања третирали су као фактор стабилизације прилика у свету.

Након што су размотрили актуелна међународна питања, двојица председника своју пажњу су усмерила на питање билатералних односа. Повољно је оцењен напредак

---

⁹⁸ АЈ, А СК СКЈ IX, 25/II-28, *Извештај о посетама извршеним 1960. и приједлози за 1961.* г. 13. 1. 1961.

сарадње две земље на политичком, економском и културном пољу од њиховог последњег виђења у УАР 1959. године, уз обострану констатацију да постоји читав низ могућности за још плоднију сарадњу у будућности.

У том циљу је договорено да се формира Мешовити комитет на нивоу министара са задатком да проучава и проналази мере за проширење сарадње између две земље на економском, техничком и трговинском пољу, као и у области индустријске кооперације.⁹⁹

Титово путовање по Западној и Северној Африци и две посете Египту

У циљу даљег јачања сарадње са земљама Трећег света и остваривања првих контаката са државницима са којима до тада нису били уприличени сусрети, у пролеће 1961. године Тито је кренуо на своје треће вишемесечно путовање у срце Африке у Гану, Того, Либерiju, Гвинеју и Мали. У повратку је посетио арапске државе Мароко, Тунис и Египат.¹⁰⁰

Ово путовање Тито је започео посетом Гани у периоду од 28. фебруара до 4. марта 1961. године.

Нашу делегацију, осим Тита, су чинили још и председник Народног собрања Народне Републике Македоније, Лазар Колишевски, државни подсекретар за иностране послове Вељко Мићуновић и генерални секретар председника Републике Лео Матес.

Током посете су боравили у главном граду Гане, Акри, где су Тито и председник Гане, др Кваме Нкрумах водили конструктивне разговоре о бројним питањима од заједничког интереса за ове земље укључујући актуелну ситуацију у међународним односима и питања економског и индустријског развитака Гане. Разговори су вођени у пријатељској и срдечној атмосфери, и постигнута је пуна сагласност по свим питањима о којима је извршена размена мишљења.

Заузетим ставовима су потврдили своју приврженост принципима независности, суверенитета, једнакости и немешања у унутрашње ствари других земаља, као основи за учвршћење трајног мира у свету.¹⁰¹

Нарочиту пажњу су посветили анализи крајње затегнуте ситуације у Конгу, која је настала након убиства премијера Лумумбе и најгрубљег иностраног мешања. У том смислу су истакли ургентност обуставе страних интервенција у овој држави,

⁹⁹ АЈ, КПП I-3-a/121-15, *Заједничко саопштење*, 20. јуни 1960.

¹⁰⁰ Д. Богетић, Љ. Димић, *Београдска конференција неврстаних земаља 1-6. септембра 1961. Прилог историји Трећег света*, Београд 2013. стр. 96

¹⁰¹ АЈ, КПП I-2/13, *Заједничко саопштење поводом званичне посете председника Федеративне Народне Републике Југославије Републици Гани, Акра 4. марта 1961.*

повлачење и разоружање белгијских колонијалиста, као и кажњавање починилаца политичких убистава. Њихов критички став није мимоишао ни непоштовање и неспровођење резолуција Савета безбедности. Истакли су да је поштовање права потчињених народа на самоопредељење и независност значајан фактор међународне стабилности. Здушно се залажући за принцип једнакости свих раса, најоштрије су осудили политику апартејда коју је, упркос свим апелима светског јавног мњења, још увек спроводила Влада Јужноафричке Уније. Наравно, на мети њихове критике су се нашли и нуклеарни тестови и трка у наоружању.

Са задовољством су констатовали да су у погледу билатералне сарадње већ направљени почетни кораци и изразили наду да ће се сарадња на пољу економске и техничке помоћи даље унапређивати, дубоко уверени да је економска стабилност услов политичке независности.¹⁰²

Председник Гане Кваме Нкрумах и председник ФНРЈ Јосип Броз Тито, 3. март 1961.
Акра

Оно што је Титову посету Гани издвојило у односу на све остале посете остварене на овом путовању је његов говор у Парламенту Гане 2. марта.

Том приликом је истакао задовољство што ће поново бити у прилици да са својим домаћином, председником Нкрумахом води конструктивне и пријатељске разговоре о актуелним светским дешавањима.

---

¹⁰² Исто

На почетку обраћања је навео да се Југославија, доследно следећи свој спољнополитички курс, увек залагала за очување и учвршћење мира, за остварење сарадње међу државама независно од њихових унутрашњих система и идеолошких разлика, за поштовање принципа независности и немешања у унутрашње ствари других.¹⁰³

Нарочито је апострофирао да узроци криза кроз које је човечанство пролазило леже у незајажљивој тежњи за доминацијом и настојањима „да се одрже односи колонијалне потчињености“ или да се ограничи тек извојевана слобода нових независних држава. Зато је питање ликвидације колонијализма било питање свих питања. У том смислу, као приоритетан задатак, се наметало пружање што ефикасније помоћи још увек поробљеним народима на путу њиховог осамостаљења. Други, такође неизоставни задатак је био пружање помоћи тек ослобођеним народима да економски ојачају и учврсте своју независност.

Тито је искористио прилику да истакне са колико је горчине примљена вест о бруталном убиству председника Владе Конга, Патриса Лумумбе, као и да изнесе мишљење о вишегодишњој ослободилачкој борби алжирског народа за постизање националне независности. У том контексту за сваку осуду је била и политика апартхејда коју је још увек спроводила Влада Јужноафричке Уније. Указао је на огроман проблем са којим су се суочавале новоослобођене земље, а који се огледао у томе да су њихови колонијални господари приликом повлачења са тих територија извлачили не само своје кадрове, већ уништавали све што би им могло бити од користи, настојећи да им тиме онемогуће самостални економски напредак и задрже их што дуже у стању потчињености.

У том смислу свој говор је закључио констатацијом да ће се Југославија, која је и сама своју независност извојевала у ослободилачкој борби, свесрдно залагати за пружање помоћи и подршке свим колонијалним народима у праведној борби за стицање независности.¹⁰⁴

Тито је потом наставио турнеју посетом Тогоу у периоду од 4. до 7. марта 1961. године на позив председника Владе Силванус Олимпија.

Председници Тито и Олимпио су након свеобухватне анализе међународне ситуације заузели истоветне ставове о најважнијим проблемима савременог света и констатовали да за унапређење билатералне сарадње постоји широк дијапазон могућности. Констатовали су да је конгоанска криза и даље једно од озбиљних жаришта потенцијалног сукоба већих размера. Стварање нових афричких држава означили су као есенцијални процес на путу ослобађања још увек зависних народа Африке. Недовољна развијеност значајног броја земаља и неуједначеност у процесу њиховог развитка, били су извор нестабилности у свету. Сталну претњу миру

---

¹⁰³ АЈ, КПП I-2/13-1, *Говор председника Тита у Парламенту Гане* 2. марта 1961.

¹⁰⁴ Исто

представљала је трка у наоружању, те су се заложили за постизање Споразума о општем и контролисаном разоружању.

На обострано задовољство констатовали су да су и те како постојале бројне могућности за развој економске, научне, техничке и културне сарадње и да потпора за то треба да буду међународни споразуми.¹⁰⁵

Тогоу је на путу реализације прокламоване ванблоковске политике стајала потпуна економска зависност од Француске. У циљу ослобађања ове зависности, председник Тито је Олимпију предложио успостављање „што шире привредне сарадње са осталим ванблоковским земљама“.¹⁰⁶

Председник Тито са члановима своје делегације се одазвао позиву председника Републике Либерije, па је у тој земљи боравио у периоду од 13. до 18. марта.

Председници Тито и Табман стварање нових афричких држава и њихово присуство на међународној сцени карактерисали су као тријумф права сваког народа на слободу и независност. Сложили су се да је сходно одредбама међународног права и Повељи УН сваки народ имао пуно право „да одлучи о сопственом државном уређењу“, па је отуд сваки облик мешања споља био недопустив. У циљу очувања и унапређења светског мира инсистирали су на „узајамном поштовању и сарадњи између свих земаља у свету“.

Конгоанску кризу су оценили као опасну ситуацију која је озбиљна претња светском миру и осудили убиство премијера Патриса Лумумбе. Чврсто су веровали да је пут ка превазилажењу кризе белгијско немешање у унутрашње ствари Конга уз поштовање његове независности. Оштро су осудили политику расне дискриминације коју је Влада Јужноафричке Уније још увек спроводила, упркос бројним апелима за поштовање основних људских права.¹⁰⁷

Са негодовањем су коментарисали трку у наоружању и француске нуклеарне експерименте у Сахари.¹⁰⁸

Изразили су обострану жељу да развију што тешњу трговинску и научно техничку сарадњу.

У том смислу поздравили су закључење билатералних споразума о трговини, пловидби, економској и научно-техничкој сарадњи.¹⁰⁹

---

¹⁰⁵ АЈ, КПР I-2/13, *Саопштење поводом посете председника Федеративне Народне Републике Југославије Јосипа Броза Тита Републици Того, Ломе, 7. марта 1961.*

¹⁰⁶ Д. Богетић, Љ. Димић, *Београдска конференција несврстаних земаља 1-6. септембра 1961. Прилог историји трећег света*, Београд 2013. стр. 98

¹⁰⁷ АЈ, КПР I-2/13, *Саопштење поводом посете председника Федеративне Народне Републике Југославије Републици Либерiji, Монровиа, 18. марта 1961.*

¹⁰⁸ Д. Богетић, Љ. Димић, *Београдска конференција несврстаних земаља 1-6. септембра 1961. Прилог историји Трећег света*, Београд 2013. стр. 99

После посете Либерiji Тито се у наставку путовања обрео у Гвинеји (од 20. до 24. марта), која је за разлику од осталих афричких земаља била просовјетски настројена. Таква њена оријентација је била кључна препрека развоју билатералних односа са Југославијом. У том смислу сви покушаји учињени са наше стране да се успоставе почетни контакти остали су без ефекта, што само потврђује колико је била јака совјетска антијугословенска кампања.¹¹⁰

Ова посета је била zgodна прилика да два председника наставе разговоре започете јануара исте године у Београду, с том разликом што је Секу Туре унеколико изменио спољнополитички правац. Утисак је био да је пренаглашени совјетски утицај изгубио на интензитету, па се Секу Туре оријентисао на тешњу сарадњу са ванблоковским земљама¹¹¹. Изјавио је да су смернице њихове политике „отклањање свих остатака колонијализма и спречавање империјалистичке експанзије“. За њега је независност Гвинеје била непотпуна, јер су се многи афрички народи још увек налазили под колонијалним јармом. Њихов национални идентитет је само део свеобухватног афричког идентитета. Иако ванблоковски оријентисана, Гвинеја је настојала да успостави коректну сарадњу са свим државама и народима, чврсто се држећи премисе да су сви једнаки, и да ниједан народ није супериорнији у односу на неки други народ.¹¹²

Разматрањем актуелне међународне ситуације Тито и Секу Туре су дошли до закључка да се од њиховог последњег сурета у Београду она не само да није побољшала, већ је испољавала тенденције погоршања. Томе су у највећој мери допринели још увек присутни колонијалистички и империјалистички елементи (Конго). Сагласно су оценили да је изузетно опасној ситуацију у Конгу у великој мери допринела индиферентност органа УН и генералног секретара Хамаршелда одбијањем да примене резолуције Савета безбедности. По питању даљег статуса ОУН, председници су заузели различите ставове. Док је Секу Туре био поборник идеје њеног распуштања, дотле је Тито био чврст у ставу да би то „било фатално“.

У циљу даљег развоја и унапређења билатералне сарадње Тито је обећао да ће им по потреби бити стављени на располагање југословенски просветни, здравствени и технички кадрови, као и да ће бити олакшано школовање гвинејских кадрова на југословенским универзитетима.¹¹³

---

¹⁰⁹ АЈ, КПР I-2/13, *Саопштење поводом посете председника Федеративне Народне Републике Југославије Републици Либерiji, Монровиа, 18. марта 1961.*

¹¹⁰ Д. Богетић, Љ. Димић, *Београдска конференција несврстаних земаља 1-6. септембра 1961. Прилог историји Трећег света*, Београд 2013. стр. 99

¹¹¹ АЈ, КПР I-2/13, *Заједничко саопштење поводом званичне посете председника ФНРЈ Републици Гвинеји, Конакри, 26. марта 1961.*

¹¹² Исто, *Белешка о разговорима између председника Тита и председника Секу Туре-а у Конакрију, 21. марта 1961.*

¹¹³ Исто

Током једнодневне званичне посете Малију, од 25. до 26. марта Тито се први пут састао са председником Модибоом Кеитом.

Током ове посете, као што је случај био и током претходних посета, постигнута је пуна сагласност председника Тита и председника Кеите по најважнијим питањима међународне сцене. Најоштрије су осудили још увек живу активност колонијалистичких и империјалистичких сила, ситуацију у Конгу и убиство премијера Патриса Лумумбе и француске нуклеарне пробе у Сахари.¹¹⁴ Одлучно су се залажили да се поштује суверено право сваког народа на слободу и националну независност. Будући да је неравномеран економски развој у свету био кључни фактор нестабилности, нужна је потреба било пружање економске и друге помоћи неразвијеним и недовољно развијеним земљама без постављања политичких услова.

Пошто су позитивно оцењене могућности развоја свестране билатералне сарадње приступило се закључењу Споразума о трговини и плаћању и Споразума о економској и научној сарадњи.¹¹⁵

Тито је турнеју наставио посетама арапским земљама Северне Африке – Мароку, Тунису и Уједињеној Арапској Републици.

На позив краља Марока Хасана II Тито је од 1. до 6. априла боравио у званичној посети Мароку. Оно што је овој посети дало посебан печат је чињеница да је Тито по први пут краљу Хасану II изнео потребу институционализованог организовања ванблоковских земаља¹¹⁶ и одржавања конференције шефова држава и влада неангажованих земаља. Подсећања ради, Тито је навео да на XV заседању УН значај и улога неангажованих земаља није презентован на прави начин, пошто су се колонијалне силе максимално ангажовале да разбију њихово јединство. Отуда су неангажоване земље биле подвојене у ставовима по кључним питањима међународне политике (Конго, Алжир, Лаос и др.). На XV заседању УН, по Титовом мишљењу дошла је до изражаја недораслост ове организације у решавању акутних светских проблема. Стога, је сматро да је задатак ванблоковских држава „да помогну оздрављење Уједињених нација¹¹⁷, како би оне убудуће могле да играју позитивну улогу“. Отуда се наметала потреба одржавања конференције ванблоковских држава пре следећег XVI заседања УН у смислу припреме заједничких гледишта и усаглашавања ставова ради јединственог иступања.

Марокански краљ Хасан II је поздравио идеју о одржавању ове конференције, нагласивши да је њихова јединственост предуслов њиховог опстанка. У том контексту је навео да је „политика ванблоковског неангажовања једина политика, коју ће Мароко

---

¹¹⁴ АЈ, КПР I-2/13, *Заједничко саопштење поводом званичне посете председника Федеративне Народне Републике Југославије Републици Мали, Бамако, 26. марта 1961.*

¹¹⁵ Исто

¹¹⁶ *Наставак разговора између председника Федеративне Народне Републике Југославије и краља Марока, 5. априла 1961. Рабат*

¹¹⁷ Исто

водити“. Неоспорно је да је курс ванблоковске оријентације исправан, али је проблем у томе што су те земље због своје неразвијености биле подложне различитим утицајима развијених земаља. Зато је на њима био задатак да се помажу не само узајамно кроз билатералну сарадњу, „већ и на мултилатералној основи“. ¹¹⁸ Његово мишљење је било да би требало, за почетак, организовати ужи састанак ових земаља на коме би њихови шефови могли „да проуче не само мере да се очува независност, већ и мере да се ослободе још увек неслободни народи, како би се што брже одвијао процес кретања ка независности“. ¹¹⁹ За почетак сасвим довољно би било учешће неких земаља учесница Бандуншке конференције и Конференције у Казабланци.

У наставку путовања Тито је требало да посети Тунис, али је у том тренутку било неизвесно да ли ће разговором са тунишким председником Хабибом Бургибом бити постигнут исти, или бар сличан резултат као у Мароку. Наиме, било је неких индиција и сазнања да је Бургиба испољавао одређене „резерве и неразумевање према политици активне коегзистенције, нарочито када се она изражава против блокова“. Разлог томе је био превелик утицај Запада на унутрашњу политику Туниса и његова економска везаност за Француску. ¹²⁰

Први Титов сусрет са Бургибом током посете Тунису, од 9. до 14. априла требало је да колико толико разреши ову дилему. Тито је у разговору са њим остао доследан ставу да је у циљу „оздрављења Уједињених нација“ потребно организовано заједничко деловање ванблоковских држава. Констатовао је да је још током XV заседања УН било очигледно да је ова организација запала у кризу, да је њен углед озбиљно нарушен и да јој је потребна реорганизација. Титова критика ОУН није значила његово залагање за распуштање исте. Напротив, он се свесрдно залагао за њено очување, јер је њена основна функција било очување светског мира. А да би могла да одговори овом озбиљном задатку ОУН је пре свега морала да оздрави, и Тито је сматрао да у процесу њеног оздрављења кључну улогу могу и треба да одиграју неангажоване земље. Неангажоване земље по њему могле би успешно да одговоре овом изазову само ако делују јединствено. Тито под тим није мислио на „стопроцентно“ јединство јер је оно потпуно нереално. Довољно је да неангажоване државе усагласе своје ставове по кључним питањима међународне политике, од којих су нека до те мере била осетљива да су у сваком тренутку могла ескалирати и најозбиљније угрозити светски мир (Конго, Лаос, ликвидација колонијализма...). Зато, Тито је сматрао да састанак неангажованих земаља на широј основи треба одржати пре XVI заседања УН, ради усаглашавања њихових ставова и да би се избегла њихова ранија нејединственост и самостално иступање. Улога неангажованих земаља у условима блоковске подељености света, трке у наоружању, колонијалистичких тенденција итд, све више је

---

¹¹⁸ Исто

¹¹⁹ Исто

¹²⁰ Д. Богетић, Љ. Димић, *Београдска конференција неврстаних земаља 1-6. септембра 1961. Прилог историји Трећег света*, Београд 2013. стр. 104

расла, и оне „у извесном смислу представљају савест човечанства, представљају опомену и један морални фактор“. Усаглашавањем ставова неангажоване државе би доказале да су значајан чинилац на међународној сцени и да их велике силе морају уважавати, а не поступати са позиција силе.¹²¹

Уопштено узев, Бургиба се сагласио са Титовим ставовима о улози неангажованих земаља у процесу оздрављења ОУН. Али, је указао на чињеницу да је „петнаесто заседање ОУН показало да су праве неангажоване земље, које се не боре за неке своје интересе, врло ретке. Много ређе но што се то мисли“. То што велики број земаља у свету формално нису биле чланице ниједног од два блока, Бургиба је сматрао да оне нису заиста и неангажоване, јер „већина следи туђу активност“, руководећи се искључиво својим интересима. Због економских тешкоћа са којима су биле суочене, због „одсуства зрелости“, па чак и због империјалистичких тенденција неких од њих, Бургиба је сматрао да су неангажоване земље још увек неспремне за усаглашавање ставова и постизања јединства.

Овакав Бургибин став косио се са Титовим размишљањем, али је он не желећи да потенцира те разлике, мудро избегао полемику са њим, што опет није пољулало његов став да у решавању кључних питања, какво је нпр. питање рата и мира, треба подједнако да узму учешћа све државе, а не само највеће и најјаче.

Ипак, незадовољан Бургибиним ставом по питању успешности заједничке акције ванблоковских држава на међународном плану, Тито је намерно изоставио Тунис са списка земаља које су биле позване да учествују у припремама за предстојећи самит у Београду.¹²²

Читаво путовање је било у функцији посете Египту, јер је Титова намера била да се кроз разговоре са лидерима ових земаља упозна са њиховим схватањем идеје неангажованости, и да на основу прикупљених сазнања заједно са Насером ускладе активности неангажованих земаља у правцу организовања њиховог самита.

Своју пролећну турнеју у земље Западне и Северне Африке, Тито је завршио незваничном посетом Уједињеној Арапској Републици, од 17. до 22. априла и разговорима са својим како ће време показати кључним партнером у остваривању идеје о формирању Покрета несврстаности – Насером. Тито и Насер су овом приликом постигли коначни договор о сазивању конференције шефова држава или влада неангажованих земаља. По мишљењу обојице председника тај састанак је требало одржати пре XVI заседања Генералне скупштине УН, пошто је било наговештаја да би на том заседању могло доћи до нових размирица између великих сила.¹²³

---

¹²¹ АЈ, КПР I-2/13, *Белешка о разговорима Председника Тита и Председника Бургибе 11. априла 1961. у Тунису*

¹²² Д. Богетић, Љ. Димић, *Београдска конференција несврстаних земаља 1-6. септембра 1961. Прилог историји Трећег света*, Београд 2013. стр. 106

¹²³ Д. Богетић, Љ. Димић, *Београдска конференција несврстаних земаља 1-6. септембра 1961. Прилог историји Трећег света*, Београд 2013. стр. 106-107

Међутим, показало се да је припрема самита неангажованих држава и те како захтеван задатак, па су Тито и Насер на себе преузели одговорну улогу његовог иницијатора. Проблем који се издвојио у први план је било „утврђивање листе учесника“. Наиме, пре свега је требало сачинити листу држава које ће учествовати на припремном састанку, а који би имао задатак да изврши техничке припреме за сазивање конференције. Тито је био за ширу варијанту припремног састанка из више практичних разлога, али и за то да он буде организован на нивоу министара иностраних послова или амбасадора. Насер се са тим сагласио.

Имајући у виду изузетан углед који је индијски вођа Нехру уживао у свету, Тито и Насер су дали све од себе да га приволе да прихвати њихове концепције.¹²⁴ Њихов труд је био узалудан, јер су позитивне повратне информације изостале. То их, међутим, није поколебало, а ни одвратило од крајње замисли. Уместо тога уследио је Нехруов предлог Насеру да се уместо организације самита, „ангажује на изради текста заједничког саопштења поводом инвазије на Кубу, које би потписали прво њих двојица, а потом Тито и Сукарно“. Тито и Насер су имали намеру да доводећи у везу Нехруову понуду са својом идејом о конференцији неангажованих, придобију индијског премијера у реализацији своје замисли. Такође су очекивали да би им он потписивање заједничког саопштења поводом инвазије на Кубу могао узвратити учешћем Индије у припреми самита неангажованих земаља.

Председници Тито и Насер су постигли договор да сачине заједнички коминике о вођеним разговорима и текст писма којим би се ванблоковским државама упутио позив за учешће на припремном састанку за одржавање конференције неангажованих земаља, а који би био одржан у Каиру.

Овој иницијативи одмах се придружио индонежански председник Ахмед Сукарно, и тиме стекао статус трећег иницијатора скупа. Убрзо се позиву за учешће одазвао и индијски премијер Нехру.¹²⁵

Поводом стране интервенције на Куби, председници Тито и Насер су 19. априла 1961. године донели следећу заједничку Декларацију:

„Пошто смо пажљиво размотрили недавне и садашње акције стране интервенције у Кубу, која се спроводи слањем оружја и пружањем друге помоћи инвазионим елементима, као и коришћењем стране територије од стране ових елемената, ми смо са највећим жаљењем дошли до закључка да ови акти представљају напад на независност Кубе, негирање начела УН и нарушавање светског мира, што захтева одлучан став и предузимање хитних корака од стране светске заједнице народа.

Ми зато поново изражавамо огорчење и дубоку забринутост наших земаља и народа због ових поступака као и њихову решеност да предузму све могуће мере и да пруже сваку могућу помоћ, како би се одмах обуставила страна интервенција и сачувала независност Кубе.

---

¹²⁴ Исто, стр. 107-108.

¹²⁵ Исто, стр. 108.

Ми смо потпуно свесни да су ови догађаји снажно потресли свет и уверени смо да ће се сви мирољубиви народи окупити око заставе разума, правичности и поштовања права у међународним односима“.¹²⁶

Посетом УАР Тито је завршио своју пролећну турнеју по земљама Западне и Северне Африке.

Посматрано у целини, светска штампа је овоме дала велики публицитет. Сасвим је логично да је најшири по обиму и најпозитивнији у погледу тумачења био у земљама које је управо посетио. Директних напада и клевета је било само у НР Кини и НР Албанији, док је у осталим земљама лагера преовладавао став игнорисања. Када је реч о штампи западних земаља треба истаћи да је већи број њихових коментара посету тумачио злонамерно, посебно француска штампа, штампа Савезне Републике Немачке и Аустрије. За штампу САД је било карактеристично да је о Титовом путу врло мало обавештавала, али није било ни негативних тумачења. Штампу земаља социјалистичког лагера карактерисао је став да се посете игноришу и тиме умањи њихов значај. У принципу, земље лагера ишле су за тим да дискредитују позицију Југославије и то како међу државама које је Тито посетио, тако и шире.¹²⁷

Сарадња дипломата и Припремни састанак

Наши дипломатски представници су били изузетно активни током припрема најпре Припремног састанка, а потом и саме Конференције. Тако је Рато Дугоњић, амбасадор у УАР, имао више сусрета са тамошњим дипломатама. Били су то састанци на којима су се размењивала мишљења и тражили одговори на основна, пре свега техничка питања. Највише се дискутовало око термина одржавања прелиминарног састанка и саме Конференције. Углавном су били сагласни да би након Припремног састанка требало оставити довољно временског простора за организовање Конференције. Јединствени су били у мишљењу да би Конференцију требало одржати датумски што ближе заседању Генералне скупштине УН, јер би у том случају ефекат који је она требало да постигне у односу на велике силе и свет уопште био јачи.

У разговору са Али Сабријем 3. априла 1961. године амбасадор Дугоњић је добио информацију да је Фавзи из разговора са Р. К. Нехруом стекао утисак да су Индијци одлучније против Конференције, него што је то изгледало из разговора Насер-Нехру. По питању Припремног комитета (састав, задаци...) Дугоњић се начелно сложио са њиховим предлогом да у његов састав уђу две арапске, две афричке земље и наравно Југославија. Показало се дискутабилним питање које две афричке земље изабрати,

---

¹²⁶ АЈ, КПР I-2/13, *Заједничка декларација председника Федеративне Народне Републике Југославије Јосипа Броза Тита и председника Уједињене Арапске Републике Гамала Абдел Насера, Каиро*, 19. април 1961.

¹²⁷ АЈ, КПР I-2/13, *Коментари светске штампе о путу председника Тита по земљама Западне и Северне Африке*

обзиром на супарништво Гане и Гвинеје. Идеја да обе буду у саставу Припремног комитета није била реална, јер би се у том случају поставило питање учешћа Судана и Марока, који су имали такве претензије. Много се разговарало и о дневном реду Конференције и општи је утисак био да би то свакако била питања мира у свету, независности, колонијализма, разоружања, помоћи неразвијенима, расна сегрегација, Конго и Алжир.¹²⁸

Тридесетог априла 1961. године у Делхију су се састали наш амбасадор Кведер и амбасадор УАР Феки са индијским представником Р. К. Нехруом, којом приликом им је предао копију Нехруовог одговора председницима Титу и Насеру. Кведерова је оцена да је одговор био сасвим задовољавајући и да су у њему битне две ствари: прво, Нехру је прихватио идеју Конференције, и друго, Индија је пристала да учествује у Припремном комитету. Р. К. Нехру је појаснио разлоге који су довели до промене њиховог става против Конференције до става за Конференцију. Разлози су били у погоршаној ситуацији у свету и у томе да је за дуже време отпала могућност да Исток и Запад започну преговоре за решавање конфликта. Међутим, Кведер је био мишљења да је прави разлог за промену става тај што је велики број неангажованих земаља Индију ставио пред свршен чин, па се од ње могло очекивати да се у пуној мери заложи за Конференцију. Из изјаве Р. К. Нехруа „да ће бити више штете него користи ако би се Конференција ограничила само на нападе лево или десно, а да не изрази позитивне и конструктивне предлоге за решење светског проблема“, сасвим је било јасно да ће Индија радити на „отупљењу“ свих оштрица које би биле сувише уперене против блокова.¹²⁹

Прелиминарни састанак и предстојећа Конференција били су од великог значаја, па је, утолико више њихова припрема и организација била озбиљан и захтеван задатак, којим су се интензивно бавиле дипломате и званичници готово свих заинтересованих земаља. О томе су на састанку 3. V у Каиру разговарали Борчић и Али Сабри, а нарочито су се бавили Нехруовим писменим одговором на Насеров позив за учешће на Конференцији неангажованих, који је проследио и Титу. Сабри се залагао да Тито и Насер што пре размене и усагласе елементе својих одговора Нехруу, јер је по њиховом мишљењу било крајње време да се започну припреме прелиминарног састанка у Каиру.¹³⁰

На позив председника Југославије Тита, председника Уједињене Арапске Републике Гамал Абдел Насера и председника Индонезије Сукарна, којима се придружио председник Владе Индије Нехру, те Владе Авганистана која је сматрала сходним да се прикључи спонзорству овог позива, одржан је у Каиру од 5. до 12. јуна 1961. г. Припремни састанак за Конференцију неангажованих земаља под

¹²⁸ ДА МСП РС, ПА, г. 1961. ф. 116, дос. 8, бр. 410170, *Телеграм амбасадора Дугоњића секретаријату за иностране послове*, Каиро 3. IV 1961.

¹²⁹ Исто, дос. 10, бр. 413744, *Телеграм амбасадора Кведера Секретаријату за иностране послове*, Делхи 30. април 1961.

¹³⁰ Исто, дос. 10, бр. 413745, *Борчићев телеграм Секретаријату за иностране послове*, Каиро 3. V 1961.

председништвом др. Махмуда Фавзија, министра иностраних послова УАР. На овом састанку учествовале су делегације следећих земаља: Авганистана, Бурме, Ирака, Малија, Марока, Непала, Саудијске Арабије, Сомалије, Судана, Уједињене Арапске Републике, Јемена, Југославије и Привремене владе Републике Алжира. Бразил је био заступљен посматрачем¹³¹. Већина ових држава је била представљена министрима иностраних послова или министрима информисања. Индију и Непал су заступали специјални ипредставници, а Бурму, Цејлон, Етиопију, Судан и Ирак – амбасадори.¹³²

Делегацију ФНРЈ на Припремном састанку сачињавали су: Коча Поповић, државни секретар за иностране послове; Рато Дугоњић, амбасадор ФНРЈ у УАР; Будимир Лончар, опуномоћени министар у Државном секретаријату за иностране послове; Љубо Дрндић, саветник у Државном секретаријату за иностране послове и Сретен Нинковић II секретар у ДСИП-у.¹³³

Састанак у Каиру осим што се бавио питањима организационо-техничког карактера, послужио је и као добра основа да земље учеснице, упркос бројним међусобним разликама, постигну пуну сагласност према кључним проблемима међународне заједнице. Једино око чега се нису усагласиле је било питање учешћа конгоанског представника на предстојећој конференцији.¹³⁴

Већ на самом отварању, приликом утврђивања дневног реда, дошло је до несугласица са Индијом, као последица свих дотадашњих размимоилажења. Индијци су, очигледно, дошли са намером „да промене карактер читаве акције и ограниче успех конференције“. У дневни ред уврстили су две нове тачке, „генералну дискусију“ и „састав конференције“. У генералној дискусији, на иницијативу Цејлона развила се процедурална дискусија око предлога представника Гане, да већ на прелиминарни састанак буду позвани представник Привремене владе Алжира (ПВА) и Гизенга. Већина је, осим представника Индије, одлучно била за прихватање тог предлога. Р. К. Нехру, индијски представник, иступио је са низом противаргумената, од којих је главни аргумент био да новопозвани могу бити једино чланови Уједињених нација.¹³⁵

До несугласица је дошло и приликом дискусије „о мерилима за позивање“ нових држава да учествују у раду Конференције неангажованих. Док је Индија тежила да на Конференцију буде позван „што већи“ број земаља, дотле су афричке државе сматрале да њихов број треба да буде „што мањи“. Такве ставове К. Поповић је оцењивао као екстремне, паролашке, и сматрао их је саботирањем рада Припремног састанка.

---

¹³¹ АЈ, КПР I-4-а, *Припремни састанак Конференције шевофа држава или влада несврстаних земаља*

¹³² Д. Богетић, Љ. Димић, *Београдска конференција несврстаних земаља 1-6. септембра 1961. Прилог историји Трећег света*, Београд 2013. стр. 109

¹³³ ДА МСП РС, ПА, г. 1961. ф. 116, дос. 37, бр. 417857, *Решење СИВ-а о путовању делегације ФНРЈ на припремни састанак за конференцију неангажованих земаља у Каиру 2. јуна 1961.*

¹³⁴ Д. Богетић, Љ. Димић, *Београдска конференција несврстаних земаља 1-6. септембра 1961. Прилог историји Трећег света*, Београд 2013. стр. 109-110

¹³⁵ ДА МСП РС, ПА, г. 1961. ф. 116, дос. 31, бр. 417967, *Телеграм државног секретара Коче Поповића Секретаријату за иностране послове, Каиро, 7. V 1961.*

Врло је битно да су на Припремном састанку у Каиру, на предлог Индонезије, једногласно усвојени критеријуми на основу којих би требало да буду упућени позиви за Конференцију. Радило се о пет захтева које је морала да испуни свака земља да би стекла право учешћа на Конференцији: да води независну политику засновану на начелима мирољубиве коегзистенције; да подржава покрете за национално ослобођење; да на својој територији нема војне базе које припадају некој страниј сили; да није члан неког војног савеза или споразума склопљеног са једним од блокова, да , уколико је чланица неког регионалног војног савеза, тај савез не сме бити закључен у контексту сукоба великих сила.¹³⁶

Иако су критеријуми за учешће на предстојећем скупу у Београду били прецизно одређени, истовремено су били и флексибилни, чиме је остављена могућност ширења заједничких акција несврстаних земаља, и такође утврђене одреднице њиховог деловања у будућности.¹³⁷

Југославија се у настојању да предстојећи скуп неангажованих земаља не добије регионални афроазијски карактер, посебно залагала да позиви за учешће на Конференцији буду упућени и неким латиноамеричким земљама (Бразилу, Мексику, Еквадору и Боливији). У том смислу постигнут је договор да се Бразилу и Мексику потврде позиви који су им били уручени на Каирском састанку, а да се дипломатски испита спремност Боливије и Еквадора да учествују на скупу.¹³⁸

Учесници Припремног састанка такође су расправљали и о предлозима за дневни ред Конференције. Иако је дневни ред требало усвојити на самој Конференцији, учесници Припремног састанка су дали препоруку за предлог дневног реда, како би помогли земљама учесницама. Препоручени дневни ред је предложио дискусију о следећим проблемима:

I Размена мишљења о међународној ситуацији.

II Успостављање и јачање међународног мира и безбедности.

1. Поштовање права народа и држава на самоопредељење, борбу против империјализма, ликвидација колонијализма и неоколонијализма.
2. Поштовање суверенитета и територијалног интегритета држава; немешање у унутрашње ствари других држава.
3. Расна дискриминација и политика апартхејда.
4. Опште и потпуно разоружање, забрана нуклеарних проба и проблем страних војних база.

---

¹³⁶ Д. Богетић, Ј. Димић, *Београдска конференција несврстаних земаља 1-6. септембра 1961. Прилог историји трећег света*, Београд 2013. стр. 110.

¹³⁷ D. Vogetić, *Nesvrstanost kroz istoriju. Od ideje do pokreta*, Beograd, 2019. str. 75-76

¹³⁸ Д. Богетић, Ј. Димић, *Београдска конференција несврстаних земаља 1-6. септембра 1961. Прилог историји Трећег света*, Београд 2013. стр. 111

5. Мирољубива коегзистенција међу државама с различитим политичким и друштвеним системима.

6. Улога и структура УН и спровођење у живот њених резолуција.

III Проблем неједнаког економског развитка: унапређење међународне економске и техничке сарадње.

IV Разно¹³⁹

Коча Поповић, државни секретар за иностране послове, уједно и шеф југословенске делегације на Припремном састанку у Каиру, изнео је непосредно по његовом завршетку нека своја запажања. Иако је међу земљама учесницама било доста неслагања и различитих мишљења о важнијим питањима, ипак су после дужих дискусија успеле да се усагласе. Иступања индијског представника Р.К. Нехруа су била обележена пренаглашеним страхом да се код великих сила не створи утисак формирања трећег блока. Најконструктивнији приступ осим југословенске делегације, имали су представници УАР, Индонезије и Камбоџе. Негативан став Кубе и Гвинеје нарочито је дошао до изражаја приликом дискусије о месту одржавања Конференције шефова држава и влада. Иако је Југославија унапред већ за то била главни кандидат, Куба је тенденциозно предложила Хавану, како би заправо уз подршку Гвинеје и Малија, уместо Југославије био изабран Каиро. Пошто су њихове намере осујећене, морали су се повући, и то Гвинеја и Мали изричито, а Куба прећутно.¹⁴⁰

Иако је прва замисао била да Каирски састанак има организационо-технички карактер, ипак су представници делегација земаља учесница дискутовали и о неким суштинским питањима. Упркос томе што су међу земљама учесницама састанка постојале многе суштинске разлике (друштвени системи, степен развитка, географска удаљеност...), конструктивном размена мишљења су постигле начелну сагласност о конкретним питањима, изузев о питању учешћа Конга на предстојећој Конференцији неангажованих земаља. Интересантно је било Поповићево запажање да иза учешћа Кубе на овом састанку није стајала њена истинска наклоност према политици неангажовања, већ намера да под окриљем неангажованих ојача своје позиције према САД, а да на другој страни заступа интересе лагера. И на крају, његов је закључак био да су неутемељена нагађања о стварању трећег блока, али „не из обзира према онима којима се то не свиђа“, него зато што томе нису стремиле неангажоване земље и зато што се то косило са принципима њихове политике.¹⁴¹

---

¹³⁹ АЈ, КПР I-4-a/1, *Завршни извештај Припремног састанка Конференције шефова држава или влада неангажованих земаља*

¹⁴⁰ ДА МСП РС, ПА, 1961. ф. 117, дос. 3, бр. 418576, *Циркуларни телеграм Коче Поповића*, Београд, 13. VI 1961. г.

¹⁴¹ Исто, дос. 30, бр. 420140, *Телеграм Коче Поповића од 29. VI 1961.*

Након што је на Припремном састанку у Каиру, Београд изабран за домаћина Првог самита неангажованих земаља, и након што су усаглашени ставови око политичких и организационо-техничких питања, југословенско руководство приступило је организацији састанка.

Активности Коче Поповића и Марка Никезића

У жеку припрема Конференције, државни секретар Коча Поповић укључио се у интензивну дипломатску активност Тита и његових сарадника. С тим у вези, он је, од 7. до 13. јула боравио у званичној посети СССР-у, у оквиру наших покушаја нормализације односа са Совјетима. Осмог јула 1961. године Хрушчов је у Москви примио Кочу Поповића. До овог састанка, који је одлаган дужи временски период, дошло је у тренутку када је совјетском руководству, постало јасно да је одржавање Конференције неангажованих земаља потпуно извесно и да су пропали њихови покушаји да га спрече. Зато су на различите начине покушавали да земљама учесницама Конференције наметну своје ставове. Исто то је учинио и Хрушчов на састанку са Поповићем, којом приликом је уложио огроман труд да југословенској дипломатији наметне њихова решења „немачког питања“, ликвидације колонијализма и разоружања. Југословенско руководство је било изложено јаким совјетским притисцима да подржи не само њихову иницијативу за укидање окупационог режима у Берлину, већ и њихове планове о закључивању сепаратног мировног уговора са ДР Немачком.¹⁴²

Током ове посете СССР-у Коча Поповић је учествовао на семинару за саветнике и прве секретаре амбасада из целог света, у организацији совјетског Министарства иностраних послова. Том приликом Фирјубин, совјетски министар иностраних послова, између осталог, говорио је и о предстојећој Београдској конференцији, и о југословенско-совјетским односима. Из његовог излагања дало се закључити да Влада СССР-а, иако дубоко сумњичава и неповерљива, ипак оставља простора да би Београдска конференција, иако условно, могла остварити позитивне резултате. Под тим је подразумевао да се Конференција бави решавањем широког спектра међународних проблема, а не само питањем колонијализма.

Ток и закључци Конференције, по њему, не би смели бити противни очекивањима Совјетског Савеза, док би у решавању немачког питања и питања разоружања требало да заузме ставове „блиске“ совјетским. Појаву неутралних земаља, Фирјубин је позитивно окарактерисао због њиховог дистанцирања од империјалистичких сила, али је у схватању појма неутрализма имао двоструке аршине. Тако је неутрализам за који су се залагали Нехру, Сукарно и други, за њега био прихватљив, јер га је тумачио као ограђивање од утицаја Западног блока. Али, југословенски неутрализам за њих је имао

---

¹⁴²Д. Богетић, Љ. Димић, *Београдска конференција неврстаних земаља 1-6. септембра 1961. Прилог историји Трећег света*, Београд 2013. стр. 111. стр. 174.

посебну тежину, јер је Југославија била социјалистичка земља, па се њен неутрализам схватао као удаљавање од лагера и социјалистичких земаља.¹⁴³

У оквиру својих активности Коча Поповић се састао са министрима иностраних послова УАР-а и Индонезије, Фавзијем и Субандриом, у Београду 31. августа. На одвојеним састанцима упознао их је са југословенском визијом начина рада и тока Конференције и они су са тим начелно били сагласни. Поповић им је изнео југословенски став да током рада Конференције, осим јавних састанака шефова држава и влада, буде и састанака затворених за јавност. Да би другог дана заседања требало конституисати Комитет министара, који би по потреби оформио подкомитете или групе за обраду конкретних питања. У вези са питањем докумената које ће самит донети, југословенски став је био да би најприкладније било да то буде једна општа декларација, у којој ће бити „изнесени и начелни ставови и конкретна важнија питања“. То међутим није био изричит став и остао је отворен за предлоге и сугестије осталих земаља учесника¹⁴⁴. Обзиром на још увек нејасну ситуацију и могућност разних манипулација, Поповић је сматрао да није сазрео тренутак за упућивање позива Адули и Гизенги, јер се могло десити да Адула, као шеф делегације злоупотреби Конференцију за легализацију своје владе и лакши обрачун са Гизенгом. Разлог недоласка Секу Туреа лежао је у нејединству Гвинејаца, јер је један незнатан део био наклоњен Западу, други ванблоковски орјентисаним земљама, а трећи најактивнији се залагао за ближу сарадњу са лагером.

Министри Фавзи и Субандрио исказали су озбиљну забринутост због најављеног обнављања тестова од стране Совјета, те су сва тројица били сагласни да је неопходно да Југославија, УАР и Индонезија по овом питању заузму што сличније ставове. Ово, како због тога што је Конференција била догађај од изузетно великог значаја, тако и због чињенице да се термин планираних проба поклапао са почетком рада Конференције.¹⁴⁵

Истог дана (31. августа) амбасадор Марко Никезић из Вашингтона извештавао је да је став америчке администрације према Београдској конференцији остао суштински негативан, иако је Кенедијева изјава својом формулацијом оставила простора и за другачије тумачење. Такав негативан став званичног Вашингтона произишао је из настојања да блоковски неодређене афроазијске земље приволи себи, па им је скуп неангажованих био озбиљна препрека у реализацији зацртаног циља. Међутим, не желећи директну конфронтацију са неангажованима, САД су само формално прокламовале „неутралан став према неутралцима“. Уместо тога, за све време припрема Конференције агитовале су код латиноамеричких, европских и афричких неутралних земаља у правцу њиховог неучествовања. Осим што су покушавале да утичу на одзив, САД су улагале огромне напоре да утичу на ставове учесника у смислу

---

¹⁴³ ДА МСП РС, ПА, 1961. ф. 118, дос. 6, бр. 427295, *Телеграм Хочевара Државном секретаријату за иностране послове ФНРЈ*, Варшава 8. IX 1961.

¹⁴⁴ Исто, дос. 1, бр. 426380, *Забелешка о разговорима секретара Коче Поповића са министрима УАР-а и Индонезије, Фавзијем и Субандриом, одржаним 31. VIII 1961. г. у Београду*

¹⁴⁵ Исто

да их или ублаже тамо где су очекивале оштре нападе, или да спрече њихово приближавање совјетским ставовима¹⁴⁶. Совјетско неизјашњавање о Конференцији непосредно пред почетак заседања, амерички званичници су искористили за стварање привидног утиска да је њихов став према Београдској конференцији позитиван, очекујући да на истој буду мање критиковане.

Никезићев је општи утисак био да Кенедијева одлука „да прекине досадашњу хладноћу и сумњичавост, да нађе и истакне оно што сматра заједничким за САД и невезане“, доказује да су постали свесни чињенице да су неангажоване земље све више добијале на значају и постајале незаобилазни фактор међународних односа.¹⁴⁷

Ставови ФНРЈ и УАР о актуелним међународним питањима до почетка Београдске конференције

Када се сагледају ставови ФНРЈ и УАР о актуелним међународним питањима до почетка Београдске конференције, може се констатовати да су готово идентични.

Уједињена Арапска Република имала је развијене економске односе са обе Немачке. Дипломатске односе одржавала је са Западном Немачком, а конзуларне са ДР Немачком. У политичком смислу је била ближа ставовима Бона и залагала се за решење берлинског питања путем преговарања. Заговарала је немачко јединство, и противила се њеној подели.

УАР је подржавала опште и контролисано разоружање. Залагала се за престанак нуклеарних проба и за забрану употребе нуклеарног оружја.

Тежила је ослобађању свих колонијалних народа, те је у том смислу давала пуну моралну и материјалну подршку колонијалним покретима (нпр. Алжир и Конго).

Признавала је Кину и гласала за њен пријем у ОУН.¹⁴⁸

По питању колонијалне зависности југословенски став је био њена што бржа ликвидација и стварање нових држава у складу са нашом принципијелном политиком, као и одржање процеса деколонизације и азијско-афричког простора у целини ван сукоба Источног и Западног блока. Опстанак колонијализма био би извор свих могућих криза и претњи миру, и супротан одредбама и духу Повеље ОУН. Наш став је

---

¹⁴⁶ Исто, дос, 4, бр. 426439, Телеграм посланика Никезића Секретаријату за иностране послове, Вашингтон 31. VIII 1961. г.

¹⁴⁷ Исто

¹⁴⁸ АЈ, КПР I-4-a/2, Преглед ставова по актуелним питањима Конференције земаља учесница до 31. августа (УАР)

био, да су неангажоване земље у обавези да активно учествују у ликвидирању колонијалних остатака, али је ипак главна одговорност на ОУН.¹⁴⁹

По питању разоружања југословенски став је био да постоји тесна повезаност, али не и условљеност решавања овог проблема са решавањем осталих међународних питања. У том смислу опште, потпуно и контролисано разоружање представљало је једино могуће решење. Зато се постизање споразума о забрани нуклераних проба, односно даље одржавање мораторијума, наметало као приоритет.¹⁵⁰

Основни елементи југословенских ставова и предлога о структури и функционисању ОУН на XV заседању Генералне скупштине су били да постоји потреба њене реорганизације, као и да те промене не смеју одражавати поделу света на групе коју би у ОУН и кроз ОУН требало превазилазити. Сходно томе, званични Београд није подржао совјетски захтев за устројство функције генералног секретара на тројној основи.¹⁵¹

По питању међународне економске сарадње југословенски званичници су од предстојеће Конференције очекивали да констатује нужност потпуне самосталности неразвијених држава у избору система и метода њихове економске политике, успостављање пуне равноправности у међународним економским односима и поштовање независности сваке нације и слободно располагање националним богатствима. Ради што бржег привредног развоја неразвијених земаља било је потребно стабилизovati међународну економску размену. Међународна финансијска помоћ треба да буде безусловна. Требало је смањити енормно високе издатке великих сила за наоружање и један део тих издатака употребити за додатну помоћ неразвијеним државама. На неангажованим земљама је било да међусобне односе решавају кроз билатералне и регионалне форме. Ради остварења свих наведених циљева неопходно је било одржавање Светске економске конференције.¹⁵²

Прва конференција несврстаних земаља (Београд 1-6. 9. 1961.)

Конференција је одржана од 1. до 6. септембра 1961. г. у Београду. Присуствовало је 25 земаља у својству пуноправног учесника. То су Авганистан, Алжир, Бурма, Цејлон, Етиопија, Гана, Гвинеја, Индија, Индонезија, Ирак, Јемен, Југославија, Камбоџа, Кипар, Конго, Куба, Либан, Мароко, Мали, Непал, Саудијска Арабија, Сомалија, Судан, Тунис и Уједињена Арапска Република, као и три земље у својству посматрача.

---

¹⁴⁹ АЈ КПП I-4-a/2, VIII *Наши ставови о важнијим међународним проблемима – Осврти на наше ставове према важнијим међународним питањима дати првенствено са становишта наших потреба на Конференцији*, стр. 113-114

¹⁵⁰ Исто, стр. 116-117

¹⁵¹ Исто, стр. 118

¹⁵² Исто, стр. 125-126

У току вишемесечних припрема Конференције Тито се здушно залагао да њене учеснице буду неангажоване земље из различитих делова света, чиме би се избегло да она „добје регионални, афроазијски карактер“. Међутим, када се сагледа листа земаља учесница, евидентно је да је у томе успео само делимично. Од европских земаља учешће на скупу узеле су само Југославија и Кипар. Латинска Америка је имала само једног пуноправног учесника, Кубу, док су у својству посматрача присуствовали Бразил, Боливија и Еквадор. Све остале учеснице су биле са афроазијског простора. Југославија је, као домаћин скупа, нарочито била погођена одлуком мексичке владе да непосредно пред почетак заседања ревидира одлуку и ипак своју делегацију не пошаље у Београд.¹⁵³

Учесници Београдске конференције

У поздравном говору приликом отварања Конференције 1. септембра 1961. г. председник Јосип Броз Тито између осталог је навео да је идеја о томе да блоковски неопређене земље, што ефикасније учествују у међународним збивањима, „никла из свијести да у данашње време одговорност за будућност човечанства не може сносити само неколико држава, колико год оне биле велике и моћне“. Циљ Конференције ни у ком случају није било стварање трећег блока, већ напротив на њој је требало да дође до изражаја негативан став према блоковској подељености, која осим што је представљала опасност за мир у свету, није дозвољавала осталим земљама да потпуно равноправно учествују у решавању спорних међународних проблема. Најбоље би било да се спорни проблеми решавају кроз ОУН, што је и сврха њеног постојања. Овај састанак највиших представника ванблоковских земаља показао је њихову решеност и одлучност да активно учествују у решавању проблема, нарочито оних који угрожавају мир и судбину света. Далеко од тога да су неангажоване земље претендовале да саме решавају горуће светске проблеме, већ само да равноправно са водећим силама учествују у њиховом решавању. Непотребна и неоправдана су била страховања да би овај састанак могао бити „почетак стварања трећег блока“, јер је то супротно политичкој концепцији ванблоковских земаља. Такође, су била неутемељена нагађања светске штампе о томе коме ће се Конференција приклонити, односно какав ће курс следити – прозападни или происточни? Нереално је било за очекивати да земље

¹⁵³ Д Богетић, Љ. Димић, *Београдска конференција нескврстаних земаља 1-6. септембра 1961. Прилог историји Трећег света*, Београд 2013. стр. 114

учеснице у свим питањима буду једногласне, али у неким виталним питањима која се су се тицала читавог човечанства њихова једнодушност била је пожељна и од огромне користи.

Тито је обраћање завршио констатацијом да је овај скуп једино меродавно место, ван Уједињених нација, на коме ванблоковске државе имају прилику да изнесу ставове о начину решавања спорних међународних питања искључиво мирољубивим путем, све у циљу очувања светског мира и стабилности међународне заједнице.¹⁵⁴

Током рада Београдске конференције одржано је петнаест пленарних заседања и две затворене седнице (одржане 4. и 5. септембра у послеподневним и вечерњим часовима, а стенограмске белешке са ових седница још увек су непознаница за историчаре). Током ових седница шефови делегација поднели су своја излагања и разменили мишљења у вези са актуелним светским проблемима (колонијализам, разоружање, економски проблеми, ОУН, Берлин и Немачка, сарадња ванблоковских земаља).

Првог дана заседања Конференције шефови свих држава и влада (са изузетком У Ну-а) значајну пажњу су посветили колонијалном питању, начелно осудили колонијализам и подржали ослободилачку борбу колонијалних народа. Насер, Абуд и Сукарно су се нарочито бавили анализом односа између развијених и неразвијених земаља. Питање коначне ликвидације колонијализма третирано је не само као битан услов даљег развоја тих земаља, већ и позитивног развоја читаве међународне заједнице. Акцентирана је потреба за заједничким и организованим напорима за ликвидацију колонијализма (Насер). Централна тема Насеровог иступања било је перманентно погоршање међународне ситуације и нерешавање акутних међународних проблема; нужност преговарања; критика блокова и развијање идеје о мотивима, улози и могућностима ванблоковског света. Критикујући политику војних блокова, Насер није именовано велике силе (осим код конкретних питања), нити је одређено помињао Исток или Запад када је критиковао блокове. Иако је настојао да буде избалансиран у својој критици Истока и Запада, није могао а да не осуди колонијализам, назвавши га основним извором зла, али и „једним од“ главних узрока затегнутости и забринутости у свету¹⁵⁵. Насер је сматрао да се под окриљем империјализма одражава расна дискриминација, и за њега је неоколонијализам био једнако опасан као и колонијални поредак. Он је империјализам сматрао параваном за наставак политике апартхејда, а у неоколонијализму је препознао све опасности колонијалног поретка. Зато се заложио за организовано деловање неангажованих земаља на ликвидацији колонијализма.¹⁵⁶

Првог дана рада сви говорници бавили су се и питањем разоружања, али без детаљнијег улажења у саму материју, нити у расправу о принципима разоружања.

¹⁵⁴ АЈ, КПР I-4-a/2, *Говор председника Ј.Б. Тита приликом отварања Конференције неангажованих у Београду*, 1. IX 1961.

¹⁵⁵ АЈ, КПР I-4-a/2, *Преглед иступања шефова делегација на Конференцији првог дана заседања*, 1. септембар 1961.

¹⁵⁶ Д. Богетић, Љ. Димић, *Београдска конференција неврстаних земаља 1-6. септембра 1961. Прилог историји Трећег света*, Београд 2013. стр. 189

Разоружање је третирано веома уопштено, а кривица за досадашњи неуспех преговора о разоружању приписивана је надметању блокова, при чему су, без конкретног помињања, једнако третиране обе стране. У целини посматрано, разоружање није првог дана, сем у најначелнијим прилазима, третирано са тежином и разрађеношћу која би евентуално била за очекивање¹⁵⁷. Насер је тражио да утихне „звечкање оружјем“ и да се отпочне са преговорима „на највишем нивоу“. Сматрао је да се мир једино може заснивати на праведним преговорима, а никако не на „ракетама са нуклеарним бојевим главама“¹⁵⁸. Совјетско обнављање тестова директно су критиковали Насер и Бургиба. Иако „шокиран“ совјетском одлуком, Насер је „мирно“ критиковао њихову одлуку. Констатовао је да она, без обзира на совјетске мотиве, свакако значи погоршање међународне ситуације¹⁵⁹. Ипак, већина говорника обнављање нуклеарних проба није ни поменула, иако су заступали тезу да одлука о рату и миру не сме бити препуштена само великим силама.

Првог дана рада Конференције сви говорници бавили су се анализом проблема економског развоја и значајем ослобађања неангажованих земаља економске зависности. Скренута је пажња на потребу да односи развијених и неразвијених земаља у међународној трговини буду „разумни и стабилни“, и да се заснивају на „солидарности“. Сви говорници су делили став да је неопходно смањити трошкове наоружања, а уштеде усмерити у правцу убрзања економског напретка неразвијених земаља. Насер је осудио политику империјалистичких сила да „распарчавају нације“, руше њихово јединство, искоришћавају њихова природна богатства, као и да формирањем база на територијама ових држава за дужи период задрже своју доминацију.¹⁶⁰

Првог дана заседања сви говорници су значајан део својих излагања посветили питању ОУН. Док су поједини, као нпр. Бургиба и Абуд иступали са конкретним предлозима, дотле нпр. Сукарно и Насер нису залазили у детаље, па тако Насер није помињао ранију идеју о успостављању функције генералног секретара на тројној основи. Ипак, сагласни су били да је ОУН кључни фактор међународне стабилности. У том смислу истакнута је потреба што ширег и јачег ангажовања ванблоковских земаља у њеном раду, како би се ОУН омогућило „да изврше своју мисију“. Потреба реорганизације ОУН уопште није била упитна, али је било различитих предлога о начину њеног спровођења. Тако су се неки (Абуд) залагали за ревизију Повеље, уношење одредби о забрани наоружања, организовање могућности колонијалних сила да се ослањањем на постојеће акте (чл. 2 тач. 7 Повеље) лакше изборе са зависним народима. Али, исто тако је било и предлога о ограничењу или укидању права вета, о преношењу свеукупне власти са Савета безбедности на Генералну скупштину. Под

---

¹⁵⁷ АЈ, КПР I-4-a/2, *Преглед иступања шефова делегација на Конференцији првог дана заседања*, 1. септембар 1961.

¹⁵⁸ Д. Богетић, Љ. Димић, *Београдска конференција неврстаних земаља 1-6. септембра 1961. Прилог историји Трећег света*, Београд 2013. стр. 190

¹⁵⁹ АЈ, КПР I-4-a/2, *Преглед иступања шефова делегација на Конференцији првог дана заседања*, 1. септембар 1961.

¹⁶⁰ Д. Богетић, Љ. Димић, *Београдска конференција неврстаних земаља 1-6. септембра 1961. Прилог историји Трећег света*, Београд 2013. стр. 192.

реорганизацијом Савета безбедности неки шефови држава и влада подразумевали су правичнију заступљеност држава из свих делова света (нпр. Насер), а други проширење састава (нпр. Сукарно).¹⁶¹

О проблему Немачке и берлинској кризи говорили су скоро сви говорници првог радног дана Конференције. Насер, У Ну и Дауд су не желећи конфронтацију са земљама Западног и Источног блока, о овом питању говорили уопштено и бираним речима, не упуштајући се у суштину проблема. Питање потребе признања две Немачке, уз поштовање прилаза западном Берлину, покренуо је једино Сукарно. Отуда се може рећи да је то био једини конкретнији предлог решења проблема. Сви говорници су били јединствени у ставу да се овај проблем може и мора решити путем преговора сукобљених страна¹⁶², а председник Дауд је истакао могућност да неангажоване земље могу преузети иницијативу у правцу решавања овог питања. Насер је проблем Немачке и берлинске кризе видео као последицу Другог светског рата и нерешених односа између великих сила, те је сходно томе сматрао да су Исток и Запад подједнако одговорни за насталу ситуацију.¹⁶³

У говорима неких шефова држава и влада током првог дана заседања Конференције снажно се испољила „жеља и спремност“ да се сарадња ванблоковских земаља настави и појача по завршетку исте. Насер се посебно заложио за неопходност даље координације политике ванблоковских земаља и обогаћивање њихове сарадње, јер како је истакао сарадњу „није довољно почети“, већ је „треба наставити док не постигнемо циљ“¹⁶⁴. Насер је упутио апел неангажованим земљама да њихов покрет остане „слободан и моћан“. У циљу решавања актуелних светских проблема био је мишљења да неангажоване земље треба да остану у контакту са оба блока.¹⁶⁵

Другог, трећег и четвртог дана заседања колонијални проблеми су поново заокупирали пажњу већине говорника. Карактеристичан је Нехруов став да је класичан колонијализам ствар прошлости и да се наставља индиректним путем. Председник Кубе Дортикос је оштро осудио све колонијалне силе, а нарочито САД, уз захтев да се Конференција изјасни по свим конкретним колонијалним питањима. Говорници са арапског простора (Саудијска Арабија, Либан, Ирак) сасвим разумљиво, су ставили акценат на колонијалне проблеме арапског света (Алжир, Палестина, Оман). Председник Нкрумах је предложио да крајњи рок за постизање независности преосталих колонија буде крај 1962. године, а председник Индонезије, Сукарно се залагао да то буде рок од 2 године. Док су представници Индије и Етиопије у начелу признавали право алжирског народа на независност, представници Кубе су отишли

---

¹⁶¹ АЈ, КПР I-4-a/2, *Преглед иступања шефова делегација на Конференцији првог дана заседања*, 1. септембар 1961.

¹⁶² Исто

¹⁶³ Д. Богетић, Ј. Димић, *Београдска конференција нестврстаних земаља 1-6. септембра 1961. Прилог историји Трећег света*, Београд 2013. стр. 194

¹⁶⁴ АЈ, КПР I-4-a/2, *Преглед иступања шефова делегација на Конференцији првог дана заседања*, 1. септембар 1961.

¹⁶⁵ Д. Богетић, Ј. Димић, *Београдска конференција нестврстаних земаља 1-6. септембра 1961. Прилог историји Трећег света*, Београд 2013. стр. 194

корак даље захтевајући осуду Француске од стране Конференције и усвајање Резолуције о независности Алжира. Сви говорници били су сагласни у осуди португалске колонијалне политике у Анголи. Подржавајући Тунис већина говорника је осудила политику Француске, а нарочито је оштро осуђена политика расне дискриминације и апартхејд у Јужноафричкој Републици.¹⁶⁶ Представник Кипра архиепископ Макариос се залагао за потпуни обрачун са колонијализмом, сматрајући слободу „једном и недељивом“.¹⁶⁷

Питање разоружања је било предмет дискусије и другог, трећег и четвртог дана рада. Док се Нехру залагао за преговоре о општем разоружању, без концепције шта би то конкретно подразумевало, дотле је Нкрумах био прецизнији постављањем захтева пред велике силе да потпишу споразум „о општем и потпуном разоружању“ под окриљем ОУН. Незаобилазна тема је била и обнављање совјетских нуклеарних проба, што је код већине говорника изазвало „жаљење“ и забринутост. Нехру је овај совјетски потез протумачио као погоршање међународне ситуације и „приближавање рату“. Макариос је указао на неопходност преговора великих сила о општем и потпуном разоружању. Лидери арапских земаља су апеловали на обуставу атомских проба.¹⁶⁸

О проблемима економске заосталости и јазу који постоји између богатих и сиромашних расправљало се и другог и трећег дана рада Конференције. Овом темом нарочито се бавио председник Кубе Дортикос, залажући се да Конференција осуди економску експлоатацију, да затражи пуну економску еманципацију и да посебно подржи право сваке земље да самостално располаже националним богатствима. Нехру није спорио да је питање развоја неразвијених земаља условљено економском помоћи, али тај процес би морао бити праћен њиховим националним напорима да изађу из неразвијености. Непалски краљ Махендра сматрао је да узрок затегнутости у свету нису идеолошки проблеми, већ подела на богате и сиромашне. Цавад, лични опуномоћеник председника Владе Ирака, оштрицу своје критике уперио је према Западу, карактеришући га „као привилеговану групацију држава“ које у циљу очувања својих империјалистичких позиција и властитог економског стандарда, стоје на путу прогреса сиромашних и неразвијених држава. Представници Малија и Боливије (Кеита и Веларда) такође су се бавили овом проблематиком доводећи је у спрегу са ликвидацијом колонијализма и економским осамостаљењем. Бандаранаике, премијерка Цејлона залагала се за повећање економске помоћи, а Сиханук (Камбоџа) критиковао је економско надметање блокова. Представници Марока су истицали спрегу између политичког и економског осамостаљења, и тражили да се појача економска помоћ ОУН, нарочито помоћ у оспособљавању националних кадрова.¹⁶⁹

---

¹⁶⁶ АЈ, КПР I-4-a/2, *Преглед иступања шефова делегација на Конференцији другог дана заседања*, 2. септембар 1961. *Преглед иступања шефова делегација на Конференцији трећег дана заседања*, 3. септембар 1961.

¹⁶⁷ Д. Богетић, Љ. Димић, *Београдска конференција несврстаних земаља 1-6. септембра 1961. Прилог историји Трећег света*, Београд 2013. стр. 194

¹⁶⁸ Исто, стр. 191-192

¹⁶⁹ АЈ, КПР I-4-a/2, *Прегледи иступања шефова делегација на Конференцији другог и трећег дана заседања*, (2. и 3. септембар 1961.)

Другог и трећег дана рада Конференције поново се расправљало о ОУН, уз наглашавање потребе за јачањем њене улоге, реорганизацију њених органа и уважавање постојећег чланства. За већину говорника ОУН су и поред испољених слабости у раду и даље пружале највише могућности за међународну сарадњу. Улога и проблем ОУН су заузимале једно од најзначајнијих места у говору етиопског цара Хаила Селасија. Он је хвалио улогу ОУН у Африци и поновио спремност Етиопије да као и до тада доприноси остварењу одређених акција УН (нпр. у Конгу). Председник Гане Нкрумах предложио је да Конференција позове ОУН да примене антиколонијалну Декларацију путем референдума у свим преосталим колонијама, како би се до краја 1962. г. ликвидирали колонијални односи. Дортикос је предложио да Конференција затражи да на XVI заседању Генералне скупштине буде одређен што краћи рок за осамостаљење колонија, да Генерална скупштина осуди све врсте расне дискриминације и да дискутује о измештању седишта ОУН из Њујорка. Представници Малија, Цејлона и Марока залагали су се за подједнаку заступљеност афричких и азијских земаља у Савету безбедности. У вези реорганизације ОУН представник Марока је предложио стварање оружаних снага ОУН и стварање повољних услова за њено деловање у правцу економског развоја заосталих земаља.¹⁷⁰

У наставку заседања Конференције, током другог и трећег дана у дискусији о немачком питању констатована је потреба и неминовност признања две Немачке (Нехру, Нкрумах, Дортикос, Цавад), али и за очување слободе прилаза Берлину (сви осим Дортикоса). Интересантно је да је могућност изношења питања Берлина пред ОУН, у случају да се криза настави, покренута од двојице говорника од којих је један (цар Хаиле Селасије) био присталица западних ставова а други (Нкрумах) је подржао ставове СССР-а. Цавад је такође истакао потребу мирног решавања немачког проблема и заложиио се за признање постојања две Немачке државе које би требало да буду део неутрализованог подручја. Сиханук је *de facto* признавао постојање две Немачке, али је *de iure* признање резервисао за уједињену Немачку која би требало да буде саставни део „неутралне тампон зоне у Европи“. У дебати о овом питању сви говорници су се заложиили за преговоре и компромисно решење.¹⁷¹

Другог дана дебате, председник Гане Нкрумах се заложиио за усклађивање активности неангажованих земаља у реализацији политике коју ће Конференција усвојити у ОУН. Сличан став имао је и представник Непала, краљ Махендра, са акцентом на економску сарадњу. Нехру је овај скуп видео као повољну прилику да се велике силе приволе на обнову преговора. Сматрао је да је светски мир условљен односима САД и СССР-а, а да је задатак неангажованих земаља искључиво да их нагнају на преговоре. Ово је произилазило из његовог става да неангажоване земље имају моралну, али не и важну политичку улогу. Интересантно је било његово

---

¹⁷⁰ АЈ, КПР I-4-a/2, *Прегледи иступања шефова делегација на Конференцији другог и трећег дана заседања*, 2. и 3. септембар 1961.

¹⁷¹ Исто

мишљење да би Индија улогу посредника између Истока и Запада могла да одигра чак и самостално, без учешћа осталих учесника ове Конференције.¹⁷²

Председник Ј.Б. Тито је говорио трећег дана рада Конференције, у оквиру деветог пленарног заседања. Његов реферат представљао је срж југословенских ставова о кључним међународним проблемима који су задавали бриге човечанству и представљали опасност за мир у свету.

У свом излагању је навео да је време показало да је илузорно било очекивање да ће лидери великих сила сами пронаћи пут за решење тих проблема. Исто тако је било погрешно убеђење да мале земље „нису компетентне“ да учествују у решавању кључних међународних питања. Сва озбиљност и замршеност ситуације у којој се свет налазио наметали су потребу да мирољубиве снаге концентришу све своје напоре и енергичном акцијом допринесу победи мира. Током излагања је говорио о пет најважнијих питања која заокупљају пажњу читавог човечанства – опште разоружање, криза у Берлину, колонијализам, економски проблем и помоћ неразвијеним земљама, а такође, је говорио и о смислу активне мирољубиве коегзистенције.

Истакао је да је питање разоружања кључни светски проблем не само зато што је представљао константну претњу миру, већ и зато што је изискивао огромна материјална улагања и расходе, који би се могли искористити за побољшање животног стандарда људи. Па иако су се сви слагали са потребом општег разоружања уз строгу међународну контролу, видљивих резултата није било. Штавише трка у наоружавању је настављена још интензивнијим темпом. Тито се заложио за потребу склапања споразума о општем и потпуном разоружању уз строгу међународну контролу. У циљу превазилажења овог проблема предложио је широко и активно учешће и оних земаља које нису биле укључене у трку у наоружавању, или у непосредне преговоре о разоружању. Зато је био мишљења да је право време за сазивање Опште светске конференције о разоружању. Пошто се радило о сложеном процесу који ће се одвијати у одређеним фазама, он је за почетак предложио да то „буде одлука свих земаља о смањењу војних издатака“, и уплату једног дела те уштеде за економску помоћ неразвијених земаља. Супротно свим настојањима да се овај процес реализује, трка у наоружавању и производњи најсавременијих средстава за масовно уништење је настављена. То је био сигуран знак да велике силе не одустају од намере да међународне односе решавају са „позиције силе“. Тито је, у контексту свог залагања за обустављање атомских експеримената, критиковао Француску која је не марећи за резолуције УН о прекидању атомских експеримената наставила да их спроводи. Одлуку совјетске владе о обнављању експерименталних експлозија нуклеарним оружјем Тито је испратио речима „нас не изненађује толико саопштење о обнављању експеримената са атомским и хидрогенским бомбама, јер бисмо могли разумјети разлоге које наводи влада СССР. Више нас изненађује што је то учињено на дан

---

¹⁷² Д. Богетић, Љ. Димић, *Београдска конференција неврстаних земаља 1-6. септембра 1961. Прилог историји Трећег света*, Београд 2013. стр. 195

почетка ове Конференције мира“.¹⁷³ Ове његове речи наишле су на жестоку осуду западних земаља и добар пријем у Москви.¹⁷⁴

Проблем Немачке и заоштравање ситуације око Берлина били су у центру пажње читавог света, па спор који је поново постао актуелан, а одуговлачи се већ 16 година, Тито је оценио као „злослутан“. Постојање две Немачке је реалност и она је наслеђе рата и шеснаестогодишњег послератног развоја. Мишљења је да би данас ситуација била много мирнија, а можда би и проблем Немачке већ био решен, да се после рата кренуло у процес демократизације, а не милитаризације Западне Немачке. По њему кратковида је и неразумљива била политика неких великих сила да ће милитаризована Немачка бити фактор безбедности Европе. Тито је сматрао да у случају да Совјетски Савез потпише мировни уговор са Источном Немачком којим би на њу пренео суверена права контроле приступа Западном Берлину, то не би био разлог за поновни рат. Зато се залагао да се о постојећем проблему Немачке разговара и преговара у циљу изналажења привременог решења, које касније не би прејудиицирало дефинитивно решавање тог питања. Пут ка решавању немачког питања за њега није био наоружавање сукобљених страна и у заоштравању њихових односа, већ у томе „да се постепено проналазе разни начини за њихову мирољубиву и конструктивну сарадњу, као и у томе да се потпомаже све оно што води њиховом зближавању“.¹⁷⁵

Питању колонијалног проблема Тито је посветио значајно место у свом излагању, сматрајући га једним од „најважнијих неријешених проблема“, који је уједно имао одлучујућу улогу у комплексу проблема који су ситуацију у свету чинили крајње затегнутом и сложеном. Истакао је да колонијалне силе не могу прихватити неминовност антиколонијалних процеса, нити да као реалну прихвате чињеницу да се колонијализму полако, али сигурно назирао крај. Оне су биле у стању да учине све да би продужиле своју колонијалну, империјалистичку владавину, па чак и да изазову нове ратне сукобе. У том смислу критиковао је политику Француске у Тунису и Алжиру, понашање белгијских власти у Конгу, активности Португалије у Анголи, расну дискриминацију у Јужној Африци, војну интервенцију САД на Куби. Све су то били крупни колонијални проблеми који су представљали опасност за мир у свету. Зато, је Тито сматрао да, „ликвидација колонијалних односа, и неоколонијалистичких покушаја продужавања њихове суштине у измијењеним околностима, данас је подједнако у интересу и колонијалних народа и народа метропола“. Отуда „Декларација о давању независности колонијалним земљама и народима“, у чијем је предлагању и усвајању учествовала и Југославија на XV заседању Генералне скупштине ОУН, представља основу за укидање колонијалних односа. С тога је било потребно да се донесу конкретне одредбе којима би били утврђени кратки рокови за спровођење у дело антиколонијалне Декларације.¹⁷⁶

¹⁷³ АЈ, КПР I-4-/2, *Говор председника Тита у Генералној дебати*, 3. IX 1961.

¹⁷⁴ Д. Богетић, Љ. Димић, *Београдска конференција неврстаних земаља 1-6. септембра 1961. Прилог историји Трећег света*, Београд 2013. стр. 197

¹⁷⁵ АЈ, КПР I-4-/2, *Говор председника Тита у Генералној дебати*, 3. IX 1961.

¹⁷⁶ Исто

У свом даљем излагању Тито је говорио и о нужној потреби за уклањањем разлика између економски слабо развијених и високо развијених делова света, јер су оне биле узорци многих сукоба и покушаја мешања у унутрашња питања неразвијених земаља. Ово је нарочито било присутно у Африци и Азији, где економска заосталост не само да је успоравала еманципацију и постизање независности колонијалних земаља, већ је често пута умањивала и политику независности тих земаља¹⁷⁷. Тито је био мишљења да треба подстаћи убрзани развој неразвијених земаља, али без икаквих „политичких и сличних услова“. Такође, у циљу њиховог што бржег економског напретка требало би подстицати њихову што тешњу и интензивнију сарадњу која би се остваривала „без обзира на друштвеноекономски систем“ сваке од њих.¹⁷⁸

Све време свог говора Тито је афирмисао политику активне мирољубиве коегзистенције између држава са различитим друштвеним уређењима, као једину могућност да се избегну нове ратне катастрофе. Њена афирмација није значила да се у савременом друштву неће одвијати нови прогресивни процеси и промене, јер су те промене историјска неминовност а коегзистенција је његов саставни део. Отуда је политика коегзистенције требало да обезбеди да се промене одвијају мирним путем, без ратова, уз јачање демократских односа у свету, уз јачање улоге најширих народних слојева у решавању економских и друштвених проблема. Могућност коегзистенције између блокова Тито је сматрао краткотрајним и прелазним решењем у избегавању сукоба, што је свакако боље него ратовати. За њега је то било више примирје, јер је коегзистенција између два светска рата трајала све до тренутка када су фашистичке силе успеле да се организују и започну Други светски рат. Међутим, и већина земаља које су биле ван блокова су прихватале мирољубиву и активну коегзистенцију као једину солацију за избегавање ратне катастрофе. Отуда се питање коегзистенције морало посматрати у много ширем контексту, она је морала бити примењива „не само између држава и народа са различитим друштвеним системима него и између држава и народа са историчким системима“. Пошто је за њега мир био недељив, Титов је став био да су ратови подједнако опасни, а и очигледан пример за то је био Други светски рат. Не само оружани рат, већ и бројне варијанте Хладног рата (као што су: разне дезинформације, лажна и непријатељска пропаганда, дискриминација у односима између држава, трка у наоружавању и сл.) супротни су били ономе што представља суштину мирољубиве и активне коегзистенције. Имајући то у виду, Тито се zaloжио да се уклањањем негативних елемената Хладног рата у међународним односима створе услови за продуктивну и свеобухватну сарадњу међу народима и државама, без обзира на њихова унутрашња друштвена уређења.¹⁷⁹

Имајући у виду огромну улогу и значај ОУН као међународне организације, нарочито у условима затегнутости међународних односа, Тито се залагао и за процес њене реорганизације, а све у циљу да се ојача њена улога и подстакне што успешније деловање у решавању актуелних светских проблема. Такође, изнео је мишљење да је

---

¹⁷⁷ Исто

¹⁷⁸ Д. Богетић, Љ. Димић, *Београдска конференција неврстаних земаља 1-6. септембра 1961. Прилог историји Трећег света*, Београд 2013. стр. 198

¹⁷⁹ АЈ, КПР I-4-/2, *Говор председника Тита у Генералној дебати*, 3. IX 1961.

крајње време да НР Кина, као многољудна земља, заузме своје место у ОУН. Бавио се и питањем проширења Савета безбедности и Економско-социјалног савета, у циљу усклађивања структуре чланства ужих органа са знатно повећаним бројем нових чланица ОУН. Што се тиче генералног секретара био је мишљења да би његову улогу требало вратити „у оквиру предвиђене Повељом“, према којој је он само административни функционер ОУН, без самосталних политичких компетенција, што се у пракси често није поштовало.¹⁸⁰

За Јосипа Броза Тита ова Конференција је представљала доказ решености неангажованих земаља да у складу са сопственим искуствима преузму свој „дио одговорности за мир и судбину свијета“.¹⁸¹

Ипак, његово иступање на Конференцији показало је да он није био сасвим спреман да на дуже стазе заступа ванблоковску политику чији би курс подразумевао једнаку дистанцу према блоковима. Наиме, Тито у свом говору у Генералној дебати не само што није осудио совјетску одлуку о отпочињању нуклеарних проба баш на дан отварања Београдске конференције, већ је показао „разумевање“ за исту и амнестирао је помињањем недавних француских проба у Сахари. Дакле, његово је мишљење било, да је Француска својим поступцима испровоцирала овај поступак совјетске владе. Такође, интересантан је податак да, за разлику од већине других говорника, једино Тито ниједанпут током заседања Конференције, није употребио термине несврстаност или несврстана земља. Уместо тога користио се изразима „неангажованост“, „неангажоване земље“, „невезане земље“ и „ванблоковске земље“. Разлог томе је вероватно тај што је суштина речи несврстаност подразумевавала подједнако неприступање ни једној од супротстављених страна, ни Истоку ни Западу, па му као вођи једне социјалистичке земље таква несврстана политика није одговарала. Овај термин је прихватио и почео да користи много касније тек на Трећем самиту неангажованих у Лусаки 1970. г.¹⁸²

Поред Декларације шефова држава и влада ванблоковских земаља на Београдском самиту усвојена су и два документа која су се бавила тренутним међународним проблемима, и то Изјава о опасности рата и апел за мир и Писмо Хрушчову и Кенедију.

Шефови држава и влада неангажованих земаља састали су се у тренутку када се међународна ситуација погоршала до те мере да је озбиљно угрожавала светски мир. Зато је Декларација шефова држава и влада ванблоковских земаља у први план истакла дубоку забринутост за будућност мира и свест већине становништва да су за његово очување подједнако одговорни сви народи и све владе. Учесници Конференције указали су на чињеницу да је на светској позорници започео процес смене старог поретка заснованог на доминацији и експлоатацији, новим поретком који се темељи на

---

¹⁸⁰ Исто

¹⁸¹ Д. Богетић, Љ. Димић, *Београдска конференција несврстаних земаља 1-6. септембра 1961. Прилог историји Трећег света*, Београд 2013. стр. 198

¹⁸² Исто стр. 117 и 118

„слободи, једнакости и друштвеној правди која води благостању“. Тежећи постизању трајног мира истицали су потребу да „суочавање старог и новог“ поретка буде што безболније, чиме би били створени услови за стварање новог света у којем не би било места колонијализму, империјализму и неоколонијализму. Отуда инсистирање на безусловном ликвидирању свих облика колонијализма, империјализма и неоколонијализма.¹⁸³

Шефови држава и влада констатовали су да свест која се рађа код све већег броја људи о томе „да је рат међу народима не само анахронизам, већ и злочин против човечанства“, постаје „огромна морална снага“ у међународним односима. Имајући ово у виду учесници Конференције су као неперспективну и супротну интересима светског прогреса одбацили тврдњу да је рат, па и „хладни рат“, неминован. Овим су потврдили своје дубоко уверење да се међународни односи могу регулисати и без примене превазиђених метода. Позвали су све нације да се максимално ангажују да се рат и претња ратом заувек искључе из односа међу народима, као и да међународни мир постане трајни начин живота људске заједнице. И поред свесрдног залагања за развитак света у том правцу, били су свесни чињенице да још увек постоје бројни извори опасности који спутавају такав развитак и који сваког тренутка могу проузроковати нову, још разорнију светску катастрофу. Чињеница је да су у свету постојале државе са различитим друштвеним системима. Међутим, уколико би биле искључене тенденције за доминацијом и мешањем у унутрашњи развој других народа и земаља, онда те разлике не би представљале непремостиву препреку њиховој сарадњи и стабилизацији мира. Заједнички став је био да проблеме свог друштвено-политичког, економског и културног система, „треба да решава сваки народ према својим сопственим условима, потребама и могућностима“. Зато је за осуду био сваки покушај да се народима наметне овај или онај друштвени или политички систем силом и споља. У условима угрожености светског мира начела мирољубиве коегзистенције била су једина алтернатива постојећој претњи миру, „хладном рату“ и могућности нуклеарне катастрофе. Зато начела која подразумевају право сваког народа на самоопредељење, на независност и на слободно одређивање облика и путева друштвеног развоја морају неоспорно бити основа свих савремених међународних односа. За шефове држава и влада политика коегзистенције значила је „активни напор на отклањању историјских неправди и ликвидацији националне потчињености, уз обезбеђење самосталног развоја сваког народа“. Учесници Конференције били су јасни у ставу да не теже стварању новог, трећег блока, већ су само „један од значајних фактора“ у учвршћивању мира.¹⁸⁴

Овом Декларацијом шефови држава и влада су потврдили своју подршку Декларацији о давању независности колонијалним земљама и народима, изгласаној на XV заседању Генералне скупштине Уједињених нација. Њихова је препорука била да се колонијализам једном за свагда ликвидира, да престану „оружане акције и репресивне мере“ уперене против „зависних народа“ и да им се омогући „да у миру и

---

¹⁸³ Исто, стр. 200

¹⁸⁴ АЈ, КПР I-4-/1, Београдска конференција, Декларација шефова држава и влада ванблоковских земаља

слободи уживају своје право на потпуну независност“ уз поштовање њиховог територијалног интегритета. Дата је подршка народима Алжира и Анголе у борби за национално ослобођење од француских и португалских колонијалиста. Учесници Конференције су изразили посебно задовољство што је Алжир на истој био представљен легитимним представником, председником Привремене владе Републике Алжира. Такође, захтевали су да се трагични догађаји у Конгу не понове и сматрали да је на међународној заједници да спречи сваку страну интервенцију у овој држави и да омогући Конгу да слободно крене путем свог независног развоја. Осуђен је масакр који су француске трупе извршиле у Бизерти и упућен захтев за хитну евакуацију француских оружаних снага са целокупне туниске територије. Јединствено су осудили политику апартејда коју је спроводила Влада Јужноафричке Републике уз констатацију да је политика расне дискриминације свуда у свету представљала озбиљну повреду Повеље УН и Опште декларације о правима човека. Подржано је право етничких и верских мањина на заштиту, нарочито од злочина геноцида. Дата је пуна подршка народу Палестине. Успостављање и одржавање страних војних база на територији других земаља, пре свега када је то чињено супротно вољи народа, оценили су као грубу повреду суверенитета тих држава. Још једном је потврђено право сваког народа на јединство, самоопредељење и независност, као и право свих народа да самостално располажу сопственим природним богатствима. Сагласни су били у ставу „да је разоружање императивна нужност и најхитнији задатак човечанства“, а радикално решење овог проблема било би опште, потпуно и строго међународно контролисано разоружање. Упућен је захтев свим земљама да се обавезу да ће васионски простор користити искључиво у мирнодопске сврхе. У складу са тим великим силама је упућен захтев да што пре потпишу уговор о општем и потпуном разоружању да би се избегле све страхоте рата. С тим у вези предложили су ванредно заседање Генералне скупштине УН, које би се бавило питањем разоружања или сазивање светске конференције о разоружању под покровитељством УН. Учесници Конференције сматрали су да је отклањање економске неједнакости наслеђене од колонијализма и империјализма, као и убрзање економског, индустријског и пољопривредног развоја, приоритетан задатак тренутка. Сходно томе земљама у развоју је дата препорука да што тешње међусобно сарађују у економском и трговинском погледу. Земље учеснице истакле су потребу да Генерална скупштина УН ревизијом Повеље нађе решење питања проширења чланства Савета безбедности и Економско-социјалног савета, у циљу да се рад ових органа усклади са потребама те организације и са проширеним чланством. Представници земаља учесница Конференције били су мишљења да немачки проблем није само регионални проблем, већ да се и те како може одразити на развој међународних односа у будуће, па су позвали све заинтересоване земље да у решавању овог проблема не прибегавају употреби силе.¹⁸⁵

Изјава о опасности од рата и апел за мир је један од докумената који је усвојила Београдска конференција шефова држава и влада ванблоковских земаља и био је у

---

¹⁸⁵ АЈ, КПП I-4-/2, Београдска конференција, Декларација шефова држава и влада ванблоковских земаља

директној вези са актуелним политичким дешавањима. Донет је у тренутку опште затегнутости и критичности ситуације, које су као никада пре претиле свету непосредном могућношћу сукоба, који би засигурно могао да прерасте у светски рат. Такав рат у ери атомског оружја несумњиво би довео до пустошења дотад невиђених размера, па чак и до уништења света. Отуда је Изјава о опасности од рата и апел за мир изражавала забринутост и протест против могућег светског рата и нуклеарне катастрофе. Јединствени став Конференције је био да се та катастрофа морала избећи, због чега је нужно било потребно да све заинтересоване стране, а пре свега САД и СССР, одмах престану са предузимањем било каквих корака и мера које би допринеле даљем усложњавању и погоршавању међународне ситуације. Зато се од њих очекивало да започну преговоре за мирно решавање постојећих размимоилажења, а све у складу са начелима ОУН.

Пошто је од одлука великих сила зависило очување светског мира, шефови држава и влада упутили су им апел да својим поступцима омогуће човечанству „да напредује на путу ка миру и благостању, а не ка кобном уништењу.“¹⁸⁶

У том циљу Конференција је упутила апел (писма исте садржине) председнику САД и председнику Министарског савета СССР да што хитније успоставе непосредан контакт да би отклонили опасност од сукоба и успоставили мир. Од Кенедија и Хрушчова захтевано је да директним преговарањем о спорним питањима доведу до спуштања тензије у свету. Конференција је овластила председника Индонезије Сукарна и председника Републике Мали М. Кеиту да уруче писмо америчком председнику, а председника Гане Нкрумаха и премијера Индије Нехруа да писмо уруче премијеру СССР-а.¹⁸⁷

Још током заседања Конференције 5. септембра 1961. г. амбасадор М. Никезић обавештавао је из Вашингтона да је тамошња администрација више него изненађена ставом председника Јосипа Броза Тита по питању совјетске обнове тестова, јер је, по њиховој оцени, Тито у свом говору отворено подржао совјетску одлуку. Био је мишљења да Американци, због бављења берлинском кризом, нису могли да сагледају разлоге који су навели Југославију да се на Конференцији „одрекне једног од основних принципа своје спољне политике“. Њихова је претпоставка била да је то учињено под утицајем совјетског амбасадора Јепишина. По оцени америчке амбасаде Титова је намера била да по сваку цену спречи да ток Конференције због совјетске одлуке крене у погрешном смеру. Зато је међу њима била приметна забринутост „у погледу будуће независности Југославије“.¹⁸⁸

---

¹⁸⁶ Исто, Београдска конференција, *Изјава о опасности од рата и апел за мир*

¹⁸⁷ Исто, Београдска конференција, *Писма Хрушчову и Кенедију*

¹⁸⁸ ДА МСП РС, ПА, 1961. фас. 118, дос. 4, бр. 426943, *Телеграм М. Никезића из Вашингтона од 5. IX 1961.*

Дан касније М. Никезић је извештавао о општем утиску који је постојао у политичким круговима у Вашингтону да је Запад, на Београдској конференцији, за разлику од СССР-а, био изложен оштрим нападима. Титов говор на Конференцији оцењен је као „охрабрење Хрушчова“ и потез који „појачава ратну опасност“.¹⁸⁹

Телеграмом од 10. септембра 1961. г. амбасадор М. Никезић пренео је своје утиске да Кенедијева порука није одражавала стварни став америчке администрације према Београдској конференцији, јер је он, у ствари, од самог почетка био негативан. Међутим, совјетска одлука о обнављању тестова, пробудила је њихову наду да ће Конференција према СССР-у променити став. Али, пошто се то није догодило, а пре свега због Титовог иступања у Генералној дебати, ионако већ негативан став Вашингтона према Конференцији, само је појачан и продубљен. Никезић је сматрао да се афирмација ванблоковских земаља на Београдској конференцији у америчким круговима третира као нови фактор трајне природе у међународним односима, а посебно у ОУН, у основи неповољан за интересе САД и Запада“. Није очекивао да се САД неангажованима фронтално супротставе, али ће засигурно настојати да међу њима продубе разлике, поштравајући притисак на једне и улажући напоре на придобијању других, са циљем да се њихова улога умањи. По њему сасвим је било извесно да ће се на удару такве политике најпре наћи Југославија, тако што ће покушати да вршењем политичког притиска и уз смањење економске помоћи, изнуде промену југословенских ставова, као и да одврате друге од подршке нашим ставовима.¹⁹⁰

Београдска конференција имала је изузетно велики публицитет у светској штампи, али су приступ и оцена њених резултата и те како били различити. Највећи део светске штампе, са изузетком штампе земаља учесница, писао је о Конференцији сходно свом блоковском опредељењу. Оба блока су покушавала да Конференцију искористе за јачање позиције, а на штету друге стране и за то нису бирали средства. На самом почетку покушавали су да ћутањем умање њен значај, а када су схватили да тиме неће постићи зацртане циљеве променили су тактику. Тако је већи део западне штампе Конференцију због заузетих ставова прогласио прокомунистичком. Штампа социјалистичког лагера је у ставовима Конференције препознавала своју политику, чак и онда када је она била оштро критикована. Штампа земаља учесница Конференције писала је углавном позитивно, уз приметно настојање да се својој делегацији да приоритетна улога (нпр. Индија и Куба).

---

¹⁸⁹ Д. Богетић, Љ. Димић, *Београдска конференција нествраних земаља 1-6. септембра 1961. Прилог историји Трећег света*, Београд 2013. стр. 206

¹⁹⁰ ДА МСП РС, ПА, 1961. фас. 118, дос. 7, бр. 427430, *Телеграм М. Никезића из Вашингтона од 10. IX 1961.*

Светска штампа је посветила нарочиту пажњу и улози Југославије на Конференцији, што се не би могло рећи и за припремни период који јој је претходило. Док се у земљама лагера о томе углавном ћутало, дотле је већи део западне штампе нашу делатност презентовао као пролагерску, као инфилтрацију комунизма међу неангажоване земље и томе слично. Ипак, што није нимало изненађујуће, најпозитивније је о нашој улози писала штампа земаља учесница Конференције.

Штампа земаља учесница са подручја Африке и Блиског истока у целини посматрано писала је сасвим довољно и позитивно о раду Конференције. Од целокупне азијске штампе, индијска штампа је најнегативније писала о њој, јер су они и на саму идеју одржавања Конференције реаговали непријатељски. Стицао се утисак да су таквим негативним ставом желели да обесхрабре организаторе и учеснике Конференције. Касније, када је одржавање Конференције, па и Нехруово учешће на њој постало сасвим извесно, дошло је до промене става у индијској штампи, али уз пренаглашавање Нехруове улоге. Штампа латиноамеричких земаља дала је велики публицитет Конференцији. Док је на почетку писање било углавном коректно, касније, у току и после Конференције, под утицајем проамеричких кругова, политика ванблоковских земаља је коментарисана у негативном контексту.

После почетног игнорисања, западна штампа, радио и ТВ мреже и те како су дали на значају Конференцији, јер је постало јасно да се њена улога не може умањити прећуткивањем. Највеће интересовање западна штампа је показивала за ставове неангажованих о Берлину и питању мировног уговора са Немачком, а у току заседања Конференције посебно су се бавили ставовима према совјетској одлуци о обнављању нуклеарних проба.

За разлику од резервисаног става у време припрема Конференције, лагерска штампа је позитивно оценила и дала велики публицитет самом заседању, нарочито после првих иступања учесника, као и документима које је она донела.¹⁹¹

---

¹⁹¹ АЈ, КПР I-4-a/2, I К 198, *Реаговање и оцене светске штампе и редакција о Конференцији шефова држава и влада*

Југославија и Египат чланице истог покрета (политичка, културна и економска сарадња)

Југословенско-египатски односи почетком 60-их година

Осамнаестог новембра 1961. г. у Каиру је дошло до два билатерална сусрета председника Тита и Насера, пре и после подне, којом приликом су размотрили међународну политичку ситуацију након одржавања Београдске конференције, и положај неангажованих земаља у ситуацији када притисак на њих са Запада, који је започео много пре Конференције, није јењавао ни по њеном окончању. Тито је био мишљења да након сагледавања настале ситуације треба одлучити шта чинити и које мере предузети против покушаја разбијања јединства неангажованих земаља, које су се „пасивизирале и некако успавале“ после Београдске конференције. По њему, неангажоване земље је требало да узму учешћа у решавању економских проблема, при чему је указао на опасност која је претила од затворених тржишта. Неспорно је да је економска сарадња неангажованих земаља требало да буде предуслов њихове успешне политичке сарадње. Зато је сматрао да би за неангажоване земље најбоље било јединствено иступање на економском и политичком плану, а не појединачно. Ово ни у ком случају није значило тежњу за стварањем трећег блока, већ потребу да се њихова дотадашња сарадња сачува и прошири и на друге земље. Са јачањем те сарадње била би смањена могућност вршења економског и политичког притиска на њих. Тито је био заговорник „еластичног проширивања сарадње“, па је у том смислу за пример навео Шведску и Аустрију које су плашећи се опасности затвореног тржишта, показале интересовање за сарадњу са неангажованим земљама. Такође је, заступао став да неангажоване земље и надаље треба да користе супротности између блокова, и да са земљама које припадају једном или другом блоку сарађују сходно датој ситуацији.

Председник Насер је такође сматрао да је питање солидарности неангажованих земаља кључно питање, нарочито у ситуацији када су неке од њих (Гана, Гвинеја и УАР) биле оптерећене крупним унутрашњим проблемима. Запазио је покушај великих сила да додатним усложњавањем ситуације у неким неангажованим земљама одвуку њихову пажњу са актуелних међународних питања. У настојањима Индије да игра улогу посредника између Истока и Запада, Насер је видео опасност за јединство неангажованих земаља. Притисак Запада на неангажоване земље настављен је и после Конференције, јер се он одлучно „супротставља сваком окупљању неангажованих земаља“, у циљу спречавања проширења ове групе придруживањем нових земаља. У том контексту, Насер је поменуо Кенедијеву изјаву да „неће дозволити неутралним

земљама да усвоје политику неангажованих, као што неће неангажованима дозволити да усвоје комунизам“.

Председници Тито и Насер сагласно су констатовали да је неопходно унапређење сарадње по питању наоружања и развоја војне индустрије.

Анализирајући односе УАР-а и СССР-а после Београдске конференције, председник Насер је изнео запажање да Совјети не крију незадовољство његовим иступањем на Конференцији, а нарочито учешћем у дебати о немачком питању и разоружању. Председник Тито је свог домаћина упознао са резултатима рада XXII Конгреса Комунистичке партије Совјетског Савеза и о свом утиску да је Хрушчов дефинитивно рашчистио са стаљинистичким наслеђем. Отуда је Тито у процесу дестаљинизације видео огроман значај не само за СССР, „већ и за остале социјалистичке земље, као и за читав свет уопште“. Тито није благонаклоно гледао на тенденције за одржавање нове Бандуншке конференције, јер би по њему, она као и све остале регионалне конференције, реметила сарадњу неангажованих земаља у УН.¹⁹²

Сутрадан, 19. XI 1961. г. председницима Титу и Насеру у Каиру се придружио индијски премијер Нехру. На овом, тзв. Тројном састанку, разменили су мишљења о најважнијим питањима из области међународне политике, са посебним акцентом на ситуацију која је настала након одржавања Београдске конференције.

На почетку разговора премијер Нехру је саговорнике упознао са утисцима које је понео са пута у САД. Његов је општи утисак био да је тамо завладала ратна психоза и да се председник Кенеди определио за умеренију спољну политику (умеренију од оне коју су заступале Западна Немачка и Француска), што је наишло на неодобравање и отпор опозиционих група. Такође, пренео им је и своја запажања да је америчка администрација и те како „љута“ и незадовољна тиме што је Београдска конференција показала да у суштини неутралне земље нису неутралне, јер су се отворено ставиле на страну СССР-а, као и због помињања у Декларацији америчких лука на Куби. Чврсто су веровали да су неангажоване земље имале двоструке аршине, па су једни важили за САД, а други за СССР. Своју тврдњу аргументовали су подршком неутралних земаља совјетским нуклерним пробама. На Нехруово излагање, председник Тито је реаговао коментаром да, и под претпоставком да је на Конференцији донета општа резолуција против совјетских тестова, то суштински не би променило ствар и не би спречило Совјете да истрају у намери, осим што би допринела погоршању ситуације. Тито је у свом излагању подсетио да су заправо Американци били ти који су први започели нуклеарне пробе, и да су то радили годинама, а да их неангажоване земље због тога нису ничим осудиле. Што се тиче Београдске конференције, подвукао је да су сви учесници, у већој или мањој мери, изразили своје неслагање са совјетским пробама, па чак и он сам није на ту одлуку гледао са одобравањем, већ је за њу само имао разумевања. Тито је сматрао да је прави разлог њихове љутње и незадовољства Конференцијом независна политика неангажованих земаља. Незадовољство

---

¹⁹² АЈ, КПР I-2/14, *Записници са разговора између председника Тита и председника Насера од 18. 11. 1961. у Каиру (пре и после подне)*

Београдском конференцијом и те како је било присутно и у совјетској политици, с том разликом што су се неки ставови неангажованих земаља поклапали са политиком СССР, али не и са политиком САД-а. Председник Тито је био мишљења да САД својом политиком према неангажованим земљама од њих чине своје непријатеље, што ће пре свега шкодити њима, али је посебно опасном сматрао политику дискриминације, тј. „подвајања неангажованих земаља на пријатеље и непријатеље САД.“ Иза тога се крила намера Вашингтона да се урушавањем јединства ових земаља парализују њихове акције на спољнополитичком плану. Ово свакако, сматрао је Тито, не би требало „збунити“ неангажоване земље, напротив он је био за јачање њихових активности, „нарочито у питањима рата и мира“. Председник Насер је био сагласан да је супарништво које је постојало међу блоковима негативно утицало на неангажоване земље. Настојањем да што више прошире свој утицај на ове земље, блокови су на њих преносили атмосферу хладног рата, чиме су их додатно притискали. Пошто је било више него очигледно да Москва и Вашингтон према неангажованим земљама спроводе политику силе, Насер је сматрао да треба пронаћи начин на који ће се оне супротставити таквој политици, али и шта им је чинити у циљу повећања међусобне сарадње. На крају састанка тројица лидера са озбиљном забринутошћу су констатовала да је затегнутост још увек битно обележје међународних односа, уз сталну могућност проширења на нова подручја, уз појачану трку у наоружавању и обнављању нуклеарних проба. Још једном су подвукли одлучност да све своје активности усмере на очувању светског мира, што управо и јесте био њихов основни спољнополитички циљ, и напретка човечанства. Апострофирана је „потреба општег јачања економске сарадње и сталног развијања економских односа између земаља у развоју, као и између њих и свих других земаља“.¹⁹³

У другој половини 1961. године под утицајем неких нових фактора створена је нова спољнополитичка клима, која је и те како утицала на спољну политику УАР. То је, пре свега, био појачан притисак блокова (нарочито Западног блока) на неангажоване земље, конкретне акције Западног блока (нарочито Велике Британије) на Средњем истоку у циљу јачања њихових интереса и изолације УАР, и нови правац у унутрашњем развоју УАР.

По окончању Београдске конференције, земље Западног блока, а пре свега САД, започеле су систематски притисак на неангажоване земље. Плашећи се неуспеха фронталног напада на њих, америчка администрација одлучила се за раздвајање неангажованих земаља, разврставајући их, у складу са Кенедијевом јавном изјавом, у „пријатељске“ и „непријатељске“ неангажоване земље. Осим тога, имали су посебан став према земљама које су, по њиховој слободној процени, биле лидери у свом региону. Једна од „пријатељских“ земаља која је истовремено била и на лидерској позицији, свакако је УАР. Настала ситуација је за УАР била вишеструко корисна. У то

---

¹⁹³ Исто, *Записник о разговорима председника Тита, председника Насера и индијског премијера Нехруа, одржаним 19. 11. 1961; Заједничко саопштење о разговорима Тито-Насер-Нехру*, у Каиру

време су односи на релацији УАР – Источни блок захладнели, а сецесија Сирије од УАР слабила је њен спољнополитички положај и претила је да угрози њен унутрашњи развитак. Отуда је УАР, врло промишљено, проценила да је побољшање и интензивирање њених односа са најважнијим силама оба блока за њу била не само реалност, већ и прека потреба, па не треба да чуди што је своју спољнополитичку активност усмерила у правцу побољшања односа и са САД и са СССР-ом. Ово није значило да су они одустали од политике неангажованости, јер су наставили да одмеравају своје односе са осталим неангажованим земљама, па и са Југославијом. Међутим, после Београдске конференције, УАР се, међу првима, нашла на удару западних сила, како због значајне улоге међу ванблоковским светом, тако и због новог прогресивног курса унутрашњег развитка. Подржавајући сецесију Сирије, Западни блок је најјачи ударац задао управо УАР-у, а позадина тога била је његова намера да ослаби позиције неангажованих земаља, да заустави прогресивни процес унутрашњег развитка УАР и да ојача своје позиције на Средњем истоку.¹⁹⁴

Када је реч о значају и улози ФНРЈ у спољној политици УАР-а после сиријских догађаја не треба губити из вида Насерову заинтересованост за лидерски примат у Африци, без обзира на позитиван став који је имао према афричкој турнеји председника Тита. Нимало наивно сагледао је све бенефите које му пријатељство са Титом може донети на путу даљег развитка УАР, па је покушао да питање престижа прикрије. Но, оно се ипак могло назрети кроз неке манифестације. Тако нпр. Титова посета афричким земаљама није добила довољан публицитет у штампи УАР, јер је пренебрегнут значај те посете за многе афричке земље, а акценат је стављен на његов долазак у УАР. Сецесија Сирије и појачан притисак са Запада наметнули су УАР потребу преиспитивања свог међународног политичког положаја и одређивање новог спољнополитичког курса, који би јој обезбедио „довољно стабилан међублоковски положај“. Насер је и те како био свестан чињенице да је избалансирано активирање односа са САД и СССР представљало кључну формулу њиховог даљег напретка, али је, додуше смањеним интензитетом и пажљивим одмеравањем својих активности, и даље био на позицији неангажованости. Знајући да је у Југославији имао чврст ослонац и блиског партнера, Насер је себи дао за право да се од ње дистанцира, зато што је проценио да му је у том тренутку потребнија подршка неких других земаља. Тако је покушао да иницијативу за одржавање Тројног састанка у Каиру у новембру 1961. г. припише југословенској страни, како би „скинуо са себе одговорност за овакву манифестацију“, јер би му по сопственој процени улога иницијатора створила лошу репутацију на релацији Исток-Запад. Заправо је, иницијатива за одржавање састанка, потекла од УАР, пошто им је у датом тренутку и те како значила морално-политичка подршка неангажованих земаља. Смањењем југословенског публицитета у штампи, неодржавањем на пријеме амбасаде, и неким сличним манифестацијама, УАР је покушала да на Истоку и Западу створи утисак дистанцирања од своје раније оријентације и југословенског фактора. И поред тога што је у ставовима УАР-а према Југославији било осцилација, Југославија је задржала своју позицију у оквирима

¹⁹⁴ АЈ, КПР, I-2/15-1, *Информативно политички материјал у вези пута Ј.Б. Тита у УАР и Судан*, од 4-18. II 1962. *Спољна политика УАР уопште и односи са Југославијом посебно*

спољнополитичког деловања УАР. Насерово залагање да се реализује предстојећа посета председника Тита Каиру, је било најбољи показатељ његове заинтересованости за даљи развој односа са Југославијом и као билатералним, и као неангажованим партнером.¹⁹⁵

Извесних проблема је било и на пољу економских односа, али они нису могли озбиљније да поремете њихов развој. Економске односе наше земље са УАР с краја 1961. и почетка 1962. године, карактерисало је даље проширење привредне сарадње на свим подручјима, а нарочито на пољу инвестиција и индустријске кооперације. По обиму робне размене УАР је био наш најзначајнији спољнотрговински партнер на афроазијском простору. У току претходне године постигнути су значајни резултати у извозу инвестиционе опреме и индустријске кооперације. Ипак, дотадашња сарадња у економском смислу између две земље, и поред постигнутих резултата, заостајала је за степеном развијености постојећих политичких односа. У циљу подизања привредне сарадње између Југославије и УАР на знатно виши ниво, у марту 1961. г. по први пут је заседао Комитет за привредну сарадњу, као орган две владе, и том приликом је био закључен и Споразум о његовом оснивању. Његов основни задатак је био да проучава и предлаже мере у циљу унапређења и проширења сарадње на економском, техничком и трговинском пољу, укључујући и поље индустријске кооперације. Интензиван развој инвестиционе сарадње између наших држава је био омогућен Споразумом о економској и индустријској сарадњи из јануара 1961. године и Споразумом из 1958. године и реализовао се решавањем појединачних захтева, али пошто није била координирана и планска, нису ни постигнути значајни резултати.¹⁹⁶

Петог фебруара 1962. године у Каиру је дошло до поновног сусрета председника Тита и председника Насера, којом приликом су размотрили актуелну међународну ситуацију и положај неангажованих земаља. Сагласно су оценили да њихов положај није задовољавајући, и да империјалистичке земље, кроз економски притисак, истовремено врше и политички притисак. Њихова намера је била да разбију јединство неангажованих земаља и да их економски ослабе до те мере да морају да се усредсреде на своје унутрашње проблеме и буду пасивни посматрачи светских збивања. Насер је изнео своје запажање да је овај притисак нарочито дошао до изражаја након Београдске конференције, и да су се са проблемима ове врсте нарочито суочили Нкрумах, Секу Туре, Модибо Кеита и Сиримава Бандаранаике. Многе неангажоване земље сусретале су се са разним заверама и спрегама колонијалних сила са унутрашњим реакционарним снагама, са тенденцијом збацивања владе (нрп. Секу Туре у Гвинеји). Насер је истакао да је, ипак, њихов главни проблем, нарочито у Африци, економска зависност од Запада. То је наметало потребу узајамне економске помоћи и сарадње неангажованих земаља, и био један је од начина да се ослободе зависности страних утицаја. Насер је Тита упознао са предлогом председника Кеите (Мали) да овај

¹⁹⁵ Исто, *Значај и улога ФНРЈ у спољној политици УАР после сиријских догађаја*, стр. 14-18.

¹⁹⁶ Исто, *О неким важнијим питањима унутрашње и спољне политике УАР после расцепа Уније са освртом на билатералне односе са ФНРЈ*, Београд, 25. јануар 1962.

разговор искористе за припрему састанка министара иностраних послова земаља учесница Београдске конференције, што би представљало наставак Тројног састанка. Тито је био мишљења да би конференцију министара иностраних послова требало искористити за политичку формулацију задатака привредних стручњака и да би њихов састанак требало организовати на широј основи. Ту је пре свега мислио на ангажовање Јапана, који је упркос својој развијености и огромном привредном потенцијалу, такође био „погођен процесима интеграције“. Идеја о одржавању економске конференције неангажованих земаља отворила је многа питања, али је неспорно да би била од вишеструке користи у ситуацији када моћници са Запада „покушавају да униште идеју позитивне неутралности путем економског рата“. Без обзира на многе недоумице, саговорници су били сагласни да су кључни проблеми неангажованих земаља унутрашњи економски развој и економска зависност, економски притисци и борба против њих, међусобна сарадња и сарадња са развијеним земљама, проширење обима трговинске размене између ових земаља и супротстављање економским групацијама. Према томе, економска конференција неангажованих земаља требало је да допринесе њиховом економском зближавању и осамостаљивању.¹⁹⁷

Пријем новоименованог амбасадора УАР-а Мохаммеда Абузеида половином јуна 1962. године дао је повода за прављење пресека билатералних односа две земље током последњих неколико месеци. Односи Југославије и УАР у периоду после састанка Тита и Насера у фебруару 1962. године углавном су били усмерени на заједничке припреме за Конференцију економских експерата у Каиру, што је иницирало посету Коче Поповића и Јосипа Ђерђе Уједињеној Арапској Републици. Допринос унапређењу билатералне сарадње дале су и посете Моме Марковића, на челу здравствене организације и Крсте Црвенковског, испред културне делегације. Ипак, дало се приметити да је у узајамним посетама дошло до дизбаланса, обзиром да је реализовано знатно више наших посета (и то на вишем нивоу), него њихових. Обим економских односа у поређењу са претходним периодом показивао је тенденцију побољшања, иако још увек није био на нивоу објективних могућности, нити обостраног очекивања, предвиђеног уговорима. На обострано задовољство темпо развоја културне сарадње био је на задовољавајућем нивоу, уз настојање и једне, и друге стране за њено унапређење и проширење. Културна сарадња је током ове године потпору пронашла у Плану културне сарадње која важи за 1962. и 1963. годину. Делегација југословенских писаца (Танасије Младеновић и Јордан Леов) била је гост Високог савета за уметност и културу УАР-а, а у својству посматрача наши писци су учествовали на Другој афроазијској конференцији писаца. Иво Андрић је посетио УАР у марту, као гост Министарства за културу. Унапређењу културне сарадње свакако су допринеле посете представника Савета за културу Хрватске и Словеније и делегације Радничког универзитета у Загребу Уједињеној Арапској Републици у априлу 1962. године.¹⁹⁸

---

¹⁹⁷ Исто, *Забелешка о разговорима друга Председника са Председником Насером на дан 5. фебруара 1962. у Каиру*

¹⁹⁸ АЈ, КПР I-3-a/121-22, *Пријем амбасадора Мохаммед Хамди Абузеида, Преглед билатералних односа са УАР (поводом предстојеће предаје акредитива новог амбасадора УАР)*, Београд 14. јуни 1962.

У другој половини октобра, у званичној посети Југославији боравили су Ел Сајед Мохаммед Јуссеф, министар просвете и др Абдел Азиз Ел Сајед, министар за високо образовање УАР-а. То је била узвратна посета Крсти Црвенковском, секретару СИБ-а за просвету и културу, који је у УАР-у боравио почетком године. Током вишедневног боравка у нашој земљи исказали су нарочито интересовање за реформисани процес наставе и систем општег образовања кадрова као полазне основе за наставак образовања на вишим школама или универзитету.¹⁹⁹

Министар финансија и планирања др Абдел Монеим Ел Кајсуни боравио је у званичној посети Југославији крајем октобра на челу економске делегације, с којом се преговарало о проблемима економске сарадње две земље. Кључне теме разговора била су следећа питања:

1. Анализа економских односа Југославије и УАР и њихово даље унапређење, са посебним освртом на преглед робне размене и могућностима за проширење њеног обима и структуре, и сарадња на трећим тржиштима;
2. Разматрање питања сарадње земаља у развоју у духу закључака Каирске економске конференције, одржане јула 1962. године;
3. Организационе припреме за Светску економску конференцију.²⁰⁰

Треће заседање Мешовитог комитета за привредну сарадњу УАР-а и Југославије одржано је од 9-16. априла 1963. године у Каиру, а на дневном реду су била питања сарадње на међународном плану, проширење билатералне економске сарадње и индустријска кооперација и специјализација. По питању сарадње на међународном плану размењена су мишљења о међународним економским проблемима, и на обострано задовољство констатована је идентичност ставова по кључним питањима. Разматране су конкретне мере које треба предложити Конференцији Уједињених нација о трговини и развоју. Посебан акценат је стављен на потребу консултовања земаља учесница Каирске конференције и других земаља у развоју и договорена је размена нацрта одговора Генералном секретару Уједињених нација о питањима чијим ће се решавањем бавити ова Конференција. У оквиру билатералне економске сарадње УАР и Југославије трговина је представљала једно од „најактивнијих подручја“ у привредној сарадњи две земље, и у последњим годинама забележен је знатан раст укупног обима робне размене. Укупан обим размене у 1961. години износио је 24,8 милиона долара (од тога извоз 16,8 милиона, а увоз 8 милиона долара), а у 1962. години 33,3 милиона долара (наш извоз 21,3 милиона долара, а увоз 12 милиона), што

¹⁹⁹ АЈ, КПП I-3-a/121-26, *Забелешка о посети Југославији министра УАР Youssefa и El Sayeda*, 20. октобар 1962.

²⁰⁰ АЈ, КПП I-3-a/121-27, *Пријем економске делегације на челу са Абдедл Монеим Ел Кајскуни-ем, Информација о економској сарадњи са УАР (поводом пријема министра Кајсунија)*, Београд 23. октобра 1962.

је представљало повећање од 34% у односу на 1961. годину. Пратећи овај тренд програмом за 1963. годину било је предвиђено даље повећање робне размене. У циљу проширења и унапређења билатералне привредне сарадње договорено је формирање Заједничког бироа за индустријску и пољопривредну сарадњу са седиштем у Каиру, чији би превасходни задатак били рад на успостављању контаката између заинтересованих привредних субјеката и органа УАР и Југославије и припрема закључивања уговора о индустријској специјализацији и кооперацији.²⁰¹

У току 1963. године, као и у ранијем периоду, сарадња Уједињене Арапске Републике и Југославије манифестовала се кроз низ координираних акција и међусобних консултација (о Економској конференцији земаља у развоју, припремама за Конференцију УН за трговину и развој, и сл.), те је дотадашња пракса показала да сарадња на плану политике неангажованости остаје трајан елемент и основа наших политичких односа. Пошто је средином 1962. године дошло до извесног захлађења у односима две земље, како из субјективних, тако и због објективних разлога, Београд и Каиро преузели су конкретне мере у циљу превазилажења настале ситуације. Пре свега интензивирана је дипломатска активност и једне, и друге, стране што је допринело да се узајамним односима поврате ранија атмосфера и интензитет. У циљу поспешивања сарадње ССРНЈ са Арапском социјалистичком унијом (која до тада није остварена) планиране су посете званичника УАР-а Југославији: Камал Рифаата, члана Председничког савета и Абдел Кадер Хатема, министра за информације и националну оријентацију. И поред тога што је економску сарадњу две државе у овом периоду карактерисао повољан развој робне размене, општи је утисак био да сви расположиви потенцијали нису искоришћени. То се пре свега односило на уску извозну структуру УАР и ограничене извозне вишкове који су били фактор ограничености међусобне размене. Чињеница је да УАР за период 1962-1963. г. није поштовала утврђене контингенте извоза, што је реметило развој међусобне размене. Последица тога је да и поред бројних интервенција на разним нивоима нисмо успели да добијемо велики број артикала за чију испоруку се УАР обавезао Протоколом из октобра 1962. године. С друге стране, наш извоз у УАР растао је и проширивао се и по обиму, и по структури. Индустријску сарадњу успоравало је ангажовање одобреног инвестиционог кредита у висини од 20 милиона долара и интензивирање и проширење производне кооперације у појединим индустријским гранама. Сходно одредбама Споразума о културној и научној сарадњи већ пет година на праксу у нашу земљу долазили су студенти Пољопривредног института и стручних школа УАР. Значајну манифестацију успешне културне сарадње са УАР представљало је већ традиционално гостовање Београдске опере у Каиру, као и размена универзитетских професора, сликарске изложбе, ангажовање наших музичара у каирском симфонијском оркестру и слично.²⁰²

²⁰¹ АЈ, КПП I-3-а/121-30, *Информација о заседању Мешовитог комитета за привремену сарадњу УАР-Југославија од 9-16. априла 1963. године у Каиру*

²⁰² КПП I-3-а/121-30, *Посета председника Гамал Абдел Насера од 12-16. V 1963. Информативни материјал, Билатерални односи СФРЈ – УАР, стр. 46-53*

На позив председника Тито председник УАР-а Гамал Абдел Насер је боравио у пријатељској посети СФРЈ од 12-16. маја 1963. године. Током разговора које су водили 12. маја у вечерњим сатима и 13. маја пре подне на острву Ванга констатовали су, да је упркос постајању још увек нерешених крупних међународних питања ипак постигнут незнатан, али не и занемарљив напредак у решавању истих. Оба председника су имала велика очекивања од предстојеће Конференције шефова држава и влада независних афричких земаља у Адис Абеби, чији је превасходни задатак требало да буде боље разумевање и унапређење њихове међусобне сарадње. Председник Тито је био мишљења да би од изузетног значаја било када би афричке земље на Конференцији усагласиле ставове по питањима општег разоружања, забране атомских тестова, стварања безатомске зоне у Африци и потпуне деколонизације. Сагласан са мишљењем свога саговорника, Насер је додао, да би Конференција требало да донесе декларацију сличну Бандуншкој декларацији и да допринесе стварању Афричке лиге. Председник Тито је исказао интересовање за тренутну ситуацију у Сирији и Ираку, а нарочитих недоумица је имао у погледу Сирије. Насер је појаснио да је по отцепљењу Сирије од УАР-а БААС био најреакционарнија партија, са превасходним циљем да приграби сву власт у Сирији, да изврши уједињење Сирије и Ирака, и да се након тога приступи уједињењу са УАР-ом. Председници су поздравили идеју о стварању федерације УАР-а, Сирије и Ирака „као израз тежње арапског народа за јединством и прогресом“. Насера су интересовали утисци које је Тито понео са недавне посете СССР-у. Тито је са нескривеним задовољством изнео констатацију да је та посета била од вишеструке користи, јер је допринела да се разјасне извесне недоумице на релацији Југославија-СССР, и да се усагласе ставови по неким значајним питањима. Тито је навео да су се у последње време, а нарочито у току последње две године, односи Југославије и Совјетског Савеза видно побољшали, пре свега економски односи, који су створили добру основу да и политички односи крену у позитивном смеру. И пре његовог одласка у СССР, између наше две земље усаглашени су ставови по питању ликвидације колонијализма, разоружања, берлинског питања и слично. Остала су отворена питања наших погледа на лагер и њихових на политику неангажованости. Ову своју посету, како је рекао, Тито је искористио да јасно и недвосмислено совјетском руководству стави до знања „да је бесмислено тражити од Југославије да се укључи у лагер“, јер су југословенски погледи на развој социјализма другачији. Његов је утисак био да су они, а пре свих Хрушчов, то разумели, и да је питање југословенског приступања лагеру коначно „скинуто са дневног реда“. Питање учешћа Југославије у Покрету неангажованих земаља за њих је раније било спорно. У разговорима које су водили Тито и Хрушчов су се само на кратко дотакли питања Кине, обзиром да су Југославија, али и СССР били „најважнија мета кинеских напада“. По Титовој процени спор на релацији Кина-СССР није био суштинске природе, него различити ставови у вези са неким кључним питањима данашњице. Међу њима су постојала размимоилажења у поимању питања рата и мира, политике активне мирољубиве коегзистенције, социјалистичке револуције. Док су се Кинези залагали за „перманентну револуцију“ и сталну напетост, па чак и за рат као крајњу консеквенцу, дотле су руководства СССР-а

и Југославије била поборници борбе за очување мира на путу социјалистичког развитка. У том смислу Тито је констатовао да за разлику од Кине која је оштри критичар политике мирољубиве коегзистенције, Совјетски Савез у последње време све више „акцептира ту политику“. Тито се осврнуо и на разне спекулације и нагађања на Западу у вези са његовом посетом СССР-у. У тамошњим круговима увелико се писало и говорило о томе да је Југославија променила свој политички курс, напустила политику неангажованости и приклонила се Источном блоку, што је Тито демантовао. Питање колонијализма Тито и Хрушчов су једнако третирали, јер је и совјетско руководство изразило спремност да подржи и помогне борбу колонијалних народа за ослобођење и стицање независности. Тито је, такође, објаснио да је велики део напада које је кинеско руководство вршило на нашу земљу имало упориште у њиховој борби за престиж не само у Азији, већ и у Африци, јер је југословенски утицај на те земље био велики. Тито је са поносом констатовао да је последњих година Југославија осим са СССР-ом, изградила добре односе и са осталим источноевропским социјалистичким земљама. Председника Насера је интересовало Титово виђење југословенског односа са западним земљама. Као и раније, Тито је и овога пута поновио да је наш циљ одржавање добрих односа са свим земљама, независно од тога ком блоку припадају. Међутим, његов одлазак у СССР изазвао је сумњичавост и критику америчке администрације, пре свега њених реакционарних кругова који су антијугословенску кампању започели већ после Београдске конференције. Последица тога било је да је у Сенату „прихваћена одлука о укидању клаузуле највећег повлашћења у односу на Југославију“. Односе са осталим западним земљама Тито је оценио као релативно стабилне. Након Титовог излагања и Насер је имао потребу да свог саговорника упозна са суштином односа УАР-а са Совјетским Савезом и западним земљама. Иако је за односе са Совјетима рекао да „су нормални“, истакао је да тамошње руководство нема слуха за идеју арапског јединства, и да је по њима оно проамеричка творевина. Односе са осталим источноевропским земљама Насер је позитивно оценио. И поред тога што се нису слагали са ставовима америчке администрације у свим питањима (Израел и Куба), она је ипак тежила одржавању „нормалних односа“ са УАР. О односима УАР и Кине председник Насер је рекао да су они све донедавно били прилично хладни, али да му је Али Сабри, председник Извршног већа УАР-а пренео, да је током недавне посете Кини, у разговорима са Чу Ен Лајом и Мао Це Тунгом, стекао утисак да код њих постоји заинтересованост да се ти односи поправе и унапреде.

Председници Тито и Насер поновили су своје убеђење да је за обезбеђење трајног мира у свету и просперитет човечанства неопходно што пре стати на пут неравномерном економском развоју и умањити разлике које постоје између високо индустријализованих и привредно мање развијених земаља. У том смислу посебну важност придавали су предстојећој Светској конференцији УН о трговини и развоју, са великим очекивањем да ће она убрзати процес решавања овог акутног светског проблема. Дубоко су били уверени да даље унапређење сарадње између Југославије и УАР доприноси јачању мирољубиве и равноправне сарадње, јачању демократије и социјализма, те очувању и учвршћењу мира међу народима у свету. Сагласно су

оценили да је дошло време да се размотре могућности сазивања нове конференције неангажованих земаља на ширим основама.²⁰³

Четвртог децембра 1963. године дошло је до састанка од посебног значаја Тита и амбасадора УАР у Београду, Абузеида. Окосницу разговора чиниле су импресије председника Тита са пута по неким земљама Латинске Америке и САД, као и питања у вези са организовањем нове конференције неангажованих земаља. За Тита је ово путовање било велико и позитивно искуство, и његов општи утисак је био да земље Латинске Америке и те како могу да одиграју позитивну и веома важну улогу на међународном плану, јер најважније међу њима „следе прогресивни курс у унутрашњој политици“. Иако се у документима објављеним поводом посете није говорило директно о неангажованости, „из духа докумената“ и из вођених разговора јасно је проистицало да спољнополитичка оријентација ових земаља све више показује тенденције ка неангажованости. Разговоре које је водио са америчким председником Кенедијем Тито је оценио као врло конструктивне. У вези са организовањем нове конференције неангажованих земаља Тито је имао јасан став да са тим не треба журити, јер један такав светски скуп земаља, изискује детаљну, широку и свеобухватну припрему. Учеснице конференције требало би да буду све земље које су се делима залагале за мир у свету, а не формално, а то су по његовом мишљењу биле земље које су спроводиле политику која је „инаугурисана“ Београдском декларацијом. У том контексту, на предстојећу конференцију не би требало позвати НР Кину која се декларативно изјашњавала за мир, а заправо је заузимала супротан став по питањима коегзистенције, рата и мира и неангажовања²⁰⁴. Отуда би њеним евентуалним учешћем на конференцији политика неангажованости била „компромитована“. Тито и Абузеид су сматрали да би до септембра следеће године било сасвим довољно времена да се конференција ваљано припреми и организује. Међу саговорницима није било дилеме да списак учесница свакако треба проширити у односу на Београдску конференцију, јер су за протекле три године многе афричке земље и земље Латинске Америке испољиле своју наклоност ка неангажованим земљама и њиховој мирољубивој коегзистенцији.²⁰⁵

---

²⁰³ Исто, *Званични коминике о посети председника Уједињене Арапске Републике Гамала Абдела Насера Социјалистичкој Федеративној Републици Југославији, Бриони*, 16. маја 1963; *Забелешка на Ванги 12. маја 1963. и Бриони*, 13. маја 1963.

²⁰⁴ АЈ, КПР I-3-a/121-32, *Нацрт забелешке о посети амбасадора УАР Абузеида код председника Републике, Јосипа Броза Тита*, 4. децембра 1963. Београд

²⁰⁵ Исто

Југословенско-египатски односи у периоду од 1964. године до краја 60-их година

Билатералне односе СФРЈ и УАР у периоду који је уследио обележила је иницијатива званичника УАР да се започети тренд узајамних посета на високом нивоу настави. Слично Југославији и УАР је у политици неангажовања пронашла начин за решавање најбитнијих проблема своје спољне политике. У периоду хладноратовских сукоба и борбе великих сила за престиж на Блиском истоку, Насер је све више увиђао колико му је била блиска југословенска политика „одлучне одбране независности земље, афирмације принципа самоопредељења народа и несврставања у блокове“. Политика неангажовања на спољном плану и нови, социјалистички курс унутрашњег развоја УАР-а у великој мери су допринели даљем интензивирању односа две земље. Економски односи су и даље били на линији успона и са 2% наше целокупне међународне трговине УАР је представљала нашег далеко најзначајнијег афричког и арапског партнера. На културном пољу постигнути су видни резултати, и они су по обиму и разноврсности, заузимали једно од водећих места на лествици наших односа са иностранством уопште, а нарочито са Африком.²⁰⁶

У жеку припрема Друге конференције неангажованих земаља у званичној посети Југославији у периоду од 17. до 22. јуна боравио је подпредседник УАР Закарија Мохиедин, који је том приликом имао састанак са Титом и два састанка са Александром Ранковићем, подпредседником Републике. Током разговора 19. јуна Тито је констатовао да су политички односи УАР и СФРЈ достигли висок ниво, и да треба озбиљно радити на достизању тог нивоа и у економским односима. Ипак, у жижи њиховог разговора била је посета совјетског премијера Хрушчова УАР, коју је Мохиедин оценио као веома корисну. Та посета је омогућила размену мишљења о многим питањима, и допринела је да разлике у мишљењима СССР и УАР буду минимизирани. Тито је изјавио да му је Хрушчов, приликом његове посете Совјетском Савезу, рекао „да је веома задовољан са посетом и да сада много боље разуме Африку“. По оцени Тита позитиван развој односа између СССР-а и УАР од вишеструког је значаја не само за ове две земље, већ и за повезивање читаве Африке са СССР-ом и социјалистичким земљама.²⁰⁷

Потпредседници А. Ранковић и З. Мохиедин водили су веома конструктивне разговоре (18. и 22. јуна 1964) и високо оценили корисност узајамних посета. Мохиедин је изразио велику захвалност Совјетском Савезу на указаној материјалној и техничкој помоћи приликом прве фазе изградње Асуанске бране. Аспект материјалне

²⁰⁶ АЈ, КПР I-3-а/121-33, *Пријем подпредседника Закарије Мохиедина, Информативни материјал, Подседник о УАР, Билатерални односи СФРЈ – УАР*, стр. 11-14, 19. VI 1964.

²⁰⁷ Исто, *Забелешка о разговору Председника Ј.Б. Тита са Подпредседником УАР Закаријом Мохиедином*, 19. VI 1964. на Брионима

помоћи свакако није био занемарљив, али је политички аспект Хрушчовљеве посете УАР био далеко значајнији. Његова вишедневна посета је допринела да те две земље увелико приближе ставове по многим питањима актуелних светских збивања. Мохиедин се дотакао питања јединства УАР-а и Ирака, тачније њихове федерације уз констатацију да је њихов приоритетан задатак да „развијају јединство циљева, а не народа“. Такође, осврнуо се и на ситуацију у Јужној Арабији, где су Енглези упорно настојали да се одрже на власти, због чега су у Лондону одржали Конференцију султана из свих делова Арабије. УАР је имала у плану одржавање конференције сличног формата у Каиру, која би била покушај њиховог придобијања за концепт арапског јединства. Подпредседник А. Ранковић упознао је свог саговорника са запажањем да је дошло до промене политичке климе у периоду који је претходио одржавању Друге конференције неангажованих земаља, у том смислу што „СССР и друге социјалистичке земље прихватају неангажованост односно дају подршку конференцији, а САД нису толико противне њеном одржавању, као што су биле у односу на Прву конференцију“.

Другог дана разговора подпредседник Ранковић бавио се анализом започетог процеса проширења југословенских односа са многим земљама централне и Западне Африке, а нарочито на југословенску Мисију добре воље која је посетила Конго, Бразавил, Камерун, Обалу Слоноваче, Нигер, Горњу Волту, Сенегал и Мауританију. Мисија је стекла уверење да ове земље заступају политику потпуног осамостаљења од метрополе и показују склоност ка политици неангажованости. Отуда су југословенски званичници очекивали да ће предстојећа Конференција афричких лидера у Каиру одиграти значајну улогу у том смислу што ће ојачати њихове позиције и припремити их за учешће на Другој конференцији неангажованих земаља. Бавили су се између осталог, и питањима односа друштвено-политичких организација (пре свега ССРЈ и АСУ), и сагласно су констатовали да тренутна политичка клима и те како погодује њиховој сарадњи у правцу прогреса и социјалистичког развоја СФРЈ и УАР.²⁰⁸

Ипак, за неангажоване земље најважнији политички догађај је била њихова Друга конференција у Каиру, на којој је учешће узело 47 држава у својству пуноправних чланица, и десет у улози посматрача. У односу на оснивачку Београдску конференцију број учесница је скоро па дуплиран. Избор Каира за домаћина Другог самита неангажованих је био сасвим логичан обзиром на важност Насерове улоге у самом Покрету, али и важност Африке као континента чије земље су биле његови најбројнији припадници. Конференција је одржана у периоду од 5. до 10. октобра 1964. г. Теме Конференције су биле разне. Поново се много расправљало о колонијализму, неколонијализму и империјализму. Пружена је пуна подршка народима који се још увек боре за своју независност, па им је у том смислу признато право на самоопредељење.

---

²⁰⁸ Исто, Забелешка о разговорима подпредседника Републике Александра Ранковића са подпредседником Уједињене Арапске Републике Закаријом Мохиедином у згради Савезног извршног већа на дан 18. и 22. јуна 1964. г.

Главни камен спотицања овог Самита је био сукоб Титовог концепта универзализма и Сукарновог концепта регионализма. Југословенски званичници су инсистирали на формирању једног широког покрета, који би окупљао све ванблоковске земље и координисао њихову делатност у Уједињеним нацијама, па и шире. Сходно томе, Тито је био заговорник ненасилне промене постојећег међународног поретка, форсирањем политике мирољубиве коегзистенције. Супротно томе, Сукарно је инсистирао на окупљању искључиво афроазијских земаља у један регионални покрет који би се бавио локалним проблемима земаља са тог простора. Он је сукоб земаља Трећег света са земљама окупљеним око супротстављених блокова сматрао неминовним, па отуда није била могућа политика коегзистенције између ове две велике групе земаља.²⁰⁹

Председник Тито и потпредседник УАР Закарија Мохиедин поново су се састали 29. октобра 1964. године у Београду, убрзо по завршетку Друге конференције неангажованих земаља у Каиру, као и након смене Хрушчова, па су се ови догађаји наметнули као кључне теме њиховог разговора. Председник Тито се осврнуо на писање индонежанске штампе о Каирској конференцији, која је заузевши субјективни став, извештавала да су на Конференцији преовладале регионалистичке тезе њиховог председника Сукарна, а да су тезе осталих делегација, укључујући и нашу која је заступала концепт универзализма, претрпеле неуспех. Отуда су ти листови, сматрао је Тито, писали „да смо на Конференцији били амерички експоненти“...

Смењивање Хрушчова подједнако је занимало и Тита, и Мохиедина. Сагласни су били у ставу да је то унутрашње питање СССР-а, али начин на који је то изведено превазилазило је њихове границе, јер је нанео већу штету него корист како Совјетском Савезу, тако и радничком покрету и прогресивним снагама у свету. Није се могла пренебрегнути чињеница да су СССР и Хрушчов лично и те како одиграли значајну улогу у смиривању тензија у свету, као и у спровођењу мирољубиве политике. Тито је свог саговорника упознао и са детаљима разговора са белгијским подпредседником владе, Спаком. Теме њиховог разговора биле су Конго, Каирска конференција и међународна ситуација, али је за Тита то била прилика да се код Спака информише о политици западних земаља у Африци. Тито се није либио да оштро критикује ту политику, не штедећи ни белгијске ставове.²¹⁰

У периоду од 2. до 8. марта 1965. године подпредседник СФРЈ Александар Ранковић је боравио у званичној посети УАР, којом приликом је разговарао са подпредседником Закаријом Мохиедином (2. марта). Пошто је изразио задовољство десетогодишњом плодном сарадњом СФРЈ и УАР како на унутрашњем, тако и на међународном плану, изнео је југословенске погледе на нека актуелна збивања у свету.

²⁰⁹ Др. Драган Богетић, *Сукоб Титовог концепта универзализма и Сукарновог концепта регионализма на Самиту нестврстаних у Каиру 1964. Оригиналан научни рад*, Београд, 2017.

²¹⁰ АЈ, КПР I-3-а/121-35, *Забелешка о разговорима друга Председника са подпредседником УАР Мохиедином 29. октобра 1964. у Белом двору*

Незаобилазна тема разговора било је погоршање међународне ситуације и озбиљна претња миру, чему су нарочито допринели догађаји у Вијетнаму, Конгу и ОУН. Говорио је и о развоју односа на релацији СССР-САД и о разликама које између њих постоје не само по питању суштине проблема, већ и у начину њиховог решавања. Обнављањем своје присутности у Азији, совјетско руководство је желело да стави до знања да је незаобилазан фактор за политичко решење кризе у Југоисточној Азији, и да ту чињеницу САД морају имати у виду. Политика САД помагала је Кини у намери раздвајања СССР и САД по питању коегзистенције и могућности споразумног решавања проблема. По питању Генералне скупштине Александар Ранковић је изнео југословенски став да узрок кризе унутар ОУН није био финансијске природе, већ намера да се одстрани утицај прогресивних снага и минимизира улога несврстаних земаља у овој светској организацији. Тенденцију у правцу слабења значаја и утицаја Генералне скупштине, и поновног јачања улоге Савета безбедности у коме западне земље имају привилегован положај, Ранковић је оценио као забрињавајућу. Иступање Индонезије из ОУН је, свакако био лош потез који ће се негативно одразити на Покрет неангажованих.

Потпредседник З. Мохиедин се највећим делом сложио са излагањем А. Ранковића. Као питање од посебног значаја, он је истакао повећану агресивност политике америчког руководства, која се огледала у вршењу снажног притиска на земље у развоју (Вијетнам, Конго).²¹¹

Подпредседници Ранковић и Мохиедин наставили су разговор 7. марта, којом приликом су констатовали да СФРЈ и УАР имају иста гледишта у погледу тренутне међународне ситуације. Због тога су овај разговор посветили анализи билатералних, пре свега економских односа две земље. У циљу свестраније анализе у разговору су учествовали министар за привреду и спољну трговину Шукеир и подпредседник СИВ-а Јаков Блажевић. Заједничка оцена је била да ти односи нису најидеалнији, јер увек може више и боље, али и поред многих тешкоћа они су ипак имали тенденцију сталног побољшања и унапређења, на чему ће обе стране наставити да раде.²¹²

Заоштравање односа са неким западним земљама, као и проблеми који обично прате земље у развоју, навели су УАР да у наредном периоду поново размотри планове привредне изградње и преоријентише се у погледу снабдевања и финансирања на социјалистичке земље. Последица тога је било смањење квоте извоза УАР-а у СФРЈ за неке важније производе, уз настојање да се увоз из СФРЈ одржи на истом нивоу, па чак и увећа. Упркос низа проблема и тешкоћа кроз које је пролазила, привредна сарадња са УАР у овом периоду, са наше тачке гледишта, могла се позитивно оценити. Анализа робног промета између наших земаља показивала је тенденцију лаганог, али сталног

---

²¹¹ АЈ, КПР I-5-b/117-4, *Из забелешке о разговорима председника Републике Александра Ранковића са подпредседником Уједињене Арапске Републике Закаријем Мохиедином за време званичне посете Уједињеној Арапској Републици од 2. до 8. марта 1965.*

²¹² Исто

пораста. Сарадња у инвестиционим пословима такође се одвијала успорено, а ни индустријска кооперација није била на завидном нивоу. Било је много идеја о различитим облицима сарадње, али оне нису реализоване услед недостатка конкретних предлога. У његовом спровођењу и поред видних резултата, било је тешкоћа и са једне, и са друге стране. Неке су биле материјалне природе, а неке резултат недовољног разумевања, што је довело до отказивања неких, и те како корисних, пројеката (нпр. сарадња Каирске и Београдске опере).²¹³

На позив председника УАР Гамала Абдела Насера, председник СФРЈ Ј.Б. Тито боравио је у званичној посети УАР-у од 26. до 30. априла 1965. Као и током свих ранијих састанака разменили су мишљења о актуелној међународној ситуацији и са забринутошћу констатовали пораст затегнутости услед примене војне силе од стране неких развијених земаља и настојање колонијалних сила да наметну своју доминацију новоослобођеним земљама. У том смислу, две конференције несврстаних земаља, одржане у Београду и Каиру, само су још више учврстиле политику мирољубиве коегзистенције „као ефикасног средства да се одбране тековине народа и поразе планови колонијалиста и реакционара“. Председници Тито и Насер су са неодобравањем пратили актуелне догађаје у Југоисточној Азији, а вијетнамско питање третирали су као огромну опасност по светски мир. Свесни огромног значаја ОУН у очувању светског мира и поретка сматрали су да је на мирољубивим снагама одговоран задатак да допринесу превазилажењу кризе унутар ове организације, чиме би се повратили њен углед и ефикасност. Још једном су истакли неопходност општег и потпуног разоружања и спречавања ширења нуклеарног оружја. У том контексту залагали су се за ликвидацију страних војних база које су биле озбиљна претња слободи и безбедности нација. Оба председника су придавала пуну подршку захтевима арапског народа Палестине за обнову његових легитимних права и борби јеменског народа против британских империјалиста. Сагласни су били у осуди империјалистичког мешања у унутрашње ствари Конга и политике апартхејда коју је спроводила Влада Јужноафричке Републике. Председници Тито и Насер су благонаклоно гледали на борбу коју су водили народи Анголе, Мозамбика и тзв. Португалске Гвинеје против колонијализма.²¹⁴

На позив председника СФРЈ Ј.Б. Тита, Г.А. Насер, председник УАР, посетио је Југославију у периоду од 1. до 4. септембра 1965. г. и то је био њихов шеснаести сусрет. Током ове кратке посете састали су се чак три пута (првог, другог и трећег септембра). Иако је од њиховог последњег сусрета у Каиру протекло тек неколико месеци, поново су размотрили развој међународне ситуације, и са забринутошћу констатовали њено погоршање узроковано кршењем основних принципа афримисаних у међународним односима и тенденцијом употребе силе у односима међу државама.

²¹³ АЈ, КПР I-2/24-2, *Пут Ј.Б. Тита у УАР 26-30. IV 1965. Билатерални односи СФРЈ-УАР*

²¹⁴ Исто, *Заједнички коминике*, Каиро, 30. априла 1965.

На почетку разговора разменили су искуства и запажања која су понели са недавних путовања, Тито из СССР-а, Чехословачке и Немачке Демократске Републике, а Насер из СССР-а. Председници су оценили да најновија дешавања у Вијетнаму озбиљно угрожавају светски мир, па је обустава бомбардовања била најхитнији приоритет. Руковођен неопходношћу хитне обуставе ватре, Тито је преко Харимана, америчког амбасадора у Београду, упознао председника Џонсона са нашим ставовима у вези са дешавањима у Вијетнаму, апеловао да САД прекину са бомбардовањем Северног Вијетнама и поручио му да несврстане земље у оваквој ситуацији „не могу седети скрштених руку“. Председник Џонсон се председнику Титу писменим путем захвалио на искреном залагању за мир, и јасно му ставио до знања да ће бомбардовање Северног Вијетнама бити настављено. Што се тиче односа Северног и Јужног Вијетнама југословенски став је био да то питање треба препустити вијетнамском народу поштујући његову вољу и право на самоопредељење. Током разговора са председником Титом, амбасадор Хариман је упутио апел несврстаним земљама да утичу на руководство Кине и Северног Вијетнама да смање тензије и седну за преговарачки сто. Тито се овим осетио прозваним, па је Хариману поручио, да ни он лично, а ни југословенско руководство не могу у том смислу бити од велике помоћи и да би то било идентично очекивању таквих активности од СССР-а, или неке друге социјалистичке државе које су Кинезима трн у оку, што би имало контраефекат и појачало кинески отпор.

Што се тиче актуелних дешавања у Алжиру и смене Бен Беле, председник Тито је изнео став да ћемо бити уздржани све дотле док они следе тренутни курс без икаквих назнака да почињу нагињати Западу или реакционарној политици.

У наставку разговора другог септембра Тито је свог саговорника информисао о недавним путовањима у Чехословачку, НДР и СССР. На Титову констатацију да је посета Чехословачкој била од обостране користи и да је додатно учврстила ионако већ добре односе, Насер се надовезао тврдњом да су и односи УАР и Чехословачке на узлазној линији, и да их је Чехословачка помогла давањем кредита у реализацији првог петогодишњег плана. Посету НДР Тито је високо оценио, истакавши између осталог, да су наши билатерални односи достигли завидан степен развоја, те да нам је она постала интересантан трговински партнер.

Значајан део излагања Тито је посветио посети СССР-у, констатујући да је са совјетским руководством постигнута сличност или идентичност ставова у вези са важнијим међународним питањима (односи са Кином, ситуација у Вијетнаму, ОУН, несврстане земље и сл.). Тито је сукоб Кине и СССР-а оценио као „веома озбиљан и дуготрајан“ и да није био последица идеолошких размимоилажења, већ великодржавних аспирација. Кинези су у том сукобу ишли толико далеко, да су чак претендовали и на неке совјетске територије које никада нису биле њихове. Отуда је Тито сматрао да њихов „сукоб садржи све елементе међудржавног сукоба“.

Надовезујући се на Титово излагање, Едвард Кардељ је дао кратак осврт на кинеску политику према несврстаним земљама. У настојањима њеног руководства да се повежу са несврстаним земљама и да их окупе око себе као „нове снаге које се рађају“, Југославија је константно била изложена њиховим нападима.

Трећег дана Насерове посете двојица председника су наставили разговоре дискусијом о индијско-пакистанском сукобу. Једногласни су били да би згодно било упутити им кратак апел што пре (још у току дана) и њиме тражити обуставу ватре. Следећи корак би било упућивање по једног представника СФРЈ и УАР у Индију и Пакистан, или упућивање заједничке мисије. Апропо совјетско-кинеског сукоба председник Насер је изнео мишљење да због њега не испаштају само комунистичке земље, већ да су његове последице неупоредиво далекосежније. Оба председника су сагласни да је крајња намера Кине разбијање несврстаних земаља и стварање Трећег блока.

Председник Тито и Насер са забринутошћу су истакли да су империјализам и колонијализам још увек главни узрок међународне затегнутости и сукоба и да још увек није било значајног напретка у процесу разоружања. Такође, незадовољни су били и степеном постигнутих резултата у успостављању праведнијих економских односа у свету. У том смислу истакли су „повећану одговорност несврстаних земаља за одржање међународног мира“. Анализом билатералних односа уочили су да се на путу развитка социјалистичког друштвеног уређења СФРЈ и УАР сусрећу са истим, или сличним проблемима, те да на том путу треба предузимати акције које ће допринети даљем унапређењу сарадње у интересу њихових народа, али и шире, допринети јачању мира и напретка у свету.²¹⁵

Сарадња Југославије и УАР настављена је истим интензитетом и током 1966. године. Већ у фебруару, у периоду од другог до девог, у УАР-у је боравила наша скупштинска делегација на челу са председником Скупштине, Едвардом Кардељем. Овом приликом он је имао два састанка са председником Насером (3. и 8. фебруара), као и са председником Владе УАР, Закаријем Мохиедином; председником Народне скупштине УАР, Анвар Ел Садатом и подпредседником УАР и генералним секретаром Арапске социјалистичке уније, Али Сабријем.

Централна тема разговора Едварда Кардеља и председника Насера је било вијетнамско питање. По Насеровој процени Северни Вијетнам је одавао утисак незаинтересованости за решење проблема и није чинио ништа у правцу смиривања

---

²¹⁵ АЈ, КПР I-3-a/121-36, *Посета председника Гамал Абдел Насера; Забелешка о разговорима Председника са председником Гамал Абдел Насером, приликом посете председника УАР од 30. VIII до 4. IX 1965; II Састанак Председника Тита и Председника Насера, одржан у Добановцима, 2. септембра 1965; III Састанак Председника Тита и Председника Насера у Београду, 3. септембра 1965; Заједничко саопштење*

ситуације. И док је Северни Вијетнам био под јаким кинеским утицајем, руководство САД користило је совјетско-кинески спор за јачање својих позиција у Вијетнаму. Кардељ је био мишљења да је Северни Вијетнам „приморан да спроводи политику која одговара Кини“, јер би у свакој другој ситуацији био изложен притиску САД и Кине. Насер и Кардељ су тренутну ситуацију оценили као неповољну за било какву акцију несврстаних земаља. Несврстани су једино могли да утицајем на светско јавно мњење отежају даље ширење рата. Насер је из ранијег разговора са Чу Ен Лајем стекао утисак да Кина игра на карту да Америку што више увуче у ратни сукоб, и да је спремна да се чак и сама суочи са америчком агресијом, све до „момента евентуалног атомског напада“, што би подразумевало отворено стављање СССР-а на кинеску страну. Кардељ је прозрео жељу кинеског руководства да СССР ратује против САД за њихове интересе, као што се то у том тренутку очекивало и од Вијетнамаца. Такође је навео да на југословенској страни не мањка добре воље за посредовањем у смиривању овог сукоба, али је Влада Северног Вијетнама јасно ставила до знања да је било каква акција „са стране Југославије непожељна“. Насер и Кардељ су били сагласни по питању неопходности пружања подршке Индији у циљу њеног остајања под окриљем Покрета несврстаних, па су појаву Индире Ганди на политичкој сцени оценили као повољну прилику за реализацију тог циља. Једногласни су били и у оцени лошег утицаја Кине на индонежанског председника Сукарна да напусти политику несврстаних, иако је био њен велики поборник док је иста још увек била у повоју. Анализирајући ситуацију у арапском свету Насер је приметио појачану активност западних земаља, пре свега САД, на формирању тзв. „Исламског пакта“, са циљем да се УАР дестабилизује, а њен прогресивни утицај анулира. Односе УАР са СССР-ом високо је оценио, и у контексту тога недвосмислено Чу Ен Лају ставио до знања да руководство УАР-а жели добре односе са њима, али не по цену одрицања од добрих односа са СССР-ом, који је „најснажнији реални ослонац“ земљама Трећег света у материјалном, војном и политичком смислу. Зато су званичници УАР сматрали да би учешће Совјетског Савеза на планираној Афроазијској конференцији било од изузетног значаја. Међутим, идеја о одржавању ове Конференције није реализована, опет заслугом Кине, која је евентуално учешће СССР-а оценила као сметњу за остварење својих амбиција на овом простору, па су „учинили све да до њеног одржавања не дође“. Сагласан у свему, Кардељ је закључио да би Кинезима сасвим одговарао рат великих размера између САД и СССР, који би их потом довео на позицију „господара ситуације“.

О овим актуелним међународним питањима Кардељ је разменио мишљења и са Анвар Ел Садатом и Али Сабријем, чији су ставови били индентични ставовима председника Насера. Остатак разговора Кардељеви саговорници посветили су питањима унутрашњег развика. Нарочито интересовање исказали су за систем наших политичких организација, а пре свега за сарадњу органа и тела ЦК СКЈ са Владом и Скупштином Југославије. Суштинска привредна питања била су спровођење привредне реформе, функционисање нашег банкарског и кредитног система, усмеравање инвестиција и слично. Задовољан добијеним информацијама премијер

Мохиедин је био мишљења да се УАР у решавању актуелних привредних проблема треба послужити југословенским искуством.²¹⁶

На позив председника Уједињене Арапске Републике Гамала Абдела Насера, председник СФРЈ Јосип Броз Тито боравио је у УАР-у од 2. до 7. маја 1966. године. Анализом међународне ситуације дошли су до закључка да затегнутост која је озбиљно угрожавала мир и безбедност није попустила од њиховог последњег сусрета почетком септембра 1965. године што је изискивало ангажовање свих прогресивних снага у циљу очувања мира у свету. Председници су делили мишљење да претња и употреба силе, нарушавање независности земаља и најразличитији покушаји мешања у њихове унутрашње ствари, представљају латентну опасност по светски мир и у супротности су са Повељом ОУН. У том смислу поново су истакли своју приврженост принципима који су на Бандуншкој, Београдској и Каирској конференцији формулисани као основе на којима се заснивају и граде међународни односи. Свесрдно се залажући за право свих народа на слободу и независност, председници Тито и Насер пружили су пуну подршку њиховој борби против колонијализма, доминације и страног потчињавања. Бавећи се, још увек и те како актуелним питањем општег и потпуног разоружања, инсистирали су на сазивању Светске конференције за разоружање, као и на неопходност закључења међународног споразума о неширењу нуклеарног оружја. У циљу очувања светског мира и безбедности председници Тито и Насер сматрали су да треба учинити све у циљу очувања и јачања улоге ОУН. На обострано задовољство констатовали су прогресиван развој привредних и културних односа и успешну сарадњу две земље и у другим областима.

Председник Тито је предложио да се председнику Индонезије Сукарну укаже на значај и неопходност повратка Индонезије у ОУН и на „позиције несврстаности“, што би у крајњем случају и њему лично ишло у прилог.²¹⁷

1967. годину обележио је Трећи арапско-израелски рат (у јуну), којим је УАР била директно погођена, а ратна дешавања усмеравала су и обликовала билатералну сарадњу УАР и Југославије. У том смислу нарочито је била изражена дипломатска активност амбасадора УАР-а у Југославији, Мохамеда Хамди Абузеида. Он се 30. маја на Ванги састао са председником Титом, у тренутку када је непосредна ратна опасност била сасвим извесна и ситуација на Блиском истоку се ближила тачки усијања. Амбасадор Абузеид је упознао председника Тита за захтевом Владе УАР-а за одржавањем седнице Савета безбедности ОУН, чији је став био „да прави узрок

---

²¹⁶ АЈ, КПР I-5-b/117-5, *Посета делегације Савезне скупштине УАР, 2-9. II 1966; Забелешка о разговору Едварда Кардеља са председником УАР Гамал Абдел Насером, у Каиру 3. фебруара 1966. године; Забелешка о разговору председника Савезне скупштине Едварда Кардеља са председником УАР Гамал Абдел Насером, у Каиру, 8. фебруара 1966; Из разговора друга Кардеља са председником Насером и руководиоцима УАР за време посете делегације Савезне скупштине фебруара 1966. г.*

²¹⁷ АЈ, КПР I-2/29, *Пут Ј.Б. Тита у УАР, 2-7. маја 1966, Заједничко саопштење; Забелешка о разговору друга Председника са председником Насером 4. маја 1966.*

блискоистичне кризе не треба тражити у Акабском заливу“, већ у агресивном иступању Израела, па чак и у његовом присуству на овом простору.

Анализом актуелне кризе, Тито је изнео своју процену да се међународна ситуација озбиљно закувала, да је сада „гора него пре две године“, па је у том контексту анализирао и југословенски проблем са новом грчком Владом. Третирајући га као последицу империјалистичке тежње за доминацијом у Средоземљу, уочио је његову повезаност са блискоисточном кризом, коју су узроковале незајажљиве тежње западних сила, пре свега САД, за доминацијом на овом простору.²¹⁸

Криза на Блиском истоку која је чинила окосницу разговора Тита и Абузеида, врло брзо је ескалирала у рат. То је био Трећи арапско-израелски рат и трајао је од 5. до 12. јуна 1967. године. Тим поводом председник Тито се на састанку представника социјалистичких земаља у Москви заложио за обезбеђење значајније помоћи УАР-у од стране источноевропских земаља. У Каиро је упућен подпредседник СФРЈ Коча Поповић са задатком да се из разговора са Насером информише о „египатским проблемима“ и „ставовима арапског света у погледу решења кризе“. Том приликом је поред разговора о даљој дипломатској и економској помоћи било речи и о могућностима југословенске војне помоћи УАР-у.²¹⁹

После пораза УАР-а од Израела дошло је до поновног сусрета председника Тита и амбасадора Абузеида 15. јула на Ванги. Председник је амбасадора упознао са резултатима разговора вођених на састанку социјалистичких земаља у Будимпешти. Сврха састанка је било разматрање тренутне ситуације на Блиском истоку и акције у УН, као и питање пружања помоћи УАР и осталим арапским земљама. Земље учеснице састанка су биле једногласне у ставу да УАР-у и другим заинтересованим арапским земљама (Сирија, Алжир, Ирак) треба упутити писмену препоруку „да се конфликт на Блиском истоку треба решити мирним путем, а не ратом“. Ово тим пре што је и Насер био мишљења „да у овом тренутку долази у обзир само политичко решење“. Кључно питање на који начин присилити израелске трупе на повлачење остало је без одговора, пошто предлог Резолуције несврстаних земаља у Генералној скупштини није добио потребну двотрећинску већину (услед великог притиска САД на латиноамеричке земље). Зато је било битно наћи начин за деловање на ЛА државе да се отму утицају САД и приближе ставовима неангажованих земаља. Запад, а нарочито Израел, инсистирали су на престанку зараћености. Повлачење израелских трупа је био услов за прекид ратног стања. Међутим, став је окупљених социјалистичких земаља био „да престанак зараћености још не значи признање Израела као државе“. Такође, дубоко су биле уверене да у датом тренутку ни једна од арапских земаља не би могла дозволити пловидбу израелских бродова Суецким каналом. Што се тиче пружања помоћи УАР-у и другим арапским земљама, на састанку у Будимпешти је констатовано да су СССР и још неке социјалистичке земље спремне да наставе са пружањем војне и економске

²¹⁸ АЈ, КПР I-3-а/121-40, *Пријем амбасадора Мохамед Хамди Абузеида: Забелешка о разговору Председника Републике са амбасадором УАР, Абузеидом, на Ванги 30. маја 1967. године*

²¹⁹ А. Животић, *Југославија и Блиски исток у Хладном рату (1945-1970)*, стр. 50, *Југославија у Хладном рату, Зборник радова*, Београд, 2010.

помоћи сходно својим могућностима. Совјетски Савез је избегавао да арапским земљама помогне активним учешћем у војним операцијама, јер би то значило директну конфронтацију са САД, па чак и рат са њом. Амбасадор Абузеид је оценио да је ситуација веома сложена и тешка, али да УАР упркос томе жели мирно решење. За њега је и даље је било упитно да ли би повлачење израелских трупа значило престанак ратног стања? Став је неких социјалистичких и неангажованих земаља био да би прекид ратног стања подразумевао: слободан пролаз кроз Акабски залив након повлачења израелских снага на позицију од 4. јуна; стационарање снага УН дуж границе; успостављање стања на Суецком каналу онаквим какво је било до 5. јуна и решавање питања избеглица. Насер се сагласио са свим условима, осим да се израелским бродовима дозволи пловидба Суецким каналом.²²⁰

Непосредно по стишавању кризе Јосип Броз Тито је од 10. до 17. августа 1967. године посетио Уједињену Арапску Републику, Сирију и Ирак. Посета је имала за циљ упознавање са ставовима арапских земаља и презентовање југословенске платформе за решавање блискоисточног конфликта. До првог сусрета Тита и Насера је дошло 11. августа, којом приликом је југословенски председник изнео став да су до ескалације конфликта довеле тежње, и пре свега економски интерес империјалистичких земаља (Америке и Велике Британије), да сачувају доминацију на овим просторима богатим нафтом. За Резолуцију несврстаних земаља о безусловној осуди израелске агресије са заседања Генералне скупштине јула ове године, Тито је рекао да је у неком смислу „политички победила“ упркос томе што није добила потребну двотрећинску већину, јер „мада се у њој агресија изричито не осуђује, ипак је то индиректно овом резолуцијом јасно речено“. Његов је утисак био да се ситуација променила, „да се у светском јавном мњењу Израел постепено изолује“, и да је на прогресивним снагама задатак да се ангажују да следеће заседање Генералне скупштине има далеко бољи исход по арапски свет. Тито је ову прилику искористио да Насера упозна са током и закључцима састанка социјалистичких земаља у Будимпешти, као и са поруком председника Џонсона коју је примио непосредно пред полазак на овај пут. Из садржине поруке стицао се утисак да америчко руководство тежи решењу конфликта на обострану корист, али су инсистирали на прихватању последњег нацрта америчко-совјетске Резолуције из ОУН. Совјетски руководиоци су такође изразили жељу за постизањем политичког решења актуелног конфликта. У изношењу југословенског става Тито је био искрен када је рекао „да је постојање Израела чињеница која се не може силом ликвидирати“, нити би „арапским земљама ишта користило ако би то негирали“.²²¹

Анализу садашње ситуације председник Насер је започео разматрањем односа УАР и САД много пре агресије, истакавши да је политика америчке администрације била

²²⁰ АЈ, КПР I-3-a/121-41, *Пријем амбасадора Мохамед Хамди Абузеида; Забелешка о разговору Председника Ј. Б. Тита са амбасадором УАР Абузеидом*, 15. VII 1967. на Ванги

²²¹ АЈ, КПР I-2/35-1, *Пут Ј.Б. Тита у УАР*, 10-12. и 16-17. VIII 1967; *Забелешка о југословенско-египатским разговорима*

уперена против Уједињене Арапске Републике, са циљем свргавања њеног режима. У остварењу тог циља покушали су да искористе деловање разних реакционарних група и елемената у земљи и у арапском свету. Незадовољни постигнутим резултатима, прибегли су конфронтацији међу арапским земљама формирањем Исламског пакта, ради продубљења јаза међу њима. Нису се либили ни да почну са наоружавањем Израела и упућивањем добровољаца у ту земљу. Након овога уследила је израелска претња Сирији, а пошто је УАР са њом била везана Уговором о узајамној одбрани, одлучила се да своје трупе пошаље на Синај. Сва ова дешавања, сматрао је Насер, указивала су на стопроцентну вероватноћу избијања рата, што се убрзо обистинило. Уследио је израелски напад и УАР је претрпела пораз. У таквим околностима УАР је прихватила примирје, али се суочила са притиском Совјетског Савеза у смислу давања „сагласности за прекид стања зараћености са Израелом“. Анализом целокупне ситуације председник Насер је констатовао да су САД овим ратом само делимично оствариле своје циљеве, јер су, упркос свему, прогресивни покрети у арапском свету настављени и да још увек постоји „вера у идеју арапског национализма“. Зато је био мишљења да ће САД у остварењу зацртаног циља прибећи политичким и дипломатским средствима. Насер је истакао спремност УАР да учествује у изналажењу мирољубивог решења насталог конфликта, уз одлучан став да капитулација није опција, јер је предаја неприхватљива и за египатски народ, и за арапске земље. Освртом на ставове несврстаних земаља, приметио је да се неке од њих још увек само тако називају, „али да нису подржале југословенски предлог у УН“. На крају овог дела разговора, председник Насер је осетио потребу да примети да су Совјети до сада УАР пружили само део раније обећане помоћи, и да је његов утисак да то смишљено раде како би их приморали да прихвате наметнуто политичко решење конфликта.²²²

Разговори су настављени следећег дана. Председник Тито је сматрао потребним да Покрет несврстаних себи зада задатак да арапским земљама помогне у изналажењу решења, па је у том правцу требало размотрити какве би активности ваљало предузети пре наставка рада Генералне скупштине или Савета безбедности. Анализирајући Џонсонове поруке упућене Титу непосредно пред пут, Насер је рекао да оне фаворизују Израел на штету Арапа. У вези совјетско-америчке Резолуције рекао је, да оно што је из исте њима прихватљиво већ садржи Уговор о примирју закључен између Египта и Израела 1949. године. Значи, све оно што се од УАР тражило у том тренутку, са изузетком пловидбе Суецом и прихватања ратног стања, већ је регулисано споразумом. Кардељ је поставио питање да ли би евентуално нацрт совјетско-америчке Резолуције за УАР био прихватљивији ако би повлачење израелских снага било постављено као први услов? И Насер је био мишљења да је то свакако полазна тачка за отпочињање преговора, али да се тиме не може пољуљати његово уверење да су поменутом Резолуцијом свакако на добитку само Израел и САД, а никако не и арапске земље. Тито се сложио да је повлачење израелских трупа са заузетих територија приоритетно и да би допринело стварању могућности за преговарање и јачање позиција арапских земаља у томе, уз омогућавање слободне пловидбе израелских

---

²²² Исто

бродова Суецким каналом. На овим ставовима се базирала југословенска платформа за решавање блискоисточног конфликта. За Насера је питање пловидбе Суецким каналом било деликатно и од изузетног значаја, јер је иза њега стајала скривена тежња САД да компромитовањем владајућег режима њега лакше свргну с власти. Тито је прозreo да се иза упорног инсистирања на израелској пловидби Суецом крије „покушај интернационализације Суецког канала“. По Насеровој процени садашње позиције Покрета несврстаних у односу на оснивачку Београдску конференцију су промењене и ослабљене, чему су допринели спор Кине и СССР, а још више споразум Совјетског Савеза и САД о њиховој међусобној коегзистенцији. Чак и неприхватање Резолуције несврстаних земаља у ОУН није последица лоших арапско-израелских односа, већ напуштање идеје несврстаности од стране неких земаља које су се све донедавно издавале за њене вође (нпр. Етиопија). Тито је разумео Насерово разочарење иступањем неких несврстаних земаља, али је упркос томе сматрао да су оне у Генералној скупштини УН и поред снажних притисака, већински подржале Резолуцију несврстаних земаља. Ипак, и Тито је приметио да су неке од несврстаних земаља у протеклом периоду биле прилично неактивне, тј. да су се „пасивизирале“, нарочито после Каирске конференције. Међутим, сматрао је да је израелско-арапски проблем сасвим довољан разлог да се несврстане земље поново активирају, и по њему за то су постојала два начина: Први је био да из Југославије у већину афроазијских земаља буду упућени одговорни људи који би им агитовањем приближили наше ставове. А други би био да се то исто учини са онима који долазе у Југославију.²²³

Разговори су настављени 17. августа по повратку Тита из Сирије и Ирака. Насер је истакао да је овом ситуацијом од свих арапских земаља највише погођен УАР и да се налази у веома тешкој ситуацији. Свакодневно су трпели огромне губутке због затворености Суецког канала. Американци су и те како били свесни безизлазности ситуације у којој се УАР налазила, и стрпљиво су чекали да они истроше све своје резерве, да би њима онда могли лакше да манипулишу. Ако би УАР дозволила пролаз израелских бродова кроз Суецки канал суочила би се са оштром осудом и у земљи, и у читавом арапском свету. Овакав потез УАР би био двоструко користан за САД: прво, унутрашњи систем УАР био би тотално урушен, а друго, и политика заснована на идеји арапског национализма била би девастирана. Зато је Насер сматрао да Совјетски Савез недовољним пружањем материјалне и војне помоћи постаје продужена рука САД на путу реализације својих циљева. Тито је изразио пуно разумевање за незавидну позицију УАР, па је југословенски став био да треба тежити политичком решењу проблема који неће компромитовати и понизити арапске земље. У том смислу обећао је нашу пуно политичку и другу помоћ и подршку.

Председник Насер је совјетске руководиоце обавестио да се они у УАР-у слажу са политичким решењем конфликта, али да то не могу учинити самоиницијативно, мимо осталих арапских земаља. Зато би било пожељно одлуку о томе донети на Самиту арапских држава. По његовом сазнању реакционарни елементи у Сирији, Алжиру, Судану и Саудијској Арабији одбили су совјетско-америчку резолуцију. Е. Кардељ се

---

²²³ Исто

интересовао како Египћани виде и тумаче држање америчке администрације, да ли ће се строго држати својих садашњих принципа, или има простора за компромисно решење? Што се тиче СССР-а ствари су биле много јасније, они су тежили изналажењу политичког решења уз очување статуса кво од 4. јуна, а цена за то било би *de facto* признање израелске државе од стране Арапа. Тито је очекивао од арапских земаља да се интерно договоре по питању југословенске платформе, па ако би је прихватили као решење, онда је требало предузети свестрану активност у циљу њене реализације. Председник Насер, као и председници Сирије и Ирака били су сагласни са потребом ширег ангажовања несврстаних земаља које би изашле са својим новим предлогом резолуције.²²⁴

По повратку у земљу Тито се 24. августа обратио америчком председнику Џонсону. Обавестио га је о ставовима арапских земаља да понуђени оквир америчко-совјетске Резолуције није довољан гарант њихове безбедности и повлачења израелских трупа. Обавестио га је и о југословенској платформи за решење кризе која би садржала 5 тачака: „повлачење трупа са подручја која су окупирана после 4. јуна 1967. године, гаранције безбедности и граница у предратном облику од стране Савета безбедности или четири велике силе до дефинитивног решења проблема уз евентуално стационирање мировних снага Уједињених нација са обе стране границе, слободна пловидба Тиренским мореузом за све бродове до коначне одлуке Међународног суда правде и пловидба Суецким каналом као пре почетка рата.“ Џонсонов одговор који је уследио 19. септембра је био негативан, пошто је југословенски предлог одбијен „као превазиђен“ уз инсистирање на прихватању нацрта америчко-совјетске Резолуције. Остао је у уверењу да се решење не може постићи без арапског признавања Израела и потписивања мировног уговора који би окончао стање зараћености које је трајало од 1947. године. Пошто је пропао покушај приближавања ставова између САД и арапског света југословенско руководство се одлучило „за преузимање шире акције међу несврстаним земљама у циљу постизања решења конфликта на бази пет принципа прокламованих у разговорима са лидерима арапских земаља“.²²⁵

Током посете СФРЈ 8. септембра 1967. године (у Загребу) министар иностраних послова УАР-а Махмуд Ријад упознао је председника Ј.Б. Тита са стањем у УАР и шире у региону, након састанка арапских земаља на највишем нивоу одржаног у Картуму (Судан). Недавну Титову посету Каиру високо је оценио и за исту рекао да се десила „у прави час“, јер је захваљујући њој арапски свет сазнао какви су ставови САД, а уједно се упознао и са југословенском платформом за решење блискоисточне кризе. За УАР је било од изузетне важности да зна на чему је, какво је тренутно расположење и констелација снага у арапском свету и на чију подршку са сигурношћу може да

---

²²⁴ Исто

²²⁵ А. Животић, *Југославија и Блиски исток у Хладном рату (1945-1970)*, стр. 53, *Југославија у Хладном рату, Зборник радова*, Београд, 2010.

рачуна, каква су реаговања Совјета на амерички став, и на какав одјек су наишли предлози југословенског руководства. Зато се здушно залагала за одржавање овог састанка. Сирија и Алжир нису препознале значај састанка, па Сирија није учествовала на истом, док је премијер Алжира Бумедијен ипак послао свог министра иностраних послова. УАР је настојала да на састанку у Картуму арапске земље заузму јасан став, да се размотри могућност узајамне помоћи арапских земаља. На састанку су разматрана питања агресије и уклањања њених последица, војни, економски и политички проблеми. Министар Ријад је истакао да су на састанку донета „позитивна и конструктивна решења“ и, што је још важније, „потврђена је солидарност арапских земаља“. Председник Насер је земље учеснице самита упознао са детаљима америчког плана, а оне су биле сагласне у ставу да би његово прихватање било ништа друго до понижење за Арапе и капитулација пред Израелом. Све и да су Арапи прихватили америчке предлоге, то не би био никакав гарант да ће се израелске снаге уистину повући са окупираних територија. По питању предлога југословенског руководства, које им је Насер такође предочио, земље учеснице биле су подељеног мишљења, а подржали су их Тунис, Мароко, Либија, Јордан, Либан и Кувајт. УАР и Јордан (Сирија није учествовала) као најнепосредније погођени овом агресијом добили су најшира овлашћења у излажењу решења за настали спор.

Јосип Броз Тито је Ријада упознао са садржином разговора који је водио са белгијским министром иностраних послова на тему арапско-израелског сукоба. Он је испред земаља Бенелукса поздравио нашу активност и интересовао се чиме могу да допринесу реализацији југословенских ставова. Тито им је сугерисао да на Израел делују у правцу његовог попуштања. Белгија, Холандија и Луксембург се „помало десолидаришу са крутим ставом САД“ и критички се односе „према тврдоглавом инсистирању Израела на претензијама које су неприхватљиве“. Тито је рекао да то што су арапске земље биле спремне на компромис и прихватање политичког решења ни у ком случају не би требало третирали као тренутак њихове слабости и немоћи. Оне могу прибећи и другој врсти решења, а то је да ангажују све своје расположиве ресурсе и крену у одбрану, што никоме не би ишло у прилог. Што се тиче јачања војног потенцијала УАР-а, Тито је био мишљења да то не треба чинити транспарентно, да се у свету не би стекао утисак да се припремају за рат. Ријад је узвратио коментаром да се напори на јачању армије УАР-а чине искључиво у дефанзивне сврхе.²²⁶

Четвртог новембра 1967. године у Москви је дошло до сусрета председника Јосипа Броза Тита и подпредседника УАР-а Али Сабрија. А. Сабри је поново искористио прилику да истакне огроман значај Картумске конференције на којој се под утицајем југословенске иницијативе приступило изолацији Израела. Са задовољством је констатовао да је у последње време дошло до побољшања односа УАР и СССР, те да је од њих пристигла значајна војна помоћ. У исто време УАР је поправила свој

---

²²⁶ АЈ, КПР I-3-a/121-42, *Пријем министра иностраних послова Махмуда Ријада; Забелешка о разговору Председника Ј.Б. Тита са министром иностраних послова УАР Махмуд Ријадом*, 8. IX 1967. г. у Загребу

политички положај и на Западу, пре свега са Великом Британијом, са којом се очекивало успостављање дипломатских односа у најскорије време.²²⁷

У периоду од 29. маја до 6. јуна 1968. године у Београду је одржано шесто редовно заседање Мешовитог комитета за привредну сарадњу између СФРЈ и УАР. Основни задатак наше делегације је био да се свестраном анализом робне размене пронађе решење за дебаланс у размени и да се реши проблем нашег превасходно клириншког потраживања током 1967. године и почетком ове године, што је негативно утицало не само на трговинску размену, већ и на свеобухватну економску сарадњу са УАР. Зато је неопходно било уврстити у дневни ред питање евентуалног преласка на конвертибилни начин плаћања, што би значило напуштање клиринга у међусобним југословенско-египатским односима. Такође, ово заседање је било згодна прилика да се детаљно размотре могућности инвестиционе сарадње убудуће, услови за коришћење остатака одобреног кредита и питање индустријске кооперације, која се у дотадашњој пракси сводила на једностране испоруке са наше стране. Током рада Подкомитета за робну размену и финансијска питања установљено је да је од 1961. године размена била у сталном порасту, и да је током 1966. године њен обим дуплиран у односу на 1961. годину. Међутим, у 1967. години дошло је до знатног пада обима размене, а такав негативан тренд настављен је и почетком 1968. године. Томе је највећим делом допринело погоршање економских прилика УАР услед израелске агресије на Блиском истоку, због чега није остварен планирани извоз УАР у Југославију. Иако су се чланови наше делегације свесрдно залагали да се са клириншког пређе на конвертибилно плаћање, договор о томе није постигнут из разлога што је делегација УАР-а одустала у последњем тренутку. Прихваћен је предлог наше делегације о увођењу такозване „златне клаузуле“ приликом закључивања купопродајних уговора, која би гарантовала вредност долара у случају његове девалвације. Подкомитет за инвестициону и техничку сарадњу размотрио је бројне проблеме у вези са инвестиционом сарадњом, индустријском кооперацијом и другим видовима сарадње, па је у том правцу учињен корак напред, будући да су обе стране за то испољиле заинтересованост. Као резултат заседања Мешовитог комитета 6. јуна 1968. године потписана су два документа: Протокол о шестом заседању Мешовитог комитета и Протокол о робној размени са робним листама за 1968. годину. Постигнут је договор о образовању мешовитих група експерата које би се бавиле изналажењем могућности сарадње у области производње трактора, пољопривредне и рударске опреме, а нарочито у правцу проширења индустријске кооперације са југословенским предузећима „ТАМ“ и „Црвена застава“.

У циљу унапређења пољопривредне сарадње Комитет се сагласио да се што пре потпише Ветеринарска конвенција између две земље; да се настави започета сарадња у

---

²²⁷ АЈ, КПР I-3-a/121-43, *Забелешка о разговору Председника Ј.Б. Тита са подпредседником УАР Али Сабријем*, 4. XI 1967. године у Москви

производњи квалитетног семена; да се испитају могућности сарадње у производњи високо протеинске сточне хране и сарадња у одгоју стоке.

Обе стране констатовале су да у области туризма нису искоришћени сви расположиви ресурси, и да треба озбиљно порадити на његовом унапређењу.

Развој научно-техничке сарадње је позитивно оцењен, уз обострану констатацију да може бити и много бољи.²²⁸

У средишту политичке сарадње Југославије и УАР-а последњих годину дана је било питање блискоисточне кризе и акције које је требало предузети у правцу њеног решења. У првој фази кризе када је УАР још увек била неснађена и у шоку од претрпљеног пораза и изолације, улога Југославије, а преваходно председника Тита била је од немерљивог значаја. Током ове фазе, која је завршена изгласавањем Резолуције Савета безбедности, УАР је била упућена „на врло интензивну сарадњу са нама, координацију напора и усаглашавање ставова по свим битним питањима“. У другој фази дошло је до побољшања односа УАР-а са земљама западног света, те је самим тим Југославија добила нешто другачију улогу у решавању кризе. Значај Југославије се огледао у политичком утицају на друге земље у правцу политичке изолације Израела, при чему се ослањала на добре односе са великим бројем земаља и пре свега на огроман углед Јосипа Броза. Услед тога египатско руководство није имало потребу за честим консултацијама са југословенским руководством, па су иницијативе већином долазиле са наше стране. Неспорно је да је југословенски ангажман у решавању блискоисточне кризе постао залог добрих односа две земље у будућности. Југословенско-египатски политички односи били су до те мере оптерећени израелском агресијом, да је опало интересовање за све остале међународне проблеме, политичке и економске, па чак и активности у вези припрема нове конференције несврстаних земаља. Југословенско виђење политичког решења кризе на трајној основи, подразумевало је обезбеђење територијалног интегритета и суверенитета свих земаља, због чега је било у нескладу са њиховим замишљеним концептом безрезервне подршке. Разлог томе је што су они све чешће негирали могућност трајног решења спора и коезистенцију са Израелом, а било је и реваншистичких идеја.

Предстојећа посета председника Насера Југославији била је израз потребе за разменом мишљења о важним питањима у вези кризе, а све то у вези са резултатима разговора вођених у Москви.

За унапређење билатералних односа посебно су били значајни обострани напори на пољу економске, културне и научне сарадње. Иако су Југославија и УАР имале

---

²²⁸ АЈ, КПР I-3-a/121-45, *Извештај о раду шестог заседања Мешовитог комитета за привредну сарадњу између СФРЈ и УАР*, Београд, 25. јуна 1968. године

значајнијих материјалних тешкоћа, научна и културна сарадња оствариле су релативно позитиван тренд.²²⁹

На позив председника Тита у званичној посети Југославији у периоду од 10. до 12. јула 1968. године боравио је председник УАР, Гамал Абдел Насер, и то је био њихов двадесети сусрет.

Разговори су вођени 11. јула на Брионима и Ванги, а започели су свеобухватном анализом актуелне ситуације на Блиском истоку након израелске агресије против арапских земаља. Председник Насер је упознао председника Тита да су, од свих арапских земаља, једино УАР и Јордан прихватили Резолуцију Савета безбедности УН. Израел је одбио да примени ову Резолуцију и да повуче своје снаге са окупираних територија, што је представљало константно кршење повеље ОУН и њених резолуција. Оваквим понашањем Израел не само да је спречавао политичко решење проблема, већ је продубљивао блискоисточну кризу. И док су САД још увек свесрдно помагале Израел пружајући му моралну и материјалну подршку, француско руководство је променило став на боље у смислу да су се залагали за одржавање састанка представника четири велике силе на коме би се разматрала ситуација и тражило решење. Совјетски Савез се пружањем помоћи арапским земљама и залагањем за изналажење мирољубивог решења отворено ставио на страну Арапа. Насер је обавестио Тита да се ситуација у УАР генерално побољшала у односу на њихово виђење прошле године. Захваљујући совјетској помоћи оружане снаге су почеле да се консолидују и јачају, тако да нису више били толико инфериорни у односу на Израел. Такође, рекао је да су од фебруара ове године САД захтевале обнову дипломатских односа са УАР, али им је јасно стављено до знања да је то условљено њиховим давањем изјаве о повлачењу израелских трупа на линију од 5. јуна прошле године. Такође, навео је да је током недавне посете Москви добио сигнал од совјетског руководства да имају начина и воље да изврше утицај на САД, што је он схватио као поруку њима да се боре за изналажење мирољубивог решења. Тито се сложио да за сваки проблем треба тежити политичком решењу. Међутим, када покушаји мирољубивог решења не доведу до жељеног резултата, „онда је оправдана и употреба силе“. Штавише, Тито је био мишљења да Израел упорним одбијањем примене Резолуције Савета безбедности навлачи на себе гнев светске јавности, па би евентуална војна интервенција УАР-а прошла много безболније, јер би било евидентно да се ради о искључивој борби за одбрану сопственог територијалног интегритета.

Тито је потом дао осврт на недавну посету Јапану, Монголији и Ирану, као и разговорима које је водио у Совјетском Савезу. Из Јапана је понео веома позитивне утиске. Из разговора са председником и министрима у Влади, сазнао је да они са САД имају Пакт узајамне помоћи и одбране, што им је несумњиво користило, али су ипак стремили другачијој спољној политици. Јапанци су, рекао је Тито „у свој Устав унели одредбу која забрањује рат као средство политике и залажу се за мирно решавање

---

²²⁹ Исто, из припремног материјала за посету председника Г.А. Насера СФРЈ од 10. до 12. јула 1968.

спорних питања“. Приметно је да су са великим симпатијама пратили активности југословенског руководства у вези са предстојећом конференцијом несврстаних држава, јер су били сагласни са принципима којима се оно руководи и који су у складу са њиховим погледима на светска дешавања. Тито се састао и са представником Социјалистичке партије Јапана, која је по бројности и утицају била на другом месту и опозиција тадашњој Влади, који је изразио жељу ове партије да њихов представник, у било ком својству, учествује на предстојећој конференцији шефова држава и влада несврстаних земаља. У Монголији је разговарао са Цеденбалом и осталим руководиоцима, којом приликом је сазнао за вишегодишње територијалне претензије Кине према Монголији, на које Совјетски Савез никада није благонаклоно гледао. Штавише, Тито је био мишљења да је то један од узрока раскола између Кине и СССР-а. Приликом посете Ирану, стекао је утисак да тамошње руководство жели сарадњу са свим земљама и да настоје да воде независну политику. Тежили су унапређењу сарадње са Совјетским Савезом, али нису одустали од сарадње са Западом. Отуда је Титов закључак био да би политика несврставања била баш по њиховој мери.

При повратку из Ирана Тито је боравио и у Совјетском Савезу. Са совјетским руководством је водио опширне и конструктивне разговоре. О спољнополитичким питањима као што су Блиски исток и Вијетнам, Тито и Брежњев су имали углавном идентичне ставове. Али, било је и неслагања, по питању нашег унутрашњег развитка. Замерано нам је да „отварамо врата страном капиталу, да имамо беспослених радника, да код нас привреда не напредује“, итд. Тито је оштро одреаговао стављајући им јасно до знања да се не требају мешати у наш унутрашњи развитак, и да ћемо сами решавати своје проблеме.²³⁰

Разговори су настављени истога дана у поподневним сатима на Ванги. Мика Шпиљак један од чланова наше делегације, упознао је египатску делегацију са циљевима привредне реформе, постигнутим резултатима, тешкоћама са којима смо се сусретали током овог процеса и мерама које су предузете на путу њиховог превазилажења. У наставку излагања Тито је саговорнике упознао са недавним немилим догађајима који су се десили у Југославији. Реч је о студентским протестима за које је рекао да су имали искључиво политичку (рушење социјалистичког друштвеног система), а не економску позадину, како су то неки желели да представе.²³¹

Четвртог септембра 1968. године на Брионима Тито се састао са новоименованим Амбасадором УАР-а у Југославији, Јахја Абдел Кадером. Незаобилазна тема разговора је била још увек напета и нестабилна ситуација на Блиском истоку, као и постојање неких индиција о могућности новог напада, још ширих размера, у области долине Јордана и у зони Суецког канала. Ове претпоставке су биле засноване на чињеници да

---

²³⁰ Исто, *Забелешка о разговору председника СФРЈ Јосипа Броза Тита и председника УАР Гамала Абдела Насера на Брионима*, 11. јула 1968; *Заједничко саопштење СФРЈ и УАР*

²³¹ Исто, *Забелешка о разговору Председника Републике са Председником УАР, Гамал Абдел Насером, на Ванги 11. јула 1968. у 17ч*

је Израел већ затражио хитан састанак Савета безбедности, „а познато је да је слична акција претходила и прошлогодишњем великом нападу на Порт Саид“. Оно што је било другачије у односу на прошлу годину, а што је амбасадор са задовољством истакао је да су оружане снаге УАР далеко спремније него што су то биле очигледне претходне агресије и да је изгубљено наоружање надокнађено, па чак и увећано. Међутим, још увек је остало отворено питање повраћаја изгубљених територија, што је један од предуслова за враћање изгубљеног интегритета, како на унутрашњем, тако и на међународном плану. Председник Тито је изразио незадовољство начином на који је лист „Ал Ахрам“ извештавао о југословенском ставу према догађајима у Чехословачкој, сматрајући да такав необјективан приказ ствари „може довести у сумњу доследност југословенске спољне политике“, али и да у јавности створи искривљену слику о наводном његовом неслагању са председником Насером.²³²

Почетком наредне године (8. јануар) на Брионима је дошло до састанка Јосипа Броза са министром иностраних послова УАР-а Махмудом Ријадом. Неизоставна тема разговора још увек је била блискоисточна криза. Министар Ријад је изнео став своје владе да треба тежити политичком решењу кризе и да ће радо подржати сваку иницијативу у том правцу, али под условом да се од УАР „не траже територијалне концесије“. Предуслов за постизање политичког решења је повлачење израелских трупа са окупираних арапских територија, што је у крајњем случају предвиђено и Резолуцијом Савета безбедности. Упркос томе, „Израел се већ годину дана оглушује о одредбе ове Резолуције“, без икаквих наговештаја да ће у скорије време доћи до промена у његовим поступцима. Нови совјетски план за решење кризе предвиђао је примену Резолуције Савета безбедности у етапама. Прва етапа подразумевала би повлачење израелских трупа са окупираних арапских територија, док би се у наредним етапама решавала остала питања (питање палестинских избеглица и пловидбе Суецким каналом). Супротно томе, амерички план предвиђао је паралелно решавање свих спорних питања (тзв. пакет мера), што је значило да повлачење израелских трупа нису постављали као први услов. Ријад је посебно истакао да, упркос чињеници, да је Влада УАР више пута америчкој администрацији потврдила да прихвата систем „пакета мера“ за примену Резолуције Савета безбедности без захтева за претходним повлачењем израелских трупа, та иста администрација тврдила је супротно – да УАР решавање свих осталих питања условљава претходним повлачењем израелских трупа. Упитно је било, какав ће став заузети новоизабрани амерички председник Никсон, али Ријад је очекивао да он буде знатно флексибилнији, тим пре што је било наговештаја да у новој администрацији неће бити места за Ростова, који је као Јеврејин здушно био уз Израел током целог арапско-израелског сукоба.

Председник Тито је истакао да блискоисточна криза нема локални карактер, и да то ни у ком случају није сукоб само између Израела и Арапских земаља, већ да она има

---

²³² АЈ, КПР I-3-а/121-46, *Пријем амбасадора Јахја Абдел Кадер-а; Забелешка о разговору Председника Републике са новонаименованим амбасадором Уједињене Арапске Републике у Југославији*, г. Јахја Абдел Кадером, приликом предаје акредитивних писама, дана 4. септембра 1968. на Брионима

далеко шире размере, и да се иза ње крије сучељавање САД и СССР за превласт на Медитерану, па и шире.

Министар Ријад је изнео запажање да иза инсистирања Израела на „поларизацији“ сукоба стоји њихова потреба да се сукоб на Блиском истоку прикаже као сукоб између арапских земаља и СССР, с једне стране, и Израела и САД, са друге, што је било нетачно и једино је Израелцима ишло у прилог. У Израелу се намерно пренебрегавала чињеница да је управо СССР, као велика сила „не само признао Израел, већ и учествовао у његовом стварању“. Без упоришта је била и тврдња Запада да постоји поларизација арапских земаља око СССР, а заправо су Јордан, Саудијска Арабија, Либан и Либија били наклоњени САД. Према томе, теза о „поларизацији“ сукоба није одговарала ни СССР-у, ни САД, али ни УАР која није желела да прекине све везе са САД, осим Израелу који је у сукобу великих сила видео шансу за минирање политичког решења кризе и избегавање примене Резолуције Савета безбедности. Званичници УАР-а од Совјета су очекивали већу одлучност, па отуда став да би „повремено звецкање оружјем представљало ефикаснији допринос миру“. У прилог Ријадовој тврдњи да је Израел чврсто стајао при ставу да се не повуче са окупираних територија, сведочила је отворена изјава министра спољних послова Ебана, да Израел неће прихватити совјетски предлог за мирољубиво решење израелско-арапског сукоба, чак и ако то учине САД. Очигледно да је то било јасно и америчкој администрацији, која је на речима била за повлачење израелских трупа али без конкретног притиска на њих да се то спроведе у дело, пошто се унапред знало да ће резултат изостати. Отуда су сасвим основани били Ријадови наводи, да се мирољубиво решење кризе може постићи само снажним економским и материјалним притиском САД на Израел. У случају да то изостане, рекао је Ријад „војно решење постаће неминовно“.

Тито је истакао да је југословенски став о нужности повлачења израелских трупа са окупираних арапских територија и разматрање безбедности граница, био јасан од самог почетка, и није се мењао. Он је сматрао да начин на који ће се решавати сва остала спорна питања није имао суштински значај, већ да је то било процедурално питање које ће се решавати сходно тренутним околностима. У иностраној штампи лицитирало се са разлозима који су довели до нешто умереније Титове активности. Било је нагађања да је томе дорпинео став УАР-а према инвазији Чехословачке. Тито је енергично демантовао овакве наводе тврдњом да се одлучио за немашање само зато да му се „не би приговорило да прејудицира евентуални успех совјетске иницијативе с којом није био довољно упознат“. У том контексту је навео да је југословенски став по овом питању остао непромењен те да УАР, али и остале арапске земље, могу и убудуће, као што је и до тада био случај да рачунају на подршку званичног Београда у изналагању правичног политичког решења настале кризе. Сложио се са Ријадом да је материјални притисак на Израел најефикасније решење, а можда чак и „једино“. Везано за Чехословачку, Тито је истакао да је инвазију на исту осудио као веома опасан покушај великих сила да употребом силе прибегну остварењу својих циљева, чиме се угрожавају независност и суверенитет малих и средњих држава. Из тог разлога

употреба силе у међународним односима требало би да буде предмет разматрања на предстојећој конференцији несврстаних и других мирољубивих земаља.

На помен предстојеће конференције несврстаних земаља, министар Ријад је рекао да се учешће УАР уопште не доводи у питање. То што се Влада УАР у припремама исте није ангажовала истим интензитетом као за припрему Београдске и Каирске конференције, никако није требало тумачити као њено дистанцирање и удаљавање од политике несврставања. Разлог томе је изузетно тешка ситуација у којој се УАР налазила након израелске агресије.²³³

Разговоре на тему блискоисточне кризе Јосип Броз Тито је наставио 12. марта исте године са Анвар Ел Садаатом, председником Политичког комитета Арапске Социјалистичке Уније, у Београду, који је предводио делегацију АСУ на IX Конгресу СКЈ. Тита је интересовало да ли је у позадини најновијих окршаја дуж Суецког канала поново стајао Израел? Одговор је био негативан, јер је овога пута иницијатива за оживљавање сукоба потекла од УАР-а. Наиме, руководство УАР-а је проценило да је сазрео тренутак да се после једногодишње стагнације пређе у фазу „активне одбране“, уз истовремене активности усмерене на политичку изолацију Израела у свету. Уз то очекивала се обешана испорука наоружања, што би створило услове за евентуални конфликт ширег обима.

Тито је разумео „да је пасивност УАР охрабривала Израелце и доприносила њиховој непопустљивости“. Такође је био јасан и став УАР-а према војној интервенцији у Чехословачкој. Међутим, постојало је неразумевање за писање арапске штампе о идеолошком разрачунавању и југословенској аспирацији да се надмеће са СССР-ом за лидерство у међународном радничком и прогресивном покрету. Тито је објаснио да то није никаква борба за доминацијом било које врсте, већ борба за право сваког народа и сваке државе на независност и сувереност, ма колико те државе биле мале. Такође, је навео да нам је неправедно замерана незаинтересованост за изналагање решења арапско-израелских сукоба што је потпуна неистина. Југословенски званичници су користили сваку прилику да пледирају за арапску ствар, и УАР је и убудуће могла рачунати на моралну и политичку подршку Југославије, само што је она постала мање транспарентна. Штавише, Тито је од предстојеће конференције несврстаних и других мирољубивих земаља очекивао ако не јавну осуду Израела, оно бар јасну и недвосмислену осуду сваког покушаја некажњене агресије, којих ће засигурно бити и убудуће. У анализи билатералних односа са задовољством је констатовао да се они крећу у позитивном правцу.

---

²³³ АЈ, КПР I-3-а/121-47, *Забелешка о разговору Председника Републике са министром иностраних послова Уједињене Арапске Републике Махмудом Ријадом, 8. јануара 1969. на Брионима*

Тито је исказао разумевање за повећано присуство совјетске флоте у Медитерану, али и забринутост од евентуалног сукобљавања САД и СССР, која би могла да прерасте у нови светски рат.

По питању става нове америчке администрације везано за блискоисточну кризу и Тито и Садаат су очекивали већу еластичност од америчког председника Никсона, утолико пре што „није дошао на власт са јеврејским гласовима“.

Садаат је сматрао да се овај рат није тицао великих сила, већ искључиво арапских земаља, између којих је морала постојати спрега и у борби за ослобођење су се требале водити истим циљем.²³⁴

---

²³⁴ АЈ, КПР I-3-a/121-48, Забелешка о разговору Председника Републике са председником Политичког комитета Арапске социјалистичке уније Анвар Ел Садаатом, 12. марта 1969. године у Београду

Закључак

Односи Југославије са Уједињеном Арапском Републиком се, ван сваке сумње, убрајају у наше најзначајније односе за земљама Трећег света. Није сувишно још једном указати на све потешкоће са којима се социјалистичка Југославија суочавала у почетним фазама односа са Египтом. Како је већ наглашено у уводном делу рада, основни разлог оваквог стања је било велико неповерење египатске монархије према режиму у Београду. Иначе затегнутим односима две земље је додатно допринела југословенска подршка комунистичким елементима у Египту.

Доласком на власт „Слободних официра“, односи ФНРЈ и Египта крећу узлазном линијом, у чему су обе стране имале интерес. Још увек непризнат од великих сила нови режим је у званичном Београду пронашао значајан ослонац. Са своје стране југословенско руководство је оценило да је сарадња са новом Владом Египта за њега далеко прихватљивија од сарадње са монархијом. Очекивала се подршка новог руководства чланству Југославије у важним међународним институцијама.

Незаобилазно је, и овом приликом указати на изузетну улогу коју је у приближавању две земље одиграо југословенски амбасадор Марко Никезић. Управо су његови извештаји допринели да Београд нову египатску владу почне третирати као фактичку чињеницу, и да сагласно томе, уобличи политику према њој. Током свог мандата (1953-1956) Никезић је имао близу двадесет сусрета са највишим египатским званичницима. Главне теме ових састанака углавном су биле ситуација на Блиском истоку, рат алжирског народа за независност, ситуација на Средоземљу. Својим залагањем југословенски амбасадор је стекао изузетан углед међу египатским званичницима. Овоме у прилог најбоље говори изјава министра Мохиедина дата пред Никезићев одлазак из Египта, да га они нису доживљавали као представника стране државе, већ као члана своје владе.

У наредним годинама односи су продубљени у првом реду захваљујући заједничкој свести о потреби очувања националне независности. Упркос почетним несугласицама у погледу концепта неангажованости, Тито и Насер су ипак за кратко време постали главни протагонисти институционалног окупљања ванблоковских држава.

На путу рађања несврстаности од идеје до покрета, од посебног значаја је био састанак Тита, Нехруа и Насера, на Брионима, јула 1956. године. Упркос томе што су овај састанак тројице главних актера политике несврстаности пратиле бројне несугласице, различити погледи, па чак и уздржаност (Нехру), он је ипак имао своју тежину као први мултилатерални састанак несврстаних земаља ван регионалних оквира сарадње.

Тито је током своје пролећне турнеје 1961. године по земљама Западне и Северне Африке увелико пропагирао идеју о потреби што тешње сарадње ванблоковских држава. Међутим, док су током посета земљама Западне Африке његове активности више нагињале ка успостављању блискије билатералне сарадње, дотле је тек на крају пута приликом разговора са мароканским краљем Хасаном II, тунишким председником Бургибом и председником УАР-а, Насером иступао са конкретним предлогом о одржавању конференције шефова држава и влада неангажованих земаља на широкој основи. Насер је предлог безрезервно прихватио, тако да су постигли коначан договор о сазивању овог скупа и приступили његовој организацији.

У циљу што боље припреме Прве конференције несврстаних земаља у Каиру је од 5. до 12. јуна 1961. године одржан Припремни састанак на коме су утврђени критеријуми за упућивање позива за учешће на предстојећем самиту. Тачније, било је утврђено пет захтева које је морала да испуни свака земља да би стекла право учешћа на конференцији. У том смислу Југославија је посебно истицала значај учешћа латино америчких држава – Бразила, Мексика, Еквадора и Боливије, јер би се тиме избегло да скуп добије регионалне афроазијске оквири, већ би уместо тога то био самит земаља из свих делова света.

Оваква Титова настојања била су само делимично остварена на Београдској конференцији, зато што су Југославија и Кипар биле једине европске земље које су учествовале на скупу, а једини пуноправни учесник из Латинске Америке је била Куба. Све остале учеснице биле су земље Азије и Африке.

Титов наступ на Конференцији обележио је опречан став према Истоку и Западу, те док су западне земље биле изложене његовој жестокој осуди, дотле је испољио благонаклон став према политици СССР-а, и на изненађење свих показао „разумевање“ за совјетско обнављање тестова. Тиме је показао да његова политика еквидистанце према блоковима заправо не постоји. Са друге стране председник Насер је био далеко умеренији када је критиковао политику Истока и Запада, и све време се трудио да критика почива на једнаким аршинима, а за разлику од Тита био је „потресен“ совјетским нуклеарним пробама. Док се Тито залагао за признање постојања две Немачке, Насер је био поборник немачког јединства. Немачко питање је било једини камен спотицања између Тита и Насера, јер су о свим другим питањима имали усаглашене ставове и мишљења. Интересантно је приметити да већина земаља учесница Конференције, услед зависности од великих сила није била спремна на отворену критику блоковске политике, а нарочито Западног блока. То међутим, није важило за Тита чији је став био крајње оштар. Тако је када је било говора о западним

званичницима користио изразе попут: „необуздане војне силеције француске армије“, „дивљачке португалске оружане снаге“, „реакционарне и фашистичке снаге“, и слично, док је западну политику доводио у везу са терминима „империјализам“, „политика силе“, „кратковида и неразумна политика“. Оваква терминологија била је блиска оној која је долазила из Москве, па је о Југославији стварала слику совјетског сателита.

И поред свих различитости земаља учесница, на Београдском самиту остварен је висок степен сагласности ставова у вези са већином међународних питања која су била у директној спречи са очувањем светског мира и стабилности. Након што су земље улеснице у највећој мери усагласиле ставове о основним светским проблемима, усвојиле су следећа документа:

- политичку Декларацију којом су јасно формулисани принципи и начела несврстане политике,
- Изјаву о опасности од рата и апел за мир и
- Писмо Хрушчову и Кенедију.

Односи Југославије и Уједињене Арапске Републике су, по завршетку Београдске конференције настављени истим интензитетом, и до краја 60-их година остварен је низ контаката на највишем нивоу. Две земље су и током овог периода имале усаглашене ставове по кључним питањима међународне политике, а посебан печат њиховим односима је дала криза изазвана израелском агресијом јуна 1967. године. Подршка Југославије, пре свега политичка била је од огромног значаја како за УАР, тако и за остале арапске земље.

Слободно се може рећи да је управо овакав став званичног Београда допринео иницијативи УАР за још тешњом сарадњом. У свеукупним односима Југославије и Уједињене Арапске Републике политички односи су заузимали централно место, док економска и културна сарадња никада нису достигле жељени ниво.

Напоследку, сасвим је јасно да везе успостављене педесетих и шездесетих година двадесетог века, представљају реалну основу садашњих односа Египта и Србије.

Извори:

- Архив Југославије – фондови: Кабинет Председника Републике (КПР) и Централни комитет Савеза комуниста Југославије (А СК СКЈ)
- Дипломатски архив Министарства спољних послова Републике Србије – фонд Политичка архива (ПА)

Литература:

- Драган Богетић, Љубодраг Димић, Београдска конференција несврстаних земаља 1-6. септембра 1961. Београд, 2013.
- Александар Животић, Југославија и Суецка криза 1956-1957. Београд, 2008.
- Југославија у хладном рату. Зборник радова, Београд 2010.
- Vladimir Petrović, Jugoslavija stupa na Bliski istok. Stvaranje jugoslovenske bliskoistočne politike 1946-1956. Beograd, 2007.
- Branko Petranović, Istorija Jugoslavije 1918-1988 Treća knjiga Socijalistička Jugoslavija 1945-1988. Nolit Beograd
- Dragan Bogetić, Koreni jugoslovenskog opredeljenja za nesvrstanost, Beograd, 1990.
- Dragan Bogetić, Nesvrstanost kroz istoriju. Od ideje do pokreta. Beograd 2019.
- Dragan Bogetić, Sukob Titovog koncepta univerzalizma i Sukarnovog koncepta regionalizma na Samitu nesvrstanih u Kairu 1964. Originalan naučni rad, Beograd 2017.
- Said K. Abruish, Nasser, The Last Arab; The Cambridge history of Africa (1945-1970)
- Миладин Милошевић, Јован Дучић Дипломатски списи, Просвета – Београд